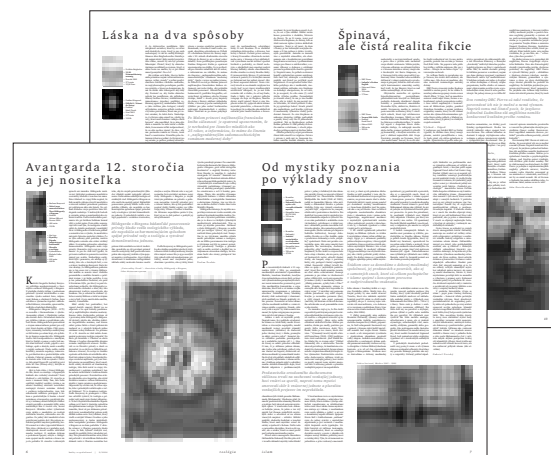

k n i h y a s p o l o č n o s ť

K & S

t r e t í r o č n í k

2 5 S k

2 5 K č

9/ 2006

Eurokonšpirátori

Je Európska únia
kontroverzným
projektom?

Stranická Európa a slovenské diskusie

Ilúzia väčšinového volebného
systému v európskej
perspektíve

Hľadanie strateného sna

Negatívne dopady
moderných technológií

Aerobik mysle

Greenov obraz
modernej kozmológie

Ladislav Kováč:

Lekcia o stave vedy
a civilizácie

2

Darina Malová:

Eurokonšpirátori

3

Jozef Kovalčík:

Filozofi a terorizmus

4

Milan Zemko:

Stranická Európa
a slovenské diskusie

5

Štefan Šrobár:

Avantgarda 12. storočia
a jej nositeľka

6

Gabriel Pirický:

Od mystiky poznania
po výklady snov

7

Michal Polák:

Baranidlá na dogmy

8

Ľubica Lacinová:

Hľadanie strateného sna

9

Juraj Alner:

Príbeh dvoch miest očami
Čiňana s českým srdcom

10

Tomáš Blažek:

Aerobik mysle

11

Svetlana Žuchová:

Láska na dva spôsoby

12

Aňa Ostrihoňová:

Špinavá,
ale čistá realita fikcie

13

Barbora Černušáková:

Osudová voľba

14

Karel Dvořák ml.:

Štrukturalizmus ako
prejav národnej identity

15

Celoživotní sprievodcovia

Jána Milčáka

16

Iveta Púrská, bez názvu, 2005

Päť rokov po 11. septembri 2001

Lekcia o stave vedy a civilizácie

Ó, vek všelásky, a či snáď byť to nemá, vždy ešte vášeň tá v krvi ostane stará?
P. O. Hviezdoslav

Uplynulo päť rokov od udalosti, ktorá zmenila Ameriku. Zmenila do tej miery, že ju možno nazvať Americkým zlomom. Dňa 11. septembra 2001 narazili do dvojčiek mrakodrapov Svetového obchodného centra v New Yorku prúdové lietadlá, unesené islamskými fundamentalistickými samovrahnmi. Po náraze nasledoval požiar, pod ktorým sa mrakodrapy zrútili. Dva vrcholné výtvary ľudského technického racionalizmu, mrakodrap a prúdové lietadlo, poslúžili iracionalizmu, aby sa nám pripomenul. Slepá oddanosť mýtom („vášeň tá v krvi stará“) nie je vecou minulosti, nie je znakom predcivilizovaného ľudstva. Je tu a rozkvitá. Prázdny priester, ktorý ostal po odpratani trosiek mrakodrapov, bol nazvaný Ground Zero.

„Pozemok nula“ sa stal symbolom vstupu ľudstva do 21. storočia. Vyjadruje našu súčasnú povážlivú situáciu (nijaký „vek všelásky“ nenastal). Na jednej strane sme schopní zhotovovať technické zázraky, a to nám dáva pocit, že ovládame svet, na druhej strane sme vystavení silám, ktorým nerozumieme a ktoré sú mimo nášho dosahu. Máme rozsiahle znalosti o povahe neživého sveta a o živote na úrovni

cej generácie, ktorí „pomohli zaistiť víťazstvo spojencov v druhej svetovej vojne vývojom radaru, algoritmov na dešifrovanie kódov a Manhattanským projektom vytvorenia atómovej bomby“. Internetové Novinky z popularizačného anglického prírodovedeckého časopisu New Scientist desať dní po zrútení dvojčiek odkázali na tieto najhorúcejšie témy: ako po novom premyslieť konštruovanie mrakodrapov a spôsoby evakuovania; ako zabrániť únosom zmocniť sa lietadla; a ako môžu roboty pomôcť záchranárom nájsť v troskách tých, čo prípadne prežili. Podobná verzia Scientific American popisuje tieto nové úlohy: ako vylepšiť čierne skrinky lietadiel, aby ostali nepoškodené aj po takom drastickom zničení lietadla; ako využiť v ochrane pred teroristami techniku rozpoznávania obrazcov a detekciu malých množstiev výbušnín pomocou nanodrôtov. Keď sa krátko na to objavilo ohrozenie antraxom, čo ktosi v USA začal posilať poštou americkým verejným činiteľom, všeobecne sa to začalo považovať za iný prejav toho istého medzinárodného terorizmu. Žurnály Science a Nature sa začali venovať otázke, ako technicky znemožniť posielanie takýchto zásielok a ako vypracovať účinné lieky proti antraxu. Odvtedy sa oba

Slepá, iracionálna viera v jedinú Pravdu, pravdu vlastnej skupiny, presvedčenie o jej transcendentálnom pôvode a teda o jej nespochybniteľnosti – je to jedno či na arabskej a či americkej strane – nie je civilizáciou. Je hlásením sa k mýtu.

molekúl, a preto dokážeme tieto znalosti technicky a medicínsky využívať, ale naše poznanie ľudskej psychiky a spoločenského diania je veľmi obmedzené, blízke nule. Žijeme pritom v ilúzii, že naše poznanie sveta zahŕňa aj spoľahlivé poznatky o človeku a spoločnosti. „Pozemok nula“ by sa nemal zastávať. (Ale už sa zastavuje – mrakodrapom ešte vyšším. Voči požiaru vraj bude odolný.) Mal by ostať ako pamätník a ako varovanie: mylíme sa, naše všeobecne prijímané vysvetlenia človeka a spoločnosti sú bludmi; najlepšie urobíme, ak ich vynulujeme a začneme odznova. Naša doba je dobou impozantného rozvoja prírodných vied, a cez ne techniky, ale aj hrozivého zaostávania kultúrnych vied, vied o človeku a spoločnosti.

Ako zareagovala veda? Bezprostredné reakcie vedcov na udalosť 11. septembra vyjadřili priam paradigmaticky veľkosť trhliny, ktorá oddeľuje prírodné a kultúrne vedy. Prestížny americký prírodovedný týždenník Science reagoval príspevkom, ktorý s expertnou dôkladnosťou rozoberal, prečo mrakodrapy nevydržali náraz lietadiel a prečo sa zrútili. Ani náznak uvažovania o tom, prečo vlastne došlo k teroristickému útoku. Úvodník jeho dvojníka, anglickej Nature, konštatoval, že „veda bude hrať kritickú rolu v identifikácii obeť a v bezprecedentných výzvedných a vojenských krokoch, čo teraz urobia Spojené štáty a iní, aby takýmto útokom predišli v budúcnosti.“ Odvolal sa na príklad vedcov predchádzajú-

jednotlivcov a skupín neoddeliteľné, pretože je možno konštantou ľudskej prirodzenosti?

Bol som jedným z tých, ktorí sa snažili na tento znepokojivý stav vied, ako ho demonštrovali reakcie na deň zlo- mu, upozorniť. V odbornom časopise venovanom budúcnosti sveta, World Futures, som zhromaždil argumenty, prečo treba trhlinu, čo delí prírodné a kultúrne vedy, preklenúť, s návrhmi, čo by bolo treba urobiť. Deň Amerického zlo- mu sa stal výzvou, aby sme prehodnotili svoje výskumné priority. Skúmanie človeka, jeho potencie a jeho obmedzení a skúmanie povahy sociálnych inštitúcií a ich premien by sa mali dostať do centra pozornosti prírodných i kultúrnych vied.

Čo sa vo vede udialo za päť rokov? Nič podstatného sa za päť rokov, čo uplynuli od Amerického zlo- mu, vo ve- de nezmenilo. Prírodné vedy pokračovali vo svojom triumfálnom napre- dovaní – cestou najmenšieho odporu a najväčšej úspešnosti. Začína v nich postupne dominovať vynaliezanie nad objavovaním; veda sa mení na technovedu: nastupuje éra nanotech- ník, biotechník, jadrovej fúzie, čoraz výkonnejších počítačov a šikovnejších robotov, syntetickej biológie, indivi- dualizovanej medicíny. Politika to- muto trendu nahráva. Americkí poli- tici, na čele s prezidentom Georgeom Bushom, chápú zápas s terorizmom ako čisto technický problém: doko- nalá technika by ho mala zlikvidovať úspešne a úplne. Už aj preto, že pre Georgea Busha je islamský fundamen- talizmus jednoducho odsúdeniahod- ným bludom, nad ktorým musí zvíťaziť Pravda. A pravda je len jedna – tá, v ktorú Bush verí a ktorú presadzuje. Zo 123 miliárd dolárov, vyčlenených vládou USA na vedecký výskum, vyše polovica je venovaná „obrane“, te- da vojenskému výskumu. Rozvíjanie nanotechník sa uprednostňuje preto, lebo na nich možno založiť celkom nový typ zbraní. Biotechniky sa majú stať hlavným prostriedkom v obrane proti „bioterorizmu“ – majú umožniť výrobu účinných vakcín a liečiv proti nebezpečným patogénom, ktoré by mohli byť zbraňami teroristov. Veľ- korysá podpora, ideologická a najmä finančná, tých vied, ktorých poznatky sú rýchlo technicky využiteľné, má aj druhú príčinu: vo svete globálnej eko- nomiky budú súťaž vyhrávať len kraji- ny s najvyššou technikou.

Nemožno sa preto čudovať, že sa kultúrnym vedám nedarí. Len nedáv- no, v máji 2006, sa americká senátor- ka Kay Bailey Hutchinson postavila proti tomu, aby sa na zvýšenom roz- počte Štátneho fond výskumu (National Science Foundation), ktorým prezident Bush chce explicitne pod- poriť rozvoj fyzikálnych vied, podieľa- li aj kultúrne vedy (social, behavioral and economic sciences). Dlho ju bo- lo treba presvedčať, že aj tieto vedy prispievajú k posilneniu americkej „kompetitívnosti“. Nezdá sa pritom, že by vývoj po americkej vojenskej intervencii v Iraku bol zatiaľ niečo zmenil na presvedčení amerických politikov, i americkej verejnosti, že problém terorizmu nie je problémom technickým. Že korení hlboko v ne- preskúmaných vrstvách ľudskej psy- chiky a sociálnych štruktúr, do ktorých veda zatiaľ poriadne neprenikla. A že treba urobiť všetko preto, aby sa veda nimi začala zaoberať.

Čo to všetko znamená? Americký zlom a vývoj po ňom nie je

prejavom zrážky civilizácií. Jednodu- cho preto nie, lebo civilizácia je iba jedna. Civilizácia na každom stupni dejín vyjadruje stav poznania, aké ľudstvo ako celok dosiahlo v danej etape. S rastom poznania rastie aj ci- vilizácia. To, čo sa dnes vo svete deje, je ukázkou, aká chabá je zatiaľ civili- zácia, a teda aké malé je naše pozna- nie vo svojom celku. Áno, 11. septem- ber 2001 a to, čo po ňom nasledovalo, predstavuje zrážku kultúr. Ale nie prvú – kultúry sa zrážali odnepamäti. Je to dôsledok biologického určenia človeka – ľudskej mýtofilie a skupino- vosti. Slepá, iracionálna viera v jedi- nú Pravdu, pravdu vlastnej skupiny, presvedčenie o jej transcendentálnom pôvode a teda o jej nespochybniteľ- nosti – je to jedno či na arabskej a či americkej strane; jedno či ide o prav- du Bin Ládina alebo pravdu Georgea Busha – nie je civilizáciou. Je hláse- ním sa k mýtu. Hlavný rozdiel oproti minulosti je v tom, že sa dnes v bojoch o presadenie jedinej Pravdy nepouží- vajú kamene a oštep, ale lasery, elek- tronika a čoskoro sa budú využívať aj nanotechniky a biotechniky. Sila úde- ru už neslúži energia ľudského svalu, ale energia fosílnych palív – preto sa dnes o ich zdroje zvädza taký urputný zápas – a pravdepodobne raz poslúži aj energia atómového jadra.

Zato, že na miesto drevených šípov a kamenných sekier nastúpili výtvary modernej techniky, môže veda. Veda vyrástla z mýtov, aby ich postupne za-

Veda vyrástla z mýtov, aby ich postupne začala vytláčať. Pritom však, paradoxne, mýtom poskytuje čoraz účinnejšie prostriedky na ich šírení a vzájomné súperenie.

čala vytláčať. Pritom však, paradox- ne, mýtom poskytuje čoraz účinnejšie prostriedky na ich šírenie a vzájomné súperenie. Od nepamäti vkladali vzde- lanci do vedy veľké nádeje. Osvieten- ci 18. storočia boli presvedčení, že hlavnou príčinou ľudských konflik- tov je neznalosť, predsudky a povery a že tie sa stratia, keď sa poznatky vedy dostanú ku všetkým ľuďom. No- voosvietenci pokračujú v tejto viere v neobmedzené možnosti vedy; nič na ich presvedčení nezmenili ani vý- činy a nakoniec implózia komunizmu v 20. storočí, hoci šlo o systém, ktorý chcel byť postavený na vede. Ale nezmenila sa ani samotná veda. Nezme- nila sa ani za päť rokov po Americkom zlome.

Nenadišiel čas na kopernikovsky obrat v pohľade na vedu, na jej vývoj a na jej možnosti? Čo ak je veda len ďalšou z tých mnohých autonómnych síl, ktorým nerozumieme a ktoré vô- bec neovládame? My, ľudia, sme síce vedu na svet priviedli, no ona si dnes ide svojou vlastnou cestou a na nás ohľad neberie. Je asi iba ilúziou, že si vedci slobodne volia oblasti svojich bádání. Ba asi i samotní politici so svojím preferenčným financovaním možno len nepodstatne ovplyvňujú smery, ktorými sa veda vyvíja. Veda je divoký príval, nezadržateľný a neria- diteľný. A ako príval môže sa valiť len dolu svahom, nikdy nie do svahu.

Mýtofiliu, tú fundamentálnu súčasť ľudskej podstaty, neodstránila. Hoci sama labilizuje a búra odveké ľudské mýty, otvorila cestu novým mýtom, od mýtu neobmedzených možností techniky až po mýtus cynizmu.

Existujú k vede alternatívy? Neexistujú. Veda sa ľudstvu „priho- dila“, nemôže byť „zneobjavená“. Nemôže byť zrušená; nemôže byť ani pozmenená vedomými úmyslami ľudí. Akokoľvek je dnes divou a ne- kontrolovateľnou smršťou, i napriek tomu, že sa čoraz viac premieňa na technovedu, ostáva esenciálnou sú- časťou kultúry. Naďalej platí, že zo všetkých súčastí kultúry je veda naj- kompetentnejšia na to, aby stav sve- ta dokázala osvetliť tým, že ho kon- ceptualizuje: vyjadruje nie obrazmi a príbehmi, ale popisuje v pojmo- ch. Od zrodu vedy pred 2 500 rokmi v antickom Grécku, vždy – hádam až doteraz – opravdivým vedcom nešlo ani tak o riešenie záležitostí sveta, ale skôr o ich pomenovanie. To bol hlavný motív ich činnosti i hlavný zdroj ich uspokojenia.

Kto by si v júli 2006 vytúkal na internetovom vyhľadávači Google 11. September, 2001, našiel by odkaz na 460 miliónov údajov. (Už v máji 2004 mala knižná podoba bibliogra- fie vládnych dokumentov, týkajúcich sa 11. septembra, vyše 700 strán.) Ak by si hľadanie zúžil na Science and 11

September, 2001 (všetko bez vlože- nia medzi úvodzovky), otvoril by sa mu prístup k 127 miliónom údajov. Kdesi medzi nimi by sa našiel aj odkaz na moju štúdiu z World Futures Science and 11 September: A lesson of relevance. Moja analýza, aj s jej výzvou na zmenu priorít, predstavu- je teda jednu stodvadsaťmilióntinu všetkých analýz. Ako môže jeden hlas medzi 120 miliónmi mať akýkoľ- vek účinok a zmeniť čokoľvek?! Má ešte zmysel v tejto ére záplavy dát, v tomto zápase o ľudské ucho, v tejto dobe efemérnosti poznatkov akékoľ- vek písanie, akákoľvek komunikácia poznaneho?

Má. Vtedy, ak zmysel nevidíme v praktickej realizácii ideí, ale v ich jasnom formulovaní. V spoločnom prijímaní poznania s malou skupinou rovnako zmyšľajúcich. V intelektuál- nom obcovaní. Veda nie je všeliakom, ako utopicky verili osvietenci. Umož- ňuje však s múdrosťou porozumenia stáť nad hmýrením sveta. Takto mož- no pochopiť, teda konceptuálne po- písať, aj 11. september 2001. Pokiaľ ide o budúcnosť, nemožno pochybo- vať, že ontický ohňostroj 21. storočia poskytne uvažujúcim ľuďom veľa no- vých podobných príležitostí. Intelek- tuálne nemenej provokujúcich. Len ešte dramatickejších.

Ladislav Kováč

Lubica Lacinová, Kyjev 1986 – 1989

Eurokonšpirátori

vraj klamal už od samého začiatku, lebo svoj projekt už pripravoval po prvej svetovej vojne a nie až po druhej ako reakciu na vojnu spustošený kontinent. A uznajte, to sa nedá odpustiť. Po druhé, na intrigánstvo poukazuje vraj aj spôsob jeho práce, keďže svoj projekt spoločenstva kontrolujúceho produkciu uhlia a ocele ukrýval pred zrakom verejnosti a sám sa držal v ústraní, bokom od politických diskusií. Navyše svoje plány radšej podsúval druhým, aby ich prezentovali na verejnosti, napríklad francúzskemu ministrovi zahraničia Robertovi Schumanovi. Po tretie, sprisahanie pokračuje aj v súčasnosti, lebo už od vzniku Európskeho spoločenstva pre uhlie a oceľ jeho nadnárodný predstaviteľ masírujú mozgy európskej verejnosti cielenou propagandou spojenou s mýtom o progresívnom a demokratickom charaktere integrácie Európy, ktorá umožnila skončiť s nepriateľstvom a vojnami medzi národnými štátmi. Autori nám v rozsiahlej práci podobne nástojčivo vnucujú myšlienku, aby sme odmietli celý projekt kvôli jeho pochybnému zrodu. Ako možnú alternatívu voči nadnárodným inštitúciám Európskej únie ponúkajú národný štát a demokraciu, ktoré sú vraj tak bytostne späté s ľudskými potrebami, že ich Monnetom spustený technokratický diktát EÚ nemôže zlikvidovať. Nezatažujú sa však analýzou dejín národných štátov v Európe a ignorujú aj misiu a právomoci Európskeho súdneho dvora, kde sa občania môžu dovolať spravodlivosti voči svojim vládam v prípade, ak ich práva porušil práve národný štát. Booker a North sa radšej rozhodli proti mýtu bojovať novým mýtom. Skryté dejiny európskej integrácie

ktorí zastávali pozíciu exkluzívneho klubu, kam nemôže vstúpiť každý. Súčasne tzv. obdobie reflexie, po neprijatí Európskej ústavnej zmluvy v referende vo Francúzsku a Holandsku, ktoré sa zase niekedy interpretuje ako reakcia na východné rozšírenie EÚ, čím čiastočne podporuje argumenty jeho odporcov. Napriek faktickým nedostatkom „skrytých“ dejín a nespĺneným príslubom z úvodu, keďže publikácia neprináša nijaké nové poznatky, predpokladám, že spochybňovaním integrácie a jej konšpiratívnym výkladom, si skôr získa, ako odpudí čitateľov rovnako na Slovensku ako aj v Čechách. Euroskepticizmus sa v niektorých kruhoch skrátka nosí.

Zdá sa mi príznačné, že pokiaľ v Čechách vydanie euroskeptickej publikácie sponzoroval Nadačný fond Václava Klause, tak slovenský preklad Pan-Európy, programovej práce jedného z integračných „sprisahancov“ Richarda Coudenhoveho Kalergiho, vydal Úrad vlády Slovenskej republiky. Ide totiž o manifest paneurópskeho hnutia z roku 1923. To sa výrazne zapísalo do dejín integrácie, ale nepresadilo sa ako jej hlavný prúd, najmä práve pre spolitizovaniu základného cieľa – vytvorenie federácie európskych štátov. Európska únia je však naplnením niektorých čiastkových cieľov, napríklad liberalizáciou obchodu, mierovým spolžitím členských štátov, vytvorením európskych inštitúcií, ktoré zodpovedajú demokratickým princípom deľby moci. Preklad rozhodne cenným spôsobom sprostredkuje poznanie originálnych myšlienok významnej európskej osobnosti, prispieje k poznaniu historického vývoja európskej integrácie bez skresľujúcej inter-

a prevládajú prointegračné postoje. Euroskepticizmus na Slovensku nereprezentuje silný politický prúd a zatiaľ sa prejavuje iba ako čiastkové odmietanie ďalšej integrácie, navyše jeho stúpenci nedostatočne fundovane obhajujú svoje postoje. V zásade sa možno zaobiť bez euroskepticizmu, najmä, ak ide len o módnú nálepku, ktorá zakrýva neschopnosť analyzovať slabé a silné stránky integrácie. Neschopnosť odpovedať na vážne otázky o budúcnosti EÚ možno súvisí aj s nedostatkom kritickej diskusie pred vstupom do únie a z asymetrickej a byrokratickej povahy prístupového vyjednávania. Bez širšej debaty o budúcej podobe únie sa dnes horšie hľadá miesto Slovenska na mape zjednotenej Európy.

Pri všetkej úcte k našim diplomatom a odborníkom z vlády sa mi v mysli vynoril cynický titulok: „Slovenské národné záujmy napokon definované: lacné cigarety a po domácky pálený alkohol!“

Istý zmätok, absenciu diskusie a koordinácie medzi verejnosťou, politikmi a úradníkmi v prístupovom procese možno ilustrovať nasledujúcou príhodou. V roku 2000 jeden z našich popredných vyjednávačov na moju otázku, aké priority sa podarilo presadiť pri rokovaní o vstupe, odpovedal, že odklad harmonizácie spotrebných daní z tabakových výrobkov a trvalá výnimka pre pestovateľské pálenie ovocia. Pri všetkej úcte k našim diplomatom a odborníkom z vlády sa mi v mysli vynoril cynický titulok: „Slovenské národné záujmy napokon definované: lacné cigarety a po domácky pálený alkohol!“ Akú predstavu o národe a občanoch mali asi naši politici, ktorí ochraňovali tieto priority? Ďalšiu výnimku, udržanie nižšej DPH na základné potraviny, energie, stavebné práce zrušila nová vláda po roku 2002 zavedením daňovej reformy.

Málo debaty o povahe integrácie pred vstupom do EÚ možno vyprovokovalo aktuálnu posadnutosť časti politických strán národnou zvrchovanosťou, ktorú sa snažia obraňovať prijímaním deklarácií o etickej, daňovej a možno aj inej zvrchovanosti. Slovenskí euroskeptici, ktorých určite oslovia Skryté dejiny európskej integrácie, tvoria zaujímavú skupinu, keďže na jednej lavici sa ocitli rivali a ideoví odporcovia. Nájdeme tu tradicionalistický a nacionalistický prúd, ktorý odmieta európske liberálne hodnoty tolerujúce a zrovnoprávňujúce sexuálne menšiny a „ochraňuje“ tradičnú rodinu. Odmietanie EÚ ako pomyselnej federácie, resp. superštátu je vlastné najmä národovcom a nacionalistom. V diplomatických a akademických

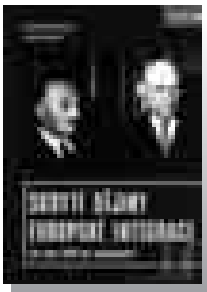
kruhoch sa vyskytla aj kritika tzv. starých členských štátov pre neochotu reformovať svoje veľkorysé sociálne štáty, čím vraj môžu ohroziť ekonomický rast v nových členských štátoch. Zatiaľ iba opatrne artikulovaný postoj voči EÚ v oblasti „ochrany“ liberálnych ekonomických reforiem presadzovaných bývalou vládou je značne ambivalentný, lebo presvedčenie o ideovej nadradenosti ekonomického liberalizmu sa logicky nespája s odmietaním podpory zo štrukturálnych fondov. Ak voľný trh a konkurencia rozhybu ekonomický rast, tak načo potrebujeme finančné injekcie na rozvoj zaostalých regiónov? Prihlásenia sa k európskemu sociálnemu modelu taktiež ignorujú šírku a rozmanitosť sociálnych

politik v členských krajinách. Eurooptimizmus na Slovensku je zatiaľ defenzívny a spája sa len s kritikou sociálnej politiky predchádzajúcej vlády. Len v širšej diskusii možno precizovať svoje argumenty a hľadať kompromisy, ktoré by mali stať za našou konzistentnou európskou politikou.

Na záver možno len zopakovať, že vstupom do únie sme ako krajina a aj ako jednotlivci prebrali na seba zodpovednosť za budúcnosť spoločnej Európy. Byť v EÚ neznamená len slobodne cestovať za zábavou a prácou, ale aj kultivovať vzťahy v rámci únie a diskutovať o jej podstate. V diskusiách o ďalšom smerovaní EÚ sa často spomína aj Jean Monnet, ktorý na sklonku svojho života povedal, že keby s týmto projektom začínal odznovu, tak by začal kultúrou a formovaním spoločnej európskej identity. V tomto kontexte sa mi vždy vybaví môj rozhovor s Umberto Ecom o budúcnosti zjednotenej Európy. Vtipne a duchapľne odporúčal, aby únia napumpovala čo najviac prostriedkov do výmenných študijných pobytov, sex a mladosť sa vraj prirodzene postarajú o integráciu neochotných národov a zrod pravých Európanov. Či sa táto optimistická vízia naplní, závisí aj podpory vzdelávania u nás. Myslím to vážne, naozaj.

Darina Malová

PS: V prípade, že niektorí pedagógovia zaradia Skryté dejiny európskej integrácie do kurzov, dúfam, že knihu zoberú ako základ pre vecnú a kritickú diskusiu o kľadoch a nedostatkoch EÚ, a nie ako bibliu nekriticky zbožšťujúcu národný štát.

- ▲ Christopher Booker a Richard North
- ▲ **Skryté dejiny evropské integrace**
- ▲ Preklad Veronika Lásková
- ▲ Barrister & Principal 2006
- ▲ 623 strán
- ▲ 948 Sk

- ▲ Richard N. Coudenhove Kalergi
- ▲ **Pan-Európa**
- ▲ Preklad Juraj Alner
- ▲ Úrad vlády Slovenskej republiky 2005
- ▲ 120strán
- ▲ Nepredajné

Neschopnosť odpovedať na vážne otázky o budúcnosti EÚ možno súvisí aj s nedostatkom kritickej diskusie pred vstupom do únie a z asymetrickej a byrokratickej povahy prístupového vyjednávania.

však majú aj svoju silnejšiu stránku, ktorou je dynamické, podrobné a pútavé prerozprávanie vývoja západnej Európy. Stránky knihy sú zaplnené konkrétnymi udalosťami, osudmi vybraných osobností a pomerne presnými faktmi. Niet sa čo čudovať, autori sa inšpirovali prácami serióznych a významných teoretikov európskej integrácie, napríklad Andrewa Moravcsika, Iana Bachea a iných. Vďaka tomu ukázali, ako poprední politici členských štátov dokázali úspešne využívať EU na presadenie svojich domácich záujmov. Žiaľ, v publikácii chýba hlbšia analýza a reflexia týchto procesov a súvislostí. Namiesto toho sa v nej ideologicky interpretujú analytické koncepty teórie európskej integrácie. Medzivládny a nadnárodný princíp spolupráce neslúži na skúmanie procesov rozhodovania, ale na prijatie alebo odmietnutie integrácie. Samozrejme, vyhráva medzivládny spôsob. Sústavné odmietanie EÚ ako nadnárodnej inštitúcie v prospech medzivládnej spolupráce zvrchovaných štátov značí buď úplné nepochopenie rozhodovacích mechanizmov v únii, alebo úmyselné ignorovanie vedeckého poznania.

Kniha sa prekvapujúco vyhýba analýze tzv. východného rozšírenia Európskej únie, keďže britská podpora rozšíreniu sa často spája s úsilím Británie oslabiť integráciu. V tejto súvislosti sa zvyčajne cituje Margaret Thatcherová, ktorá v Aspene v roku 1990 kritizovala členské štáty za neochotu otvoriť sa novým demokraciám na východe. Strategicky sa pritom orientovala na propagáciu liberálnych hodnôt, ktoré zaradila medzi európske normy správania, šikovne ich využila na kritiku „egoistických“ odporcov rozšírenia,

pretácie.

Oba preklady výstižne reflektujú prevažujúce postoje čelných politikov voči európskemu integračnému projektu v oboch krajinách. Pokiaľ Václav Klaus v súlade so svojimi ideologickými deklaráciami o nadradenosti slobodného trhu sa už stihol zapísať do povedomia európskej verejnosti ako kritik EÚ, tak na Slovensku prevládali

Lubica Lacinová, Kijev 1986 – 1989

Filozofi a terorizmus

- ▲ Giovanna Borradori
- ▲ **Filozofie v době teroru**
- ▲ Preklad Miroslav Petříček
- ▲ Karolinum 2005
- ▲ 192 strán
- ▲ 319 Sk

Určite si mnohí spomenú na reakcie, ktoré u nás zazneli po teroristických útokoch z 11. septembra 2001. Jednohlasne boli opakované frázy, ktorých neúprimný pátos bol ešte smiešnejší ako inde. Dali by sa zhrnúť do nič nehovoriacej vety: „Odteraz sa svet zmenil!“ V čom sa však zmenil, prečo sa tak stalo a pre koho sa zmenil, alebo čo túto zmenu vlastne vyvolalo, na to hľadal odpoveď asi len málokto. Z odstupom niekoľkých rokov tieto reakcie a odpovede pomaly upadajú do zabudnutia, pričom sú sprevádzané tichým konštatovaním: „aj tak sa nás to netýka...“ Filozofi Jürgen Habermas a Jacques Derrida nezostali v úzadí a pokúsili sa odpovedať na otázky, ktoré im v súvislosti s teroristickými útokmi položila americká filozofka Giovanna Borradori vo svojej knihe *Filozofie v době teroru*, kde odpovede oboch filozofov zasadzuje do kontextu ich celého diela.

Teda, čo sa to vlastne stalo v onen osudný deň na Manhattane, prečo je táto udalosť taká dôležitá alebo, ako hovorí Borradori, prečo ide o zásadnú udalosť? Derrida sa najprv zamýšľa na tým, kedy je vôbec možné hovoriť o udalosti. Vychádzajúc z Heideggera udalosť definuje ako to, „čo prichádza a v tomto prichádzaní ma prichádza prekvapiť, prekvapiť a ochromiť porozumenie: udalosť je predovšetkým to, čo predovšetkým nechápem. Lepšie povedané, udalosť je to, čo nechápem. Spočíva v tom, že nechápem; v tom, čo nechápem, a predovšetkým, že nechápem, fakt, že nechápem: moja nechápavosť“. A presne za takúto udalosť pokladá to, čo sa odohralo v New Yorku. Habermas zase poukazuje predovšetkým na novosť tejto udalosti, ktorá spočíva jednak v spôsobe, ako bola uskutočnená – na zabitie mnohých ľudí bolo použité civilné lietadlo –, ďalej v cieľoch útokov, ktoré majú svoj symbolický význam pre západnú civilizáciu, alebo prinajmenšom pre obyvateľov USA, a napokon v samotnom fakte, že sa odohrala prakticky v priamom prenose a kdekoľvek na svete ju bolo možné sledovať. Tento teroristický čin sa však líši od všetkých ostatných aj v tom, že tentoraz nie je možné identifikovať nepriateľa, nie je jasné proti komu sa presne vedie vojna, ktorú G. W. Bush okamžite vyhlásil. Napriek všetkým týmto novým skutočnostiam Habermas konštatuje, že význam a dosah tejto udalosti bude závisieť skôr od budúcnosti a jeho kontúry možno v súčasnosti skôr len predpokladať.

Hneď za otázkou, čo sa vlastne stalo, sa nám natíska otázka o príčinách tohto útoku. Prečo sa odohral taký ničivý a krutý samovražedný čin? Kde hľadať korene takéhoto počínania? Koho možno označiť za vinníka? Habermas sa pri hľadaní odpovedí

na tieto otázky najprv pristavuje pri probléme fundamentalizmu, pre ktorý je charakteristický odmietavý postoj k modernizmu a sekularizmu. Európske náboženstvá boli okolnosťami donútené akceptovať iné náboženstvá a odlišné spôsoby života, nevidieť seba ako centrum, od ktorého je všetko odvodené, no rovnako sa museli naučiť prijímať to, na čo mimo akýchkoľvek náboženských predstáv prišla na základe skúmania sekulárna veda. Habermas podotýka, že ide o relativizáciu vlastného postoja, čo však nemusí znamenať relativizáciu presvedčenia. „Táto schopnosť sebareflexie, ku ktorej dospeli náboženstvá, učí vidieť seba očami iných a má dôležité politické dôsledky.“ Mnohí islamskí predstavitelia a veriaci odmietajú takúto predstavu o sebe a iných, preto ich možno na základe takejto definície označiť za fundamentalistov. Fundamentalistický postoj však nie je sám osebe jedinou príčinou terorizmu, mnohokrát je totiž zásterkou politických a ekonomických ambícií. Väčšina obyvateľov islamských krajín má totiž v posledných desaťročiach len malý prospech z expandujúcich a globalizovaných trhov. Z ekonomického hľadiska sú teda porazenými a ukrivdenými, ich vlastná kultúra zaniká spolu s modernizáciou a to, čo sa im namiesto nej ponúka,

nie sú ochotní akceptovať. Západná kultúra má v sebe síce niečo príťažlivé, no odmietajú ju pre jej vyprázdnenosť a ekonomický charakter.

Porozumieť tomu, čo sa stalo 11. septembra 2001 nie je asi možné bez toho, aby sme odpovedali na otázku, čo je to vlastne terorizmus, koho možno označiť za teroristu a kto rozhoduje o tom, že mu je pridelené toto označenie. Podľa Derridu je najčastejšie za teroristický pokladaný taký čin, ktorý je zločinom proti ľudskému životu, pričom ide o porušenie národného alebo medzinárodného práva v mene nejakého politického či vojenského cieľa. Toto všeobecné vymedzenie má však tú veľkú nevýhodu, že je nejednoznačné, a preto terorizmu prisudzuje každý taký význam, aký sa mu momentálne hodí. Z toho potom vyplýva, že nie je ani jasné, čo je vlastne vojna s terorizmom a koho možno označiť za teroristu. Derrida aj Habermas poukazujú na fakt, že za teroristov boli prevažne pokladaní tí, ktorí sa pokúšali nahradiť určitý režim či nadvládu tým, že proti nej rôznymi prostriedkami bojovali. Mali pred sebou teda pomerne jasný politický cieľ a ten sa pokúšali realizovať. Ak sa im to podarilo, často sa stali národnými hrdinami a uznávanými bojovníkmi za slobodu. V súčasnosti sme však konfrontovaní s iným ty-

pom terorizmu. Tí, ktorí zaútočili na „dvojčky“, podľa Habermasa nemajú pred sebou nijaký reálny politický cieľ, a preto si nemožno ani predstaviť kontext, v rámci ktorého by v budúcnosti boli tieto činy ospravedlniteľné.

Kľúčovou otázkou však zostáva, ako riešiť súčasnú situáciu a ako sa vymaniť z pút strachu a neustáleho ohrozenia, ktoré súčasné a budúce formy teroriz-

Fundamentalistický postoj však nie je sám osebe jedinou príčinou terorizmu, mnohokrát je totiž zásterkou politických a ekonomických ambícií.

mu vzbudzujú v civilnom obyvateľstve – štátny terorizmus západných krajín nevynímajúc. Podľa Habermasa nestačí o týchto témach iba diskutovať, ale je potrebné prejsť ku konkrétnym skutkom. „Žiaduca premena mentality nastane skôr zlepšovaním životných podmienok, citeľným oslabením útlaku a strachu. Dôvera sa musí rozvinúť do každodennej praxe komunikácie. Iba vtedy sa vskutku účinné osvecovanie môže preniesť do médií, škôl a domovov.“ Habermas teda verí v porozumenie a odstránenie nedostatkov a chýb v komunikácii, ktoré existujú na oboch stranách, a odmieta úvahy o nejakej zrážke civilizácií, za ktorými sa podľa neho skrývajú konkrétne záujmy určitých skupín. Rovnako odmieta podozrenia dekonštruktivistov, že jeho univerzalistická snaha o porozumenie je eurocentrická predstava o porozumení.

Derrida zasa verí v autoritu medzinárodného práva a inštitúcií, ktoré by mali rešpektovať rovnako všetky krajiny. „Predovšetkým odporúčania a rozhodnutia týchto medzinárodných inštitúcií by mali rešpektovať suverén-

ne štáty, ktoré sú ich členmi a ktoré podpísali ich zakladajúce dokumenty, bez ohľadu na to, ako sú tieto inštitúcie nedokonalé.“ Nebol by to však Derrida, keby toto tvrdenie trochu „nezmäkčil“ svojím odporúčaním, aby axiómy a princípy, z ktorých tieto inštitúcie a medzinárodné právo vychádzajú, boli neustále kriticky preverované a problematizované, čím sa chce vyhnúť univerzalizmu Habermasovho typu.

Na záver chcem upozorniť na problém tolerancie a pohostinnosti, ktorý rezonuje u oboch filozofov, a bolo by nepochybne zaujímavé, keby mal svoju odozvu aj v našich spoločenských

diskusiách (veď pohostinnosť má svoje špecifické miesto v našej kultúrnej tradícii). Podľa Habermasa predpokladom akéhokoľvek porozumenia, komunikácie či vzájomného zmiernu je vzájomná tolerancia. Upozorňujem však, že nemá na mysli toleranciu, ktorej hranice by určovala väčšina či suverén. Zdôrazňuje, že „v rámci demokratického spoločenstva, v ktorom si občania navzájom zaručujú rovné práva, nie je miesto pre takú autoritu, ktorá by jednostranne určovala hranice toho, čo má byť tolerované“. Derridovi však samotná tolerancia nepostačuje, pretože v nej je vždy prítomná určitá podmienenosť. Navrhuje preto, aby pojem tolerancie uvoľnil miesto pojmu bezpodmienečnej pohostinnosti. „Čistá a nepodmienená pohostinnosť, pohostinnosť sama, sa otvára alebo je už vopred otvorená pre niekoho, kto nie je ani očakávaný ani pozvaný, pre kohokoľvek, kto prichádza ako absolútne cudzí návštevník, ako novo prichádzajúci, neidentifikovateľný a nepredvídateľný, skrátka ako úplne iný.“

Josef Kovalčík

Iveta Porská, Bratislava, 2005

Stranícka Európa a slovenské diskusie

- ▲ M. Strmiska, V. Houšek, L. Kopeček, R. Chýlek
- ▲ Politické strany moderní Evropy
- ▲ Portál 2005
- ▲ 728 strán
- ▲ 585 Sk

V čase, keď sa na Západe uvažuje o nových formách demokracie, napr. demokracie bez tradičných volieb, a teda aj tradičných strán, prišla na knižný trh rozsiahla publikácia českých autorov bilancujúca zhruba dve storočia európskych strán a straníckych systémov. Kniha má ambíciu predstaviť stručné dejiny a súčasný stav politických systémov „modernej Európy“, teda jej demokratických krajín – od Írska a Islandu až po hranice so Spoločenstvom nezávislých štátov.

Myslím si, že aj kniha o európskych politických stranách môže pomôcť osvetliť niektoré vytrvalo pestované ilúzie. Jednou z nich je názor, že väčšinový jednokolový volebný systém je najlepším volebným nástrojom zrelej demokracie, na ktorú sme my, žiaľ, ešte nedorástli (ako zvyknú dodať niektorí diskutéri).

Postsovietske krajiny autori zrejme nezaraďujú do súčasnej modernej Európy. Prekvapuje však, že medzi ne nezaradili ani krajiny juhovýchodnej Európy, ktoré sa uchádzajú o členstvo v Európskej únii. Žeby manko politickej modernosti bolo v takých krajinách ako Chorvátsko, Rumunsko či Bulharsko ešte vždy priveľké na ich zaradenie medzi ostatné európske krajiny, a teda aj do tejto publikácie? Nech je to akokoľvek, o krajinách, ktoré autori zaradili do publikácie (a je ich 32, vrátane 4 miništátov ako Monaco či San Marino), sa čitateľ dozvie veľa faktov o ich straníckych systémoch, o tom, ako vznikali, akou premenou prešli najmä v 20.

storočí, aj o tom, ako fungujú posledné roky či desaťročia až dodnes.

Kniha má do veľkej miery encyklopedický charakter, aj keď štruktúra kapitol o jednotlivých krajinách nie je celkom zjednotená. Napr. v niektorých kapitolách je osobitná podkapitola s profilmi relevantných politických strán, v iných takýto prehľad chýba. Čitateľ, ktorý sa hlbšie zaujíma o európsku a samozrejme aj domácu stranícko-politickú scénu, nájde v knihe aj prehľadnú teoretickú časť venovanú definíciám politickej strany, konfliktným politickým líniami v minulosti i súčasnosti a osobitne v postkomunistických krajinách strednej Európy, podľa ktorých sa strany formovali, ako aj zdroje a princípy, na základe ktorých strany vytvárali európske „stranícke rodiny“. Knihu uzatvára zhrnujúca kapitola zaoberajúca sa predovšetkým podnetmi vyplývajúcimi z volebných systémov jednotlivých krajín nášho kontinentu. Napriek podnadišpisu, v ktorom sa hovorí o analýze stranícko-politických systémov, ide vzhľadom na rozsah témy a priestor publikácie predsa len skôr o ich relatívne podrobnú deskripciu v ich historických a aktuálnych súvislostiach.

V časti o stredoeurópskych štátoch (krajiny V4 a Slovinsko) nájdeme samozrejme aj kapitolu venovanú Slovensku. Jej autorom je Lubomír Kopeček, ktorý medzičasom publikoval aj osobitnú monografiu o politicko-straníckych dejinách a súčasnej straníckej scéne Slovenska (pozri text D. Malovej v K&S 6/2006). Už v úvode k stredoeurópskym krajinám sa konštatuje, že český, maďarský a slovenský stranícky systém je v mnohých smeroch bližší západoeurópskym straníckym systémom než straníckemu systému Slovenska a Poľska. V týchto dvoch stredoeurópskych krajinách je podľa knihy najmenej konsolidovaný stranícky systém. Aj v závere kapitoly o Slovensku charakterizuje L. Kopeček súčasný slovenský stranícky systém ako „veľmi nestabilný“, hovorí o „nezrelosti, prípadne nekonsolidovanom“ straníckom systéme. Táto charakteristika vyplýva predovšetkým z volebných výsledkov od roku 1992 (teda odhliadnuc od prvých demokratických volieb, po ktorých sa rozpadli aj v iných postkomunistických štátoch politické subjekty, ktoré uskutočnili spoločensko-politickú transformáciu krajiny).

Voľby na Slovensku prinášali vysokú fluktuáciu parlamentných strán, z ktorých aj viaceré relevantné strany

kooperačných a konkurenčných vzťahov medzi stranami v 90. rokoch, napr. pri formovaní koalícií za Moravčikovej a prvej Dzurindovej vlády. Napriek takýmto prvkom kontinuity prevláda však podľa Kopečka nekonsolidovanosť slovenského straníckeho systému, čo vylučuje aj jeho zmysluplné zaradenie do niektorých z klasických typológií straníckych systémov. To je však problém predovšetkým profesionálnych politológov, usilujúcich sa o kategorizovanie a systematizovanie predmetu svojho výskumu. Bežný občan by privítal napredovanie konsolidácie nášho straníckeho systému predovšetkým v reálnom politickom živote.

A L. Kopeček predsa len na základe volieb roku 2002 pripúšťa, že aj na Slovensku sa v politickom zápase strán začína presadzovať sociálno-ekonomická problematika charakteristická pre klasickú pravoľavú súťaž, ktorá má byť ty-

L. Kopeček na základe volieb v roku 2002 pripúšťa, že aj na Slovensku sa v politickom zápase strán začína presadzovať sociálno-ekonomická problematika charakteristická pre klasickú pravoľavú súťaž, ktorá má byť typická pre stabilizované stranícke systémy v moderných európskych demokraciách.

pická pre stabilizované stranícke systémy v moderných európskych demokraciách. Zdá sa, že výsledky posledných parlamentných volieb z júna 2006 by mohli potvrdzovať naznačený fenomén kontinuity v pôsobení straníckych aktérov, ako aj formujúcu sa kontinuitu sociálno-ekonomického diskurzu na pravoľavej osi: Po prvé, dominujúcou témou volebnej kampane boli ekonomické a sociálne otázky v súvislosti s dôsledkami ekonomicko-sociálnych reforiem dnes už bývalej koalície a odpovede na ne sa premietli aj do volebných výsledkov relevantných politických strán. Po druhé, z predchádzajúceho parlamentu sa zo siedmich strán do nového nedostali dve strany a obidve v ňom boli len jedno volebné obdobie (ANO a KSS). Do parlamentu vstúpila staronová SNS, pričom tento typ strany nie je nový ani výlučný v dnešnej Európe. Slovenská parlamentná scéna sa teda napriek pretrvávajúcim politickým špecifikám (politické „doznievanie“ osobitého straníckeho javu v podobe HZDS a jeho vodcu alebo nacionálna konfliktná línia na osi SNS-SMK) môže postupne štandardizovať do domáceho variantu pravoľavého politického diskurzu a tým aj pravoľavej straníckej osi charakteristickej pre moderné stranícke systémy.

Aby sa tak stalo, je potrebné, aby predovšetkým politici, ale aj slovenská verejnosť urobili spoločne ďalšie kroky smerom k osvojovaniu si modernej politickej kultúry, ktorej je cudzia predovšetkým jedna veľká necnosť vlastná našim pomerom bez ohľadu na charakter režimu, a preto odolná ako mocná burina – sľubovanie zázračných receptov, ktoré majú obratom priniesť „nový, iný, lepší život“ do nášho (pre niekoho viac pre iného menej) slzavého údolia. A predovšetkým sami politici i niektorí politickí publicisti by sa mali zbaviť aj ilúzií o akomsi „zázračnom“ lieku spôsobujúcom v zmene volebného systému z pomerného na väčšinový alebo zmiešaný. To je v slovenských diskusiách akási politická „trvalka“ znovu a znovu sa vracajúca prakticky od prvých slobodných volieb v roku 1990, odkedy sa u nás uvažuje o prekonaní odstredivých tendencií v parlamentných stranách spôsobujúcich predovšetkým rozklad a znefunkčňovanie vládnych koalícií.

Myslím si, že aj kniha o európskych politických stranách môže pomôcť osvetliť niektoré vytrvalo pestované ilúzie.

Jednou z nich je názor, že väčšinový jednokolový volebný systém je najlepším volebným nástrojom zrelej demokracie, na ktorú sme my, žiaľ, ešte nedorástli (ako zvyknú dodávať niektorí diskutéri). Takýto volebný systém sa však v Európe uplatňuje len vo Veľkej Británii (aj preto sa označuje ako „westminsterský“), vychádza z preddemokratickej parlamentnej tradície Anglicka a ani tento systém nemôže vylúčiť pôsobenie destabilizujúcich faktorov na politiku, ako ich Británia zažila napr. v 20. rokoch 20. storočia. Na druhej strane vyvoláva oprávnenú otázku elementárnej volebnej spravodlivosti, ak napr. väčšina mandátov pripadne strane, ktorá získala menej hlasov než jej hlavný volebný sok (konzervatívci v roku 1951), alebo ak strana s 35,5% hlasov získala až priveľmi pohodlných 55,2% mandátov (labouristi v roku 2002). Tu kdesi už naráža princíp vládnej stability na princíp reprezentatívnosti vlády. Zrejme len lipnutie na tradícii bráni Britom ráznejšie otvoriť legitimitu takýchto volieb v modernej dobe a prípadne zmeniť stáročný volebný systém, v ktorom niektorí „našinci“ vidia (na diaľku) stelesnenie vrcholu zrelej demokracie.

bitnú zmienku: umožňuje eliminovať extrémistické strany (Národný front, ktorý napriek značnému počtu hlasov spravídla nezískal nijaký mandát). Je to však skôr administratívna než politická eliminácia, ktorá nerieši samotné príčiny vzniku a rastu politického extrémizmu.

Dobre pestovanou ilúziou, iste podporovanou našimi vlastnými skúsenosťami, je názor ozývajúci sa v našich diskusiách, že pomerný volebný systém je len akýmsi nutným zlom, vhodným pre menej rozvinuté, mladé demokracie, akou je naša. V skutočnosti však veľká väčšina „starých“ európskych demokratických krajín sa pridrža práve pomerného volebného systému, spravídla spojeného s niekoľkopercentnou obmedzujúcou klauzulou pre vstup do parlamentu. Tento volebný systém bol postupne zavádzaný od konca 19. storočia namiesto väčšinového volebného systému ako prejav a nástroj demokratizácie politického života. Preddemokratické štádium sa totiž spájalo s väčšinovým volebným systémom spolu s obmedzeným volebným právom pre úzky okruh majetných občanov-mužov. Stojí za pozornosť, že v takej krajine, ako je Holandsko, v ktorej sa pomaly sto rokov uplatňuje pomerný volebný systém bez obmedzujúceho kvóra (na získanie jedného mandátu v 150-člennej snemovni stačí strane získať na celoštátnej úrovni 0,67% hlasov), teda doslova vyzývajúci rôzne politické figúry k pokusu dostať sa do parlamentu, nepresiahol počet parlamentných strán už desaťročia číslo deväť. Aj to hovorí o veľmi uvážlivom nakladaní holandského voliča so svojím hlasom.

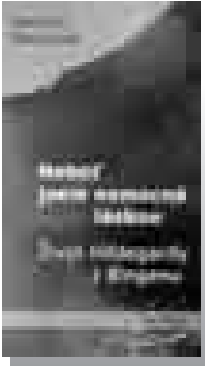
A tam kdesi treba hľadať aj jednu z odpovedí na príčiny opakujúcej sa fragmentárnosti a nestability slovenskej politickej scény. Naši politici aj kvázipolitici veľmi ľahko prichádzajú s novými „spásonosnými“ straníckymi ponukami a pre svoje ciele zneužívajú aj nedostatky volebného systému (napr. možnosť kandidovať na kandidátke väčšej strany ako falošný nezávislý kandidát, z ktorého sa po voľbách vyklúpe predstaviteľ ministrany, ktorá by inak nebola schopná presadiť sa vo voľbách). Ale najmä v 90. rokoch boli aj slovenskí voliči náchylní dosť ľahkoverne a ľahkomyselne odovzdávať hlasy obskúrnym stranám a volebným koalíciám, resp. kryptokoalíciám. Posledné voľby však naznačili, že občania sa rozhodujú uvážlivejšie – na úkor rýchlokvasených strán a straničiek, aj keď niektorí ešte nedokážu odolať bohatým „sľubotechnám“ tých väčších strán. Z hľadiska možnej stabilizácie a štandardizácie nášho straníckeho systému je to (mohol by to byť) pohyb správnym smerom. A pomôcť by mu mali aj politici. Napríklad aj na základe poučenia sa o tom, ako sa vyvíjali a kam dospeli strany a stranícke systémy vo vyspelých krajinách nášho svetadielu.

Mil an Zem ko

Natalya Bobrova, Moskva, 2006

Avantgarda 12. storočia a jej nositeľka

- ▲ Barbara Beuysová
- ▲ **Nebot jsem nemocná láskou. Život Hildegardy z Bingenu**
- ▲ Preklad Helena Milcová
- ▲ Prostor 2006
- ▲ 400 strán
- ▲ 519 Sk

- ▲ Ján Letz
- ▲ **Mystičky Západu. Inšpirácia pre kresťanskú filozofiu a teológiu**
- ▲ Vydavateľstvo Michala Vaška 2002
- ▲ 400 strán
- ▲ 460 Sk

Kritická biografia Barbary Beuysovej približuje mnohovrstevnatú a fascinujúcu osobnosť Hildegardy z Bingenu. Z plachého dieťaťa vidíme v podnetnom prostredí vyrastať intelektuálne a emocionálne vysoko nadanú ženu, inšpirovanú Bohom a obrátenú k ľuďom, ženu odvážnu a výnimočne úspešnú: zakladateľku kláštorov, vizionárku, spisovateľku, vedkyňu a hudobnú skladateľku.

Hildegarda z Bingenu (1098 – 1179) sa narodila v Bermersheime v rýnsko-hessenskej oblasti v šľachtickej rodine ako desiate dieťa. Od mladosti mala dar pre zvláštne videnia a predvídania udalostí života. Hildegarda bola presvedčená o svojom mimoriadnom poslaní pre celý svet, ktoré dostala od Boha. Chýr prorokyne, vizionárky, liečiteľky a múdrej ženy sa šíril nielen po celom kraji, ale aj ďaleko za hranice nemeckej ríše. Hildegarda viedla čulú korešpondenciu s mnohými, ktorí ju žiadali o pomoc a radu; boli medzi nimi kráľovné a králi, pápeži a arcibiskupi, opáti a abatýše, mnísi a mníšky i svetské osobnosti. Všetade radila, riešila konflikty, miernila nepokoje, zmierovala, povzbudzovala a predovšetkým učila a kázala. Cirkevné uznanie sa Hildegarde dostalo roku 1148 na synode v Trevíre, kde pápež Eugen III. potvrdil jej prvé dielo Sci vias (Poznaj cesty), ktorým sa stala známou.

Aká to bola doba, v ktorej Hildegarda žila, ktorá sa označuje v dejepisných knihách ako vrcholný stredovek? Nová zbožnosť a celá kultúra 12. storočia sa nesie v znamení lásky. Tam, kde ľudia opúšťajú tradičný sociálny systém a na miesto feudálnej závislosti nevoľníkov nastupujú doteraz neznáme slobody s osobnou zodpovednosťou, tam, kde náboženské inštitúcie pristupujú k laikom a predovšetkým k ženám s dosiaľ neznámou otvorenosťou, prestávajú platiť aj v intímnej oblasti ľudských vzťahov strnulé pravidlá a pozemská túžba srdca nadobúdajú hlas a tvorivú silu, hovorí Beuysová. Oficiálna cirkev vybudovala svoju náuku o manželstve na teológii dedičného hriechu, cirkevného otca Augustína. Za jediný účel manželstva bolo považované počatie detí. Kto pritom nedokázal potlačiť zmyslové pohnútky, hrešil a musel sa z toho vyspovedať kňazovi. Túto tézu o účelnosti sa v priebehu predchádzajúcich storočí snažilo zdôvodniť mnoho teológov. O nejakom dobrom a počestnom spojení, navyše o láskyplnom spojení medzi mužom a ženou nie je do počiatku 12. storočia v cirkevných

spisoch ani zmienka. Hildegarda zastáva iné, láskyplné ponímanie manželstva a sexuality a nebola v tom čase len sama. Peter Abelard vo svojej Etike napísal, že Boh nemôže súčasne dovoliť manželstvo a zároveň zakázať prirodzené potešenie pri pohlavnom akte ako hriech. No celkom dôsledne svoju pozitívnu líniu Hildegarda nasleduje. V niektorých bodoch je rovnako prísna a nemilosrdná ako cirkevná tradícia. Podľa stredovekého ponímania ide pri každom ľudskom konaní vždy o večnú spásu. Preto nikto neprejavuje údiv nad tým, že teológovia a muži cirkvi do detailu predpisujú i manželský život. A Hildegarda si z toho berie príklad a nezostáva len u výroku, že manželstvo má niečo bytostne spoločné s láskou. Čo sa týka ochrany pred počatím, zastáva Hildegarda rovnako ako cirkev striktný zákaz. S rovnakou prísnosťou odsudzuje homosexualitu. Hildegarda mala svoje priority. Panenstvo stojí u nej na prvom mieste. Je pre ňu však tiež typické, že pri tomto nadšení za panenstvo nestráca zmysel pre realitu. Neidealizuje osoby, ktoré žijú v panenstve, ale udeľuje aj výstrahy, lebo ide o hriešnych ľudí, a nie o svätcov, konštatuje Beuysová. Dielo Sci vias ukazuje, že Hildegardinou parketou nie je len onen svet a územie kláštora. Ako mníška sa musela zriecť všetkého pozemského a mníška formula o pohľadaní svetom v jej knihe nechýba. A nie je len jednoduchou floskulou, ale patrí k životnému štýlu, pre ktorý sa pred desaťročiami rozhodla. Ale Hildegarda zostala natoľko slobodná a silná, aby túto akceptovanú tradíciu nepociťovala ako bremeno. Nie je ochotná sa stiahnuť výlučne za múry kláštora a vzdať sa záujmu o svet a ľudí, či je to mních alebo mníška, manžel, či manželka.

Klášť otázky bez predsudkov, bez vopred daných smerníc hľadať na ne odpovede a tie opäť kriticky preskúmať je najdôležitejšou zásadou moderny. Korene tohto duchovného prístupu sú v prevratnej dobe Hildegardy z Bingenu. Až dovtedy platila ako oficiálna doktrína Augustínovho maxima, nad ktorou cirkev prísne bdela a ktorá prikazovala zaoberať sa v učených kruhoch jedine otázkami večnej blaženosti. Na prelome 11. a 12. storočia sa však začalo dominantné postavenie teológie rozpadáť. Na škole pri katedrále v Chartres sa okolo Viliama z Couches zhromaždila skupina rovnako zmyšľajúcich učencov. Považovali sa za filozofov prírody a chceli sa dozvedieť, čo sa skrýva za biblickým príbehom o stvorení, čo sa deje vo vesmíre a prírode od Božieho stvoriteľského aktu. Pred tisíc rokmi to bola v kresťanskej Európe revolučná myšlienka, prvý raz vznikol priestor na premýšľanie, ktorý umožňoval otázky nezávislé od dominantnej teológie, lebo Boh zostal vo svojej všemohúcnosti v podstate nedotknutý. Len ho nebolo treba hľadať v každom detaile prírodných procesov. Provokatívna otázka cirkevného otca Augustína, ako súvisí štruktúra vesmíru s večnou blaženosťou, stratila v tomto priestore opodstatnenie. Odpovedať by sa dalo tak, že vôbec nijako, lebo v prírodných vedách nejde o večnú blaženosť. Tá je doménou teológie. Podľa Beuysovej sa priekopníci v Chartres odvážili vysloviť, že teológia a prírodné vedy majú svoje vlastné zákonitosti. To bol v dejinách kresťanského Západu celkom prvý krok k vlastným vedeckým disciplinám mimo teológie. Fyzika a matematika, ktoré sú pre skúmanie prírodných javov nenahraditeľné pritom razili ďalším vedám cestu. Nový diskurz, ktorý viedli a rozvíjali Viliam z Couches a jeho spolupracovníci, je časťou intelektuálneho európskeho prelomu. Hildegarda z Bingenu sa na ňom podieľala. V okruhu učencov z Chartres panovala zhoda v tom, že Boh, hýbateľ všetkých vecí, zasadil do pralátky živlov zárodočné príčiny. Túto prírodnú kauzálnu reťaz, ktorá má počiatok v stvoriteľskom Božom akte skúmali vedci z Chartres neutrálne bez

toho, aby do svojich prirodzených výkladov vkladali nejaké teologické zdôvodnenie. Cieľavedome oddeľujú teológiu od exaktných vied. Hildegarda z Bingenu sa ešte snaží obe metódy spájať. Bádateľské pozorovanie prírody kladie vedľa teologického výkladu, ale nepokúša sa harmonizujúcim spôsobom spájať prírodné vedy a teológiu a vytvárať demonštratívnu jednotu. O prírodných vedách a teológii pojednáva s rovnakou triezvosťou,

Hildegarda z Bingenu bádateľské pozorovanie prírody kladie vedľa teologického výkladu, ale nepokúša sa harmonizujúcim spôsobom spájať prírodné vedy a teológiu a vytvárať demonštratívnu jednotu.

prítom však nezabúda na úctu k tradícii. Ako prorokyňa sa cíti povolaná priniesť staré do novej doby. Keď pociťovala tento pokus ako rozporný, znášala s tým spojene napätie s uvoľnenosťou. Aj pri všetkej ústretovosti k tradičnému teologickému základu nikdy nestierala hranice medzi

starým a novým. Hlavnú rolu u nej jednoznačne hrá revolučné myslenie novej doby. Hildegarda z Bingenu je svojím triezvym pohľadom na prírodu a pokusom racionálne vysvetliť prírodné javy a telesné funkcie, ako aj bez predsudkov popísať všetky ľudské orgány, na výške svojej doby. Viliam z Couches a Konštantín Africanus nepochybne patria k tým, ktorí jej na to dali podnet a poskytli jej zdroj informácií.

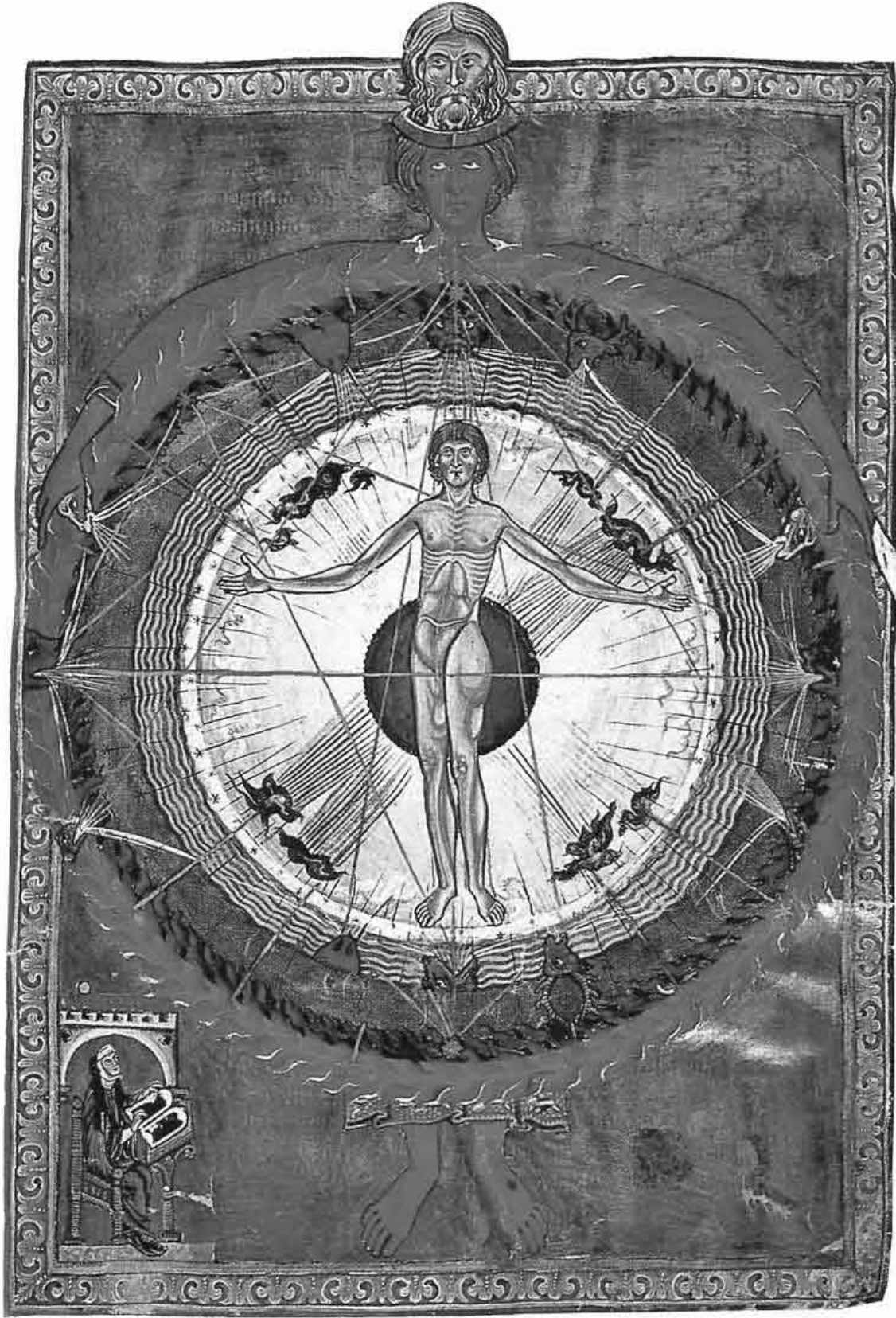
Podľa Beuysovej sa Hildegarda ponúka ako ideálna projekčná plocha k zviditeľneniu túžob a nádejí moderny, ktorým dáva zmysel a smer. Kto je aj po necelých tisíc rokoch stále tak mnohostranne príťažlivý, musel mať vieryhodné jadro, charizmu i posolstvo, ako aj vlohy, ktoré

vysoko presahujú priemer. Pre amerického historika Bernarda Mc Ginna je Hildegarda z Bingenu „prvá veľká teologická kresťanstva“ a anglický literárny vedec Peter Dronke ju zaraďuje k „vedeckej avantgarde 12. storočia“. Nemecká teologička Ingrid Riedelová ukázala dôkladným rozborom Hildegardiných textov, že v symbolických označeniach tejto veľkej vizionárky nachádzame významný posun od mužskej paradigmy symbolického označovania a reči k ženskej paradigme. Týmto táto mystička významne ovplyvnila bádanie v oblasti súčasného filozofického a teologického feminizmu a ekologizmu. Ostatne, viac na túto tému sa možno dočítať v knihe Jána Letza Mystičky Západu.

Hildegarda dokazuje, že mystika neopovrhne svetom ani z neho neuteká, ako niektoré kresťanské mníšske tradície. Nejde ani o bytostné potláčanie svetského, ako je to skoro vo všetkých východných meditatívnych náboženstvách. Tým sa stáva jej mystika prorockou. Osobnosť a dielo Hildegardy z Bingenu sa môže stať pre teológov výzvou, aby pozorne načúvali hlasu prírodných vied. Nemyslím tu na vytváranie umelého súladu medzi prírodnými vedami a teológiou, ale na hlbšie porozumenie tém teológie a vytváranie nových za pomoci poznatkov prírodovedy. Teológia a prírodné vedy sa môžu rozvíjať a dopĺňať len vo vzájomnom otvorenom dialógu, ku ktorému budú obe strany pristupovať bez predsudkov.

Štefan Šrobár

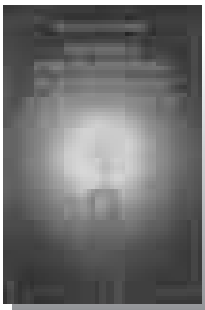
„Univerzálny človek“ – ilustrácia z knihy Hildegardy z Bingenu, Liber divinorum operum.

Od mystiky poznania po výklady snov

- ▲ Bronislav Ostřanský
- ▲ **Dokonalý člověk a jeho svět v zrcadle islámské mystiky**
- ▲ Orientální ústav AV ČR 2004
- ▲ 132 strán
- ▲ 299 Sk

- ▲ Bronislav Ostřanský
- ▲ **Arabská oneirokritika ve středověku a v současnosti**
- ▲ Orientální ústav AV ČR 2005
- ▲ 328 strán
- ▲ 479 Sk

Pro teroristických útokoch z 11. septembra 2001 v USA, po atentátoch moslimských extrémistov v španielskom Madride, tureckom Istanbul, Londýne či na indonézscom ostrove Bali, sa hnev voči vykonávateľom premyslených zločinov neraz mimovoľne preniesol aj proti tým moslimským komunitám a organizáciám, ktoré boli a sú známe svojím umierneným programom a pokojnou rétorikou. Nenásilné formy islamskej identity však nedostávajú v dominantných médiách na Západe prakticky vôbec priestor. Pozornosti sa tešia takmer výlučne moslimskí radikáli a s nimi súvisiace násilie a senzácie. Zásada „zide z očí, zide z mysle“ by však nemala znamenať, že úplne rezignujeme na prezentáciu iných tvárí islamu v Európe.

Jednou z nich sú mystické prúdy. Napriek tomu, že z pohľadu ortodoxného islamu sa vzťah lásky medzi Stvoriteľom a stvoreným nepripúšťa, mnohí moslimskí veriaci považujú islamský mysticismus (súfizm) za duchovné jadro vlastnej viery v Alaha, presnejšie za akúsi „potravu srdca“. Samotné slovo súfizm pochádza pravdepodobne z arabského termínu súf, t. j. vlna, do ktorej sa askéti pôvodne obliekali. O tom, či je súfizm jadrom islamu, ako tvrdia jeho prívrženci, alebo k islamu vlastne ani nepatrí, diskutovali od dávna moslimskí aj nemoslimskí znalci. Nech už sú ich pohľady akokoľvek odlišné, počiatky mysticismu v islame môžeme v každom prípade nájsť u asketikov raného obdobia islamských dejín, ktorí hľadali inšpiráciu v proklamovaných

práve v jednej z ťažiskových tém islamskej mystiky, ktorej sa venoval aj hlavný predstaviteľ tzv. filozofického súfizmu Muhjuddín ibn Arabí (1165 až 1240), rodák zo španielskej Murcie. Jeho myšlienky o dokonalom človeku a jednote všetkého bytia mu vyniesli označenie „najväčší šejk“, odporcovia ho, naopak, obviňovali z panteizmu a kacírstva. Ibn Arabí bol tvorcom syntézy mystickej tradície islamského západu a východu. Hoci on sám pochádzal z arabského sveta (al-Andalus), prívržencov si získal najmä v oblastiach perzsko-tureckého kultúrneho okruhu. Ako naznačuje podtitul monografie (Božie vedenie pre nápravu ľudského kráľovstva), koncept dokonalého človeka sa u Ibn Arabího spája s predstavou dokonalej a teda „utopickej“ spoločnosti. Dielo má povahu ezoterického spisu, kde autor mnohé časti odporúča iba zasväteným, duchovne pokročilejšiemu „elite“ medzi moslimami. Je zaujímavé, že Ibn Arabí vo svojom diele často cituje z Koránu, ale nie preto, aby od koránových veršov odvodil vlastné úvahy, ale naopak, cituje z posvätných kníh, aby podoprel vlastný originálny výklad. Ezoterický výklad (ta'wíl) Koránu sa spája s „mystickým poznávaním“, ktoré Ibn Arabí označuje termínmi chuť alebo ochutnávanie. Koncept poznania je pre islam vo všeobecnosti jeden z kľúčových, na čo nás upozorňujú známe výroky z moslimskej tradície: „Hľadať poznanie, aj keby bolo v Číne!“ alebo „Kvapka atramentu učenia je cennejšia ako kvapka krvi bojovníka vo svätej vojne.“ U mystikov má poznanie celkom prirodzený svoj nižší stupeň, ktorým je racionálne poznanie (ilm), a vyšší stupeň, teda pravé poznanie (ma'rifa), ku ktorému sa človek dostane iba odvrátením sa od pozemského sveta a jeho zvodov.

Za zmienku stojí aj to, že Ibn Arabí sa preslávil pozitívnymi postojmi k ostatným náboženským systémom a jeho slová svedčia o schopnosti tolerovať aj tie najväčšie rozdiely: „Moje srdce môže obsiahnuť akúkoľvek formu. Kláštor pre mnícha, chrám pre modly, pastvinu pre gazely, Ka'bu zasvätenca, dosky Tóry, Korán, Láska je tou vierou, ktorú chováme...“ Významný turecký mystik a básnik Yunus Emre (1248 – 1320) neskôr na tieto slová nadväzoval: „Keď hľadáš Boha, hľadať Ho vo svojom srdci.“ Príklad Osmanskej ríše a moderného Turecka zároveň potvrdzuje, že kombinácia ortodoxných a heterodoxných foriem islamu nebola v dejinách moslimských krajín vôbec výnimočná. Predstavitelia ortodoxného duchovenstva väčšinou trvali na zachovaní vonkajšej jednoty, hoci vnútri sa sporili, naproti tomu mystici smerovali skôr k vnútornej jednote a pluralita vonkajších prejavov im neprekážala.

Predstavitelia ortodoxného duchovenstva väčšinou trvali na zachovaní vonkajšej jednoty, hoci vnútri sa sporili, naproti tomu mystici smerovali skôr k vnútornej jednote a pluralita vonkajších prejavov im neprekážala.

charakterových črtách proroka Muhammada (Mohameda). Všeobecne platí, že mnohí predstavitelia islamskej filozofie a teológie boli zároveň autormi mystických spisov. V stredoveku bolo dokonca bežným javom, že jeden a ten istý mystik bol členom niekoľkých mystických rádov a odvolával sa na učenia viacerých majstrov – učiteľov. Súfické praktiky obohatila hudobná a tanečná zložka, ktoré mali mystikov uviesť do extázy a zjednotiť s Bohom. Nešlo teda o racionálnu disciplínu, ktorá sa dá naučiť, ale o náuku, ktorá sa musí prežiť pod vedením zasväteného znalca.

Pôvod názvu monografie Bronislava Ostřanského Dokonalý člověk a jeho svět v zrcadle islámské mystiky treba hľadať

ny svet, je daná aj ich primárna úloha. Snažia sa totiž pomáhať v tom, aby ľudia dokázali kontrolovať svoje negatívne emócie, na prvom mieste zlosť a zlobu. Pietistické aktivity majú potom pomôcť pri dosiahnutí osobnej transformácie a v konečnom dôsledku viesť ku spásu, tak ako o nej učí Korán. Hoci sa ľudová religiozita neortodoxného charakteru často v islamskom svete i mimo neho bagatelizuje, angažovanosť moslimov v mystických spoločenstvách netreba vôbec podceňovať, pretože v skutočnosti ide aj v číselnom vyjadrení o veľmi vysoké počty prívržencov.

V 20. storočí uplatňovali jednotlivé krajiny na Blízkom východe vo vzťahu k mystickému islamu veľmi odlišné postupy. Egypt je v súčasnosti prakticky jedinou krajinou regiónu, v ktorej prijali legislatívu, ktorou aj právne ošetrili existenciu mystických bratstiev. Iste si boli pritom vedomí, že moderný súfizm v Egypte mobilizuje viac obyvateľov krajiny ako všetky politické prúdy dohromady. Na druhej strane sa v protiklade k Egyptu uplatňuje prísny zákaz mystic-

Štúdiom snov sa dozvedáme o dobovej moslimskej spoločnosti, jej predstavách a poverách, ako aj o samotných snoch, ktoré sú celkom pochopiteľne v islame spojené s konceptom proroctva a nadprirodzeného vnuknutia.

kého islamu v Saudskej Arábii a v regióne Perzského zálivu. Medzi tieto dve krajné polohy by sme mohli situovať Turecko, ktoré síce zakázalo mystické bratrstvá pred 80 rokmi vo chvíli zrodu republiky, ale po 2. svetovej vojne tolerovalo ich znovuoživenie, a to dokonca aj vo verejnom a politickom živote (viac som sa touto témou zaoberal v knihe Turecko, Libri 2006).

V ďalšej monografii nám arabista Bronislav Ostřanský, výkonný redaktor renomovaného českého populárno-vedeckého časopisu Nový Orient, pripomína, že ľudia odnepamäti fascinovali sny a spánok, v ktorom strávi každý smrteľník nemalú časť svojho života. Náuka o snoch a ich interpretácii vyvolávala v stredovekom islamskom prostredí veľký záujem. Arabská oneirokritika ve stredoveku a súčasnosti skúma arabské pramenné materiály viažuce sa k tejto disciplíne v širšom blízko-východnom kontexte, a to už od čias starovekého Egypta a Mezopotámie. Štúdiom snov sa dozvedáme o dobovej moslimskej

spoločnosti, jej predstavách a poverách, ako aj o samotných snoch, ktoré sú celkom pochopiteľne v islame spojené s konceptom proroctva (Muhammad ako pečať prorokov) a nadprirodzeného vnuknutia. Prorok islamu a posol Boží Muhammad údajne sám vyhlásil, že sny sú jedným zo štyridsiatich šiestich pilierov proroctva. Je preto iba prirodzené, že moslimskí vykladači snov hľadali vždy inšpiráciu v Koráne, pre ktorý nie sú motívy sna cudzie. Už spomínaný Ibn Arabí hľadal napríklad v snoch podnety a inšpiráciu pre mnohé zo svojich pozdejších úvah.

V našich zemepisných šírkach tematiku snov poznáme aj z Biblie, predovšetkým zo Starého zákona. Známý je príbeh Jozefa Egyptského, ktorý vykladal sny faraónovi, upozorňoval ho na sedem rokov hladu a neúrody, ktoré prídu po siedmich rokoch nadbytku. Za odmenu sa potom Jozef stal správcom faraónových sýpok. Nabuchodonozor zasa vyhľadal pri výkladoch snov služby Daniela, zatiaľ čo Jeremiáš poznal sen ako formu proročkej inšpirácie.

Štúdiom snov sa dozvedáme o dobovej moslimskej spoločnosti, jej predstavách a poverách, ako aj o samotných snoch, ktoré sú celkom pochopiteľne v islame spojené s konceptom proroctva a nadprirodzeného vnuknutia.

Práci s arabskými snámi sa na Slovensku venoval arabista profesor Ján Paulíny, ktorý vydal slovenský preklad Snára arabských mudrcov od zakladateľa arabskej náuky o výkladoch snov Muhammada ibn Sírína (653 – 728 n.l.) z Basry. Tento snár je dodnes v arabskom svete nesmierne obľúbený. Ibn Sírín delil sny na pravdivé a obyčajné, pričom výklad si podľa neho zaslúžia iba sny pravdivé. Pri výkladoch snov využíval Ibn Sírín metódu analógie, odvodzovania z mien, ale aj znalosti etymológie, náboženských vied, matematiky, alchýmie, gramatiky alebo geografie. Ako prekvapenie môže čiastočne pôsobiť skutočnosť, že mnohé názory na sny, ktoré neskôr formuloval Sigmund Freud, boli naznačené alebo explicitne vyjadrené už v stredovekých arabských snároch.

V posledných desaťročiach prehodnotili svoj postoj k snom a ich význam dokonca aj západní odborníci, ktorí dnes sny pozorne skúmajú podobne ako mýty a rozprávky. Súčasný pohľad západ-

ných bádateľov na problematiku snov sa vyznačuje odklonom od veľkých originálnych teórií, s ktorými prišli najmä Sigmund Freud alebo Carl Gustav Jung. Dnešné výklady snov sa aj napriek veľkej variabilite orientujú predovšetkým na isté praktické úvahy, čo viedlo Ericha Fromma k tvrdeniu, že symbolický jazyk mýtov a snov je v skutočnosti jediný univerzálny jazyk ľudstva. „Praktická psychológia“ amerického autora Calvina Halla dospela s ohľadom na sny k niektorým základným tézám: „Dramatickosť snov narastá v tých snoch, ktoré sa nám zdajú v ranných hodinách. V priebehu noci sa sny stávajú postupne viac fantastickými. Ženské sny sú ovplyvnené menštruačnými cyklami a predmenštruačným napätím. Z hľadiska obsahu sa v snoch iba zriedka objavujú témy, ktoré sú pre náš každodenný život také podstatné, ako je práca a zamestnanie. V snoch sa objavujú najčastejšie ľudia, s ktorými sú snívajúci v intímnych medziľudských vzťahoch.“

Cesta, ktorou sa rozhodol vo svojich dvoch monografiách kráčať Ostřanský, nastavuje na rozdiel od väčšiny súčasných religionistov, politológov a arabistov zrkadlo ľudovej religiozite a introvertnému učeniu islamu. Ostřanského zmysel pre detail, jeho prekladateľská erudícia, ako aj zbehosť v kľukatých uličkách sekundárnej literatúry presvedčivo dokazujú, že mystika nie je iba vádnucim výhonkom moslimskej súčasnosti, ale živou realitou, ktorá oslovila dokonca aj konvertitov k islamu z radov západných odborníkov. Dnešná prax však, žiaľ, zároveň naznačuje aj to, že na odkazy veľkých islamských mystikov zabúdajú nielen inoverci, ale neraz aj mnohí moslimovia, hlavne tí, ktorí mysticismus považujú skôr za anomáliu a mystici si napríklad obzvlášť cenili osobnosť Ježiša, ktorý bol pre nich symbolom lásky. Táto receptívna kvalita dovoľla novej viere nachádzať styčné body s mnohými veriacimi iných monoteistických náboženstiev, miestnych kultov, ale dokonca aj s predstaviteľmi „pohanských“ doktrín. Súfizm ako „vnútorná dimenzia islamu“ sa zásadnou mierou zaslúžil o šírenie viery v jediného Boha a jeho posla Muhammada a bol v určitom zmysle akýmsi protipólom hrubej sily islamských výbojov, ktoré zväčša ani nemali za cieľ obracať na novú vieru, ale iba rozširovať príbytok islamu (dár al-islam).

V priebehu historického vývoja sa islam – popri jemu vlastnej vnútornej dynamike – formoval vďaka početným vonkajším vplyvom, ktoré absorboval, pretransformoval do originálnej podoby alebo ich jednoducho po istej selekcii spracoval novým spôsobom. Islamskí mystici si napríklad obzvlášť cenili osobnosť Ježiša, ktorý bol pre nich symbolom lásky. Táto receptívna kvalita dovoľla novej viere nachádzať styčné body s mnohými veriacimi iných monoteistických náboženstiev, miestnych kultov, ale dokonca aj s predstaviteľmi „pohanských“ doktrín. Súfizm ako „vnútorná dimenzia islamu“ sa zásadnou mierou zaslúžil o šírenie viery v jediného Boha a jeho posla Muhammada a bol v určitom zmysle akýmsi protipólom hrubej sily islamských výbojov, ktoré zväčša ani nemali za cieľ obracať na novú vieru, ale iba rozširovať príbytok islamu (dár al-islam).

Gabriel Pirický

Lubica Lacinová, Moskva 1983 – 1989

Baranidlá na dogmy

- ▲ W. Paul Cockshott, Allin Cottrell
- ▲ **Kybersocialismus**
- ▲ Preklad Rudolf Pěvřátíl
- ▲ Nakladatelství L. Marek 2006
- ▲ 272 strán
- ▲ 299 Sk

- ▲ Robin Hahnel
- ▲ **Economic Justice and Democracy**
- ▲ Routledge 2005
- ▲ 421 strán
- ▲ 24.95 USD

Nikto nie je ostrov, celý sám pre seba, napísal kedysi dávno básnik John Donne. Táto hlboká pravda má aj svoj celkom prízemný, ekonomický aspekt. Nikto z nás nie je Robinson Crusoe, ktorý si sám len z trosiek lode a darov matky prírody vyrába všetko, čo potrebuje. V komplexnej modernej spoločnosti je každý z nás závislý od aktivity tisícov, možno miliónov ďalších jedincov. Väčšina ľudí má vďaka tomu dve „duše“: na jednej strane sme výrobcami, ktorí odovzdávajú svoju aktivitu ostatným. No na druhej strane sme spotrebiteľia, ktorí aktivitu iných užívajú.

Z tohto očividného faktu, ktorý ekonómia nazvala „spoločenskou deľbou práce“, okamžite vyplýva existencia protichodných záujmov. Ako výrobca by totiž každý o svojich aktivitách rozhodoval najradšej sám; no ak by tak bolo, deľba práce by sa rozpadla. Podobne nemožno pri obmedzených zdrojoch uspokojiť všetky želania všetkých spotrebiteľov. Nuž a napokon vzniká protichodný záujem aj medzi výrobcami a spotrebiteľmi: jedni by najradšej robili čo najmenej a za čo najpohodlnejších podmienok, druhí by, naopak, čo najviac a čo najkvalitnejšie konzumovali.

Dominantnou odpoveďou na otázku, ako zlaadiť tieto protichodné záujmy, je dnes kapitalizmus. Teda, aby sme boli korektní, trhová ekonomika, v ktorej prevláda súkromné vlastníctvo. Z jej základných znakov vyplýva aj podoba odpovede. Medzi výrobcami dominujú tí, ktorí sú vlastníčkmi – či už materiálneho majetku, alebo vzácnych znalostí a schopností. Úlohou ostatných je predovšetkým podriaďiť sa a počúvať. Majetní dominujú aj v oblasti spotreby – nielenže

si z nej ukrajújú väčší kus, ale svojimi peňažnými „hlasmi“ ovplyvňujú aj to, čo je ziskové a čo sa teda bude vyrábať v budúcnosti. Nuž a napokon práve výroba pre zisk znamená, že človek-výrobca je podriadený človeku-spotrebiteľovi. O tom, čo a ako sa bude vyrábať rozhoduje peniazmi podložený dopyt na trhu. O živobytí a postavení zamestnancov nepriamo rozhodujú ľudia, ktorých nikdy nevideli a s ktorými nemajú nič spoločné – tak ako zase oni v podobe spotrebiteľov rozhodujú o živote ďalších.

Tradičnou výzvou kapitalizmu bola po takmer dvesto rokov vízia socializmu. Pádom sovietskeho systému, ktorý priatelia i nepriatelia označovali za stelesnenie klasickej predstavy o socializme, utrpela táto vízia ťažkú, možno smrteľnú ranu. Keďže však nedostatok alternatív neznamená, že neduhu kapitalizmu sa vyparili, predsa len sa aj dnes objavujú myšlienky o tom, ako inak by svet mohol vyzeráť. Takýmto predstavám je venovaný aj Kybersocializmus Allina Cottrella a W. Paula Cockshotta, či Ekonomická spravodlivosť a demokracia Robina Hahnela.

Posledne menovaný je produktom „novej ľavice“ šesťdesiatych rokov a sám seba označuje za „libertárskeho socialistu“. Ako profesor ekonomie a radikálny aktivista samozrejme dobre pozná myšlienky Karola Marxa. V podobe systematického spôsobu myslenia však marxizmus odmieta a vedome sa kloní skôr k „utopickému socializmu“. Svoju obhajobu alternatívneho systému stavia na morálnych a politických argumentoch, nie na „materialistickej koncepcii dejín“.

Naproti tomu Cockshott a Cottrell sú predstaviteľmi západného akademického marxizmu, lepšie povedané, anglosaskej marxistickej ekonómie. Obaja sú si dobre vedomí, že plávajú proti prúdu, a zvlášť od obyvateľov bývalého východného bloku nijakú veľkú priazeň neočakávajú.

Prečo sa teda púšťať do takého riskantného podniku? Nestačí politika „krotenia trhu“? V kapitole o povojnových dejinách sociálnej demokracie dochádza Hahnel vo svojej knihe k záveru, že jej reformy boli v mnohom dôležité. V nehostinnejšom prostredí thatcherizmu ich však sociálni demokrati neboli schopní brániť. Zdôvodnenie možno nájsť u Cockshotta a Cottrella. Sociálna demokracia síce dokáže tie najhoršie, trhom spôsobené rany pomocou sociálneho štátu ošetriť. No na to, aby ho mala z čoho financovať, musí sa postarať o dostatočne výkonné fungovanie súkromného sektora. Iba z neho totiž vie získať potrebné prostriedky. Sociálna demokracia je teda založená na hlbokom paradoxe: na jednej strane chce síce brániť excesom kapitálu, no na druhej strane je závislá od dobrého výkonu presne tej istej kapitalistickej mašinérie, ktorú chce krotiť.

Sociálna demokracia je založená na hlbokom paradoxe: na jednej strane chce síce brániť excesom kapitálu, no na druhej strane je závislá od dobrého výkonu presne tej istej kapitalistickej mašinérie, ktorú chce krotiť.

Z týchto argumentov môžeme vyvodiť, že v okamihu, keď sa ekonomika dostane do krízy ziskovosti, kompromis medzi týmito dvoma cieľmi sa stáva neudržateľným. V tej chvíli možno vykročiť dvoma smermi: buď v snahe obnoviť výkonnosť systému začať okresávať a napokon likvidovať sociálny štát, alebo sa pokúsiť obmedziť závislosť spoločnosti od trhu. Prvý prístup, ktorý sa dnes agresívne presadzuje na celom svete, dostal meno neoliberalizmus. Druhý predpokladá vyvinutie systémovej alternatívy voči kapitalizmu.

Kameňom úrazu je tu však opäť rozpad jediného systému, ktorý sa za takúto alternatívu vyhlasoval. Pravdaže, prosté historické fakty sú len surovinou na rôzne možné interpretácie. Podľa dnes asi najrozšírenejšieho takéhoto výkladu sa pádom „komunizmu“ potvrdili argumenty ekonómov tzv. rakúskej školy, ktorí socializmu predpovedali neúspech od začiatku. V extrémnej forme, ostatne pre rakúsku školu typickej, predostreli tieto tvrdenia jej dôležití predstavitelia Ludwig von Mises a Fridrich A. Hayek. Socializmus sa o sebe mohol domnievať, že dokáže vzťahy medzi výrobcami a spotrebiteľmi usporiadať lepšie ako kapitalizmus. No podľa Rakúšanov musel socializmus nutne zlyhať pri zodpovedaní oveľa základnejšej ekonomickej otázky: čo vlastne vyrábať?

Ich prvotným argumentom bolo, že plánovaná ekonomika jednoducho vôbec nemôže existovať. Iba trh totiž podľa nich na základe cenových signálov dokáže zrejmitizovať intenzitu želaní jednotlivých ekonomických aktérov. Bez neho sa racionálne rozhodovať nedá. Mises pravda v dôsledku svojej neznalosti relevantných štúdií netušil, že tento jeho argument bol vyvrátený ešte skôr, než sa zrodil. Efektívne fungujúcu ekonomiku totiž možno popísať istou sústavou rovníc – a každý systém, ktorý dokáže túto sústavu rovníc vyriešiť, je teda efektívny. Je nepodstatné, či na to využije trh alebo nie. V druhom kole debaty preto Rakúšania predložili doplnujúci argument – jednak, že podobné riešenie by si vyžadovalo nepredstaviteľné množstvo času, a jednak, že tak či onak nie je možné zbierať všetky informácie, aby sa dali tieto rovnice vôbec napísať.

Kybersocializmus obsahuje mnoho podnetných myšlienok o širokej škále tém – od feminizmu cez dôchodkovú reformu až po podoby demokracie. Jadro knihy však tvorí práve odpoveď na rukavicu, hodenú kedysi Rakúšanmi. Problémy predkladané rakúskou školou sa totiž podľa Cockshotta a Cottrella dnes už dajú vďaka modernej výpočtovej technike relatívne ľahko vyriešiť (jeden z autorov je informatik). Kniha ponúka hneď dva konkrétne algoritmy, ktoré by boli schopné vytvoriť plán pre modernú komplexnú ekonomiku rádovo za niekoľko hodín. Ich prístup je inovatívny vďaka základnému predpokladu, že plán nemusí byť dokonalý. Plne postačuje, ak bude výsledok lepší, než aký dosiahne kapitalistická trhová ekonomika. K takémuto výsledku samozrejme sovietsky systém nedokázal dospieť nikdy; hrubá nekonzistentnosť plánu sa v praxi ukazovala v podobe nedostatkových tovarov na jednej strane a nepredstaviteľného plytvania na druhej.

Ako sa však nájdú informácie, ktoré treba spracovať? Cockshott a Cottrell riešia problém jednoducho: tieto informácie sú zaznamenávané už dnes, vo forme objednávok materiálov

dobu neslýchane odvážneho technologického experimentu.

Politická uskutočniteľnosť vízie Cockshotta a Cottrella je iste otázna. Zato z čisto technického hľadiska by kybersocializmus do nejakej miery pravdepodobne fungovať mohol. Práve v tom je však kameň úrazu. Z knihy totiž sála istý technokratický duch – akoby ani nešlo o riešenie spoločenských konfliktov, ale iba zložitej matematickej úlohy. Autori sú síce stúpenkami radikálnej demokracie (a už len preto ich mnohí budú považovať za utopistov). No táto demokracia je len akýmsi voliteľným dodatkom, ktorý s popisovaným ekonomickým modelom nijako nesúvisí. Ten by rovnako dobre, ba možno lepšie mohol fungovať aj za diktatúry. Ich ekonomický model je prísne centralistický, kým ich politická vízia je výrazne decentralizovaná. Ale, marxisticky povedané, ako

Rozdiel medzi kybersocializmom a „pareconom“ je v okruhu problémov, ktoré ten-ktorý systém dokáže pokryť. Oba predpokladajú verejné vlastníctvo a tým v zhode s prastarými socialistickými zásadami odstraňujú nerovnosť medzi spotrebiteľmi.

môže takáto politická nadstavba stáť na takejto ekonomickej základni?

Podobnú otázku by autorom zrejme položil aj Robin Hahnel. Podobne ako Cockshott a Cottrell, aj on odmieta nerovnosť vyplývajúcu z vlastníctva materiálnych statkov. Ba ide ešte ďalej: vychádzajúc z premisy, že zaslúžený príjem je len ten, o ktorý sa človek skutočne sám zaslúžil, odmieta dokonca odmeňovať aj prirodzený talent. Odmeny by totiž mali patriť tým, ktorí za ne niečo obetujú, teda vynakladajú na ich získanie nejaké úsilie. Jediným morálne ospravedlniteľným dôvodom na príjmovú nerovnosť je teda podľa Hahnela práve nerovnaká vynaložená námaha. Práca vynaložená na kultivovanie talentu by ocenená byť mala – no samotné nadanie, ktoré spadne človeku do lona bez akéhokoľvek jeho úsilia, si odmenu nezaslúhuje.

Na rozdiel od Cockshotta a Cottrella je však Hahnel ostrým odporcom nielen kapitalizmu, ale aj centrálne plánovanej ekonomiky. Z jednoduchého dôvodu: ekonomika, kde sa plán výroby tvorí centrálne a jednotlivcom zostáva iba poslušne ho naplniť, sa priech príncípu samosprávy, ktorý Hahnel považuje za fundamentálny. Tento princíp hovorí, že každý by mal o veciach rozhodovať do takej miery, do akej sa ho týkajú. Nijaký systém, ktorý neumožňuje jednotlivcom vyjadriť ich želania a túžby týkajúce sa pracovného procesu, tento princíp naplňať nemôže.

„Participatívna ekonomika“, ktorú Hahnel vytvoril s kolegom Michaelom Albertom, sa snaží problém riešiť pomocou decentralizovaného plánovania. V podstate ide o realizáciu predstavy, akú majú o kapitalizme jeho nekritickí prívrženci – o systéme fungujúci na princípe postupného vybalansovania dopytu a ponuky. S tým drobným rozdielom, že všetci aktéri sú si rovní (až na rozdiely spôsobené rozdielnou vynaloženou námahou), a že celý proces vyrovnávania sa deje ešte pred tým, ako sa začne vyrábať. Jednotlivci teda odovzdávajú do celospoločenského počítačového systému svoje „objednávky“ spotreby i svoje ponuky práce; po spracovaní z týchto údajov vznikajú „ceny“ jednotlivých tovarov. Z nich občania vychádzajú v ďalšom kole zadávania objednávok a ponúk, až dokým sa vďaka nastaveniu pravidiel kalkulácie napokon nedospeje ku konzistentnému plánu.

Rozdiel medzi kybersocializmom a „pareconom“ je v okruhu problémov, ktoré ten-ktorý systém dokáže pokryť. Oba predpokladajú verejné vlastníctvo a tým v zhode s prastarými socialistickými zásadami odstraňujú

nerovnosť medzi spotrebiteľmi. No usporiadanie vzťahov medzi výrobcami vidí kybersocializmus celkom konvenčne; a podobne nezaručuje princíp samosprávy ani vo vzťahu medzi výrobcami a spotrebiteľmi. Naproti tomu parecon sa pokúša postarať sa aj o to, aby spotrebiteľia nad výrobcami nedominovali a aby skutočná rovnosť zavládla aj v rámci výroby. Pravdaže, postup, ktorý navrhuje, môže pôsobiť utopicky. Tento dojem je však do veľkej miery len dôsledkom vplyvu súčasného ekonomicko-politického systému na myslenie ľudí. Ten totiž zabraňuje spomínanej otázke nieže riešiť – ale vôbec ich nastoliť.

Predstavy ľudí, ako sú Cockshott a Cottrell či Hahnel a Albert teda nie sú dôležité preto, že by sa mali stať doslovnými plánmi budúceho vývoja, nedajbože programami politických strán. Ich účelom nie je, aby boli do bodky zrealizované. Sú však praktickou ukážkou toho, že sa dá logicky a premyslene uvažovať inak, než ako to predpisuje momentálne dominantný myšlienkový rámec. Mnohí ľudia si dnes iný spôsob myslenia ako ten práve vládnuci ani nedokážu predstaviť a alternatívy, ktoré ho bezstarostne prekračujú, iste prijímajú s odporom. Práve v tom však tkvie ich užitočnosť. Myšlienky, ktoré rúcajú dogmy, to nikdy nemali ľahké. Iba ony však sú zárukou pokroku.

Michal Polák

Natalya Bobrova, Moskva, 2006

Hľadanie strateného sna.

dá technika má určité základné princípy, ktoré musíme akceptovať, ak ju chceme používať, a ktoré neutrálne nie sú. V knihe Štyri dôvody na zrušenie televízie definuje štyri takéto základné princípy, ktoré sme akceptovali vtedy, keď sme prijali televíziu. Svoje štyri dôvody vyslovil v sedemdesiatych rokoch minulého storočia. Televízia vtedy mala asi dvadsaťpäť rokov a v USA ju malo 99 percent domácností. Objavilo sa médium, schopné osloviť súčasne oveľa viac ľudí než tradičné tlačené médiá. Ľudia boli ochotní urobiť čokoľvek, aby v ňom dostali kúsok priestoru. Mexičan uniesol lietadlo, aby mohol Američanom povedať, že s jeho krajinou zle zaobchádzajú. Američanka vystrelila na prezidenta, aby mohla varovať pred ekologickou devastáciou. A prezident dal odvysielat falošnú správu, aby získal súhlas s eskaláciou vojny vo Vietname. Naša situácia nasleduje situáciu v USA s istým oneskorením – i preto môžu byť Manderove štyri dôvody pre nás zaujímavé.

Prvým je sprostredkovaná skúsenosť. Našou prevládajúcou existenciou sa stáva mestská existencia. Človek v meste je mnohými spôsobmi odrezaný od prírodného sveta. Mestské prostredie je jednoduché, a preto senzoricky deprimujúce. Moderné interiéry sú možno elegantné, ale i anonymné a nesúvisiace s miestom a časom. Informácie o svete „tam vonku“ získavame od sprostredkovateľov. Čoraz častejšie je ním vedec alebo technik. Úzko zameraný špecialista nás dokáže ľahko presvedčiť o tom, že nemajúc porovnateľné znalosti, nemôžeme jeho poznatky dostatočne pochopiť a nemôžeme si nárokovat spoluprehodovanie v jeho odbore. A tak sprostredkovaný svet nechávame v rukách odborníkov a myslíme si, že je to tak dobre. Mander nesúhlasí. Je presvedčený o našich schopnostiach pochopiť to, čo spoznáваме priamo, a rozhodovať správne o tom, čo sme pochopili. Na to, čo ľudská skúsenosť presahuje, by udelil tabu.

Televízia predefinováva ľudské potreby a hodnoty. Cenným robí to, čo prispieva k ekonomickému rastu. Máme veľký výber výrobkov, ale minimálny výber životných štýlov.

Sprostredkované skúsenosti sú vlastnené tým, kto ich sprostredkúva. Ten má možnosť určovať ich obsah, manipulovať ich pre svoje ciele. Mander v tom vidí smrteľné nebezpečenstvo pre demokraciu. Ak by sa niekto rozhodol naprojektovať perfektne fungujúcu celosvetovú diktatúru, mal by podľa neho urobiť: znemožniť získavanie osobných skúseností, zamedziť porovnávanie, izolovať jednotlivcov, unifikovať skúsenosti, zamestnať myslenie predpripravenými zážitkami, predefinovať šťastie, centralizovať poznanie, podporovať používanie návykových látok. Mander sa pri týchto úvahách inšpiroval antiutopickými románmi Aldousa Huxleyho Prekrásny nový svet a Georgea Orwela 1984. Náš dnešný svet nám sotva pripomína totalitný spustnutý Londýn z Orwellovho románu. Ale Manderovej esencii podstaty tohto sveta sa nepríjemne blíži.

Druhým dôvodom je kolonizácia vedomostí. Hlavným sprostredkovateľom vedomostí sa stala televízia, pričom kontrola televízie je sústredená v rukách niekoľkých silných skupín. To vylučuje možnosť, aby bola skutočne demokratickým médiom. Prepája sa v nej technický, ekonomický a politický vplyv. Televízia predefinováva ľudské potreby a hodnoty. Cenným robí to, čo prispieva k ekonomickému rastu. Máme veľký výber výrobkov, ale minimálny výber životných štýlov.

Tretím dôvodom je vplyv televízie na človeka. Vyvoláva akýsi hypnotický stav mozgu, nie nepodobný účinku hypnopedických strojov z Huxleyho ro-

mánu. Pre fyziologický vplyv televízie vytvára už spôsob, akým ju väčšinou sledujeme, priaznivé okolnosti: je to situácia zmyslovej deprivácie. Sediac v miestnosti so zníženou hladinou svetla, izolovaní od reálneho prírodného sveta, sledujeme plošný zdroj umelého svetla. A potom prichádza psychologický vplyv: televíziu sprostredkované obrazy postupne nahrádzajú v našej mysli obrazy a predstavy, ktoré sme kedysi získavali priamou skúsenosťou. A pritom nám zostáva naša pradávna schopnosť veriť obrazom, ktoré sú uložené v našej pamäti. Len teraz sa v nej miešajú obrazy dejov a situácií, ktoré sme priamo zažili, s tými, ktoré nám sprostredkovala obrazovka. Dokážeme odlíšiť tie dôveryhodné?

Posledným Manderovým dôvodom sú deformácie, ktoré sú televíznemu obrazu vlastné z jeho technickej podstaty. Televízia môže niektoré veci sprostredkovať výborne, iné priemerne a ďalšie vôbec. Jedným z limitov je rozlišovacia schopnosť televíznej obrazovky. Tá určuje, aké obrazy na nej možno premietat tak, aby ich divák mohol vnímať. Ideálny je polodetail a polocelok. Veľký detail nedokáže zreprodukovať tie nuansy mimiky, štruktúry kože, záblesku oka, ktoré vnímame v skutočnosti. Veľký celok, kompozície, ktoré objavil Orson Welles vo filme Občan Kane, alebo široké barokové plátna, s ktorými sa rád hrá Peter Greenaway, na obrazovke televizora strácajú. Nehovoriac už o vnemoch určených iným zmyslom, ako zraku a sluchu, ktoré máme pri sledovaní skutočného sveta. Televízia si teda vytvára taký svet, ktorý je pre jej technické možnosti optimálny. Aby kompenzovala svoje technické limity, zvyrazňuje svoje možnosti. Hlavným spôsobom, ako možno zaujať, je rýchle striedanie záberov. Klipy. Počas krátkeho časového úseku vystriedame toľko realít, koľko by sme v skutočnosti nikdy nemohli. Zvykáme si na umelý svet, ktorý je oveľa dynamickejší, oveľa zaujímavejší ako skutočný svet. Ale

Ďalším zdrojom skepsy sú pre Mandra biotechnológie. Prispievajú k tomu, že sa vedec z bádateľa stáva podnikateľom a obchodníkom. Akademické prostredie sa stáva závislým od finančných tokoch z priemyslu. Mízne tradícia kritického a nezávislého myslenia. Mandra znepokujuje najmä to, že i keď biotechnológie sú schopné úplne a doslovne zmeniť život na Zemi, neprebehla o nich nijaká závažná polemika ani v tlači, ani v Kongrese. Očakávateľné dôsledky pritom zasahujú všetky oblasti života a občianskych práv a slobôd. Z laboratória alebo to-

Mander odmieta presvedčenie, že technika je vo svojej podstate neutrálna a záleží na človeku, či ju použije v dobrom alebo v zlom. Tvrdí, že každá technika má určité základné princípy, ktoré musíme akceptovať, ak ju chceme používať, a ktoré neutrálne nie sú.

varné môže uniknúť nebezpečný mikroorganizmus. Budúci zamestnávateľa si môžu vyberať zamestnancov a poisťovne klientov na základe genetických testov. Patentovateľnosť druhov a génov mení kedysi posvätný život na trhový komoditu. Genetická terapia sa môže vyvinúť do novej eugeniky projektovaním geneticky „vylepšených“ detí. A biotechnológie umožňujú ďalej zdokonaľovať biologické zbrane, ktoré by mohli byť dokonca rasovo špecifické.

Ešte komplexnejšie a potenciálne nebezpečnejšie by podľa Mandra mohli byť nanotechnológie. Vo svojich extrémnejších víziách projektujú odtelesnený mozog, prenesený do „tela“ špecializovaného robota, ktorý zabezpečí vývoj civilizácie bez obmedzení daných ľudskou biológiou.

Mander kladie do kontrastu severoamerické kultúry prevažne bielych občanov USA a Kanady a kultúry severoamerických Indiánov. Prečítal o nich množstvo kníh, mnohých osobne stretol a s mnohými spolupracoval pri rôznych projektoch. Poukazuje na diverzitu v spôsoboch života i v spoločenskej organizácii viac než stovky kmeňov severoamerických Indiánov. Vyberá si tie, ktorých kultúra sa výrazne líšila a dodnes líši od kultúry dnešných USA a ktorých príklad je inšpiratívny. Indiáni žili v súlade s prírodou, so Zemou, ktorá je pre nich posvätná. Od iných „netechnologizovaných“ národov druhého alebo tretieho sveta sa líšila tým, že ich tradičný spôsob života im dodnes vyhovuje a nechcú ho nahradiť naším moderným životným štýlom. Ten považujú za cestu k smrti.

Prvým spoločenstvom, ktoré si Mander vybral, sú Irokézovia. Skupina kmeňov, ktorá najneskôr v pätnástom storočí vytvorila sofistikovaný konfederálny systém. V osemnástom storočí sa stal vzorom na vytvorenie prvej Únie a prvej Ústavy Spojených štátov amerických. Jednou z črt Irokézskej konfederácie, ktorú Otcovia zakladatelia neprebrali,

bolo rozhodovanie konsenzom. Už vtedy jeho pomalosť nezodpovedala rýchlosti, žiaducej pre vtedajšiu vznikajúcu modernú spoločnosť. Život Indiánov mal skrátka iné tempo, než na aké sme dnes zvyknutí. A bol inak štrukturovaný. Priemerný pracovný čas bol menej ako štyri hodiny denne. Zvyšok bol naplnený spánkom a komunikáciou. S ľuďmi i s prírodou.

Ďalšími kmeňmi, o ktorých Mander píše, sú Navahovia a Hopiovia. Stáročia žili v mieri vedľa seba. Navahovia boli kočovní pastieri, Hopiovia usadení poľnohospodári. Ich spôsob pestovania plodín bol natoľko premyslený, že bez moderných závlahových systémov dokázali využiť každú kvapku vody v púšti, v ktorej žili, a užiť si sa. Navahovia a Hopiovia obývali územia, ktoré sú cenné pre modernú kultúru či už ako zdroje suro-

vín, najmä ropy, alebo ako (z pohľadu moderných Američanov) ľudoprázdne priestory pre skúšky moderných zbraní vrátane jadrových. Takže reprezentanti USA vytvorili systém politických reprezentácií indiánskych kmeňov, reprezentácií, ktoré samotní Indiáni za ne nikdy nepovažovali, a pôdu od nich za smiešnu náhradu z vlastného pohľadu legálne získali. Z Manderovho pohľadu ukradli.

Mander tým vlastne pokračuje v línii prvej časti knihy – ukazuje negatívne dosahy ďalšej modernej technológie Západu, tentoraz technológie politickej moci. A v záverečných kapitolách veľmi stručne popisuje jej použitie proti pôvodným obyvateľom na piatich kontinentoch. Je presvedčený, že náš život by bol lepší a spokojnejší, keby sme sa niektorých moderných technológií zriekli. Ako alternatívu ponúka spôsob života, ktorý sa osvedčil severoamerickým Indiánom. Nebol dostatočne silný, aby dokázal vzdorovať svetu bielych osadníkov a ich technológiám vrátane technológie moci a spravovania štátu. Ale hoci silnejší zvyčajne víťazí, nehovorí to nič o kvalite.

Od napísania Manderových kníh sa svet v čomsi zmenil. Máme k dispozícii domáce kiná a internet. Podstata kritiky televízie zostáva platná. Internet prispieva k šíreniu informácií, ale nie vzdelanosti. Množstvo sprostredkovaných vnemov exploduje, možnosti ich triedenia a verifikácie i kvalita napísaných textov skôr implodujú. Tempo života stúpa. Manderova alternatíva by znamenala spomalenie a zmenšenie – zmenšenie na malé, decentralizované, prehľadné a pochopiteľné spoločenstvo. Tak sa mi zdá, že v nich by zmizol náš najnovší a najväčší problém, medzinárodný terorizmus. Zmizol by totiž jeho cieľ. Len cesta k Manderovmu svetu je asi reálna iba pre malé skupinky presvedčených. Tresku, ktorý by vyvolal obrat celej západnej spoločnosti, by som sa dosť bála.

Lubica Lacinová

Lubica Lacinová, Kijev 1986 – 1989

Príbeh dvoch miest očami Číňana s českým srdcom

- ▲ Hsi-Huey Liang
- ▲ **Mezi Berlínem a Prahou.** Střední Evropa ve vzpomínkách čínského historika
- ▲ Preklad Petra Kúsová
- ▲ Prostor 2006
- ▲ 433 strán
- ▲ 709 Sk

V anglickom origináli sa kniha volá Encounters in Berlin and Prague, čo možno voľne preložiť ako stretnutia (či rozhovory) v dvoch mestách, ktoré sú v centre záujmu autora. Liangovou pracovnou metódou sú skutočne nespočetné stretnutia a rozhovory, z ktorých hojne cituje. V podtitule amerického originálu je vecné konštatovanie: An Academic Autobiography. Áno, Liang sa zaoberá históriou, vychádza však z osobného zaujatia, ťažiskom je jeho osobný príbeh, má bezprostredný vzťah k príbehu dvoch miest, väčší k Prahe než k Berlínu. „Když Klemens ukázal na pole na obzoru a poznamenal: ‚Támhle! Tam je česká hranice,‘ bez rozmyslu jsem ho požádal, aby zastavil, a rozběhl jsem se tam. Samozřejmě jsem se zarazil, když jsem před sebou uviděl strážní věže a plot z ostnatého drátu. V tu chvíli jsem ale konečně pochopil, že všichni exulanti, totiž vyprávěl druhým, co si pamatují ze země, kterou už možná nikdy nespátřím, proto, abych si opakovaným vzpomínáním osvěžoval paměť?“

Číňan Hsi Huey Liang sa narodil v roku 1929 (rok je dôležitý, aby sme pochopili, v akom veku sa u detí fixuje vzťah k prostrediu) v Berlíne, kde jeho

vzdělával na zahraničních univerzitách... Celý život se, často marně, potýkal s úkolem spojit moderní politické a sociální myšlenky s tradičními čínskými názory, hodnotami a zálibami.“ Lianga do strednej Európy priviedla diplomatická misia jeho otca. Faktografiu o živote otca (ale aj syna!) musíme však hľadať v iných prameňoch.

Otec Lone bol významným a vplyvným predstaviteľom predmaovskej Číny: prednášal ústavné právo na Pekinskej univerzite, bol sudcom medzinárodného zmierovacieho súdu, v roku 1929 bol náhradným delegátom za Čínu v ženevskej Spoločnosti národov (predchodkyňa OSN), ktorej podpredsedom vtedy bol Edvard Beneš, vtedy už pôsobil ako chargé d’affaires v Berlíne, krátko po nástupe Hitlera k moci 1933 ho poslali do Prahy, kde viedol čínske veľvyslanectvo až do vzniku Protektorátu, v rokoch 1939 až 1941 bol prvým čínskym veľvyslancom v Rumunsku, vojnové roky strávil v Číne – nie v závetrí, ale ako svedok krutej čínsko-japonskej vojny. Po vojne sa nakrátko vrátil ako veľvyslanec do Prahy, aj túto misiu ukončil predčasne, po puči komunistov, ktorí mu do posledného okamihu strpčovali život. V roku 1946, na poslednom zasadaní Spoločnosti národov, bol už viceprezidentom Valného zhromaždenia. Zomrel v roku 1967. Takmer po celý život putoval po miestach, kam krátko po jeho príchode vstúpila noha barbarov...

Syn Hsi Huey sprevádzal otca na jeho diplomatických misiách a intenzívne vnímal všetko, čo videl okolo seba. Hneď po vojne sa vrátil s otcom do Európy, strednú školu ukončil vo Švajčiarsku a univerzitu v Cambridgeji („uviedomuji si, že práve v Anglii jsem poprvé zažil civilizaci založenou na svobodě“). V roku 1951 prišiel na Yalskú univerzitu (USA), kde zavŕšil svoje rozhodnutie stať sa historikom strednej Európy, tam napísal doktorskú dizertáciu o berlínskych robotníkoch pred rokom 1914, v roku 1970 vydal knihu o berlínskej polícii za Weimarskej republiky. K téme Berlína sa vrátil viackrát, k policajnej téme napr. v rozsiahlej štúdií The Rise of Modern Police and the European State System (1992). Za svojej dlhej učiteľskej kariéry vystriedal americké univerzity Bard, Los Angeles, najdlhšie pôsobil na univerzite Vassar (v Hudson Valley severne od New Yorku, u nás je málo známa: vznikla v roku 1861, považujú ju za exkluzívnu liberálnu školu), zomrel v New Yorku v roku 2004.

To všetko spomínam aj preto, lebo z knihy Mezi Berlínem a Prahou môže vzniknúť dojem, že Praha zaujímala v Liangovom živote centrálnu pozíciu. Zhrniem to takto: v práci nie, v srdci áno...

Iste aj preto sa v českom vydaní objavil adresnejší podtitul než v americkom

dieťa Západu, ktoré sa neskôr vydalo za Východ“ (The East-Central European Region, 1999), nemecký teológ a ľavicový liberál Friedrich Naumann vydal v roku 1915 knihu Mitteleuropa (považujeme ho za autora tohto pojmu): navrhoval vytvoriť spolok štátov, v ktorom by Nemcko malo hrať vedúcu úlohu.

Pointa: v spomínanom kontexte pojem „stredná Európa“ nie je možné použiť pre knihu, ktorá sa ťažiskovo zaoberá Berlínom a Prahou (kam koncentruje svoje bádanie o Nemecku a Československu), takmer vôbec inými mestami a vôbec nie ďalšími štátmi. S Liangom korešponduje azda len Naumann, pretože sa orientuje práve na historický vzťah Berlína (aj) voči Prahe.

Napríklad o slovenskom politickom zápase v knihe nie je nijaká zmienka. Z osobností, o ktorých Liang píše, nachádzame len štyri zmienky o Dubčekovi, ktorého zaraďuje medzi českých

Autor spomína, že „mezi lety 1990 a 1996 jsem cestoval do Berlína a Prahy víckrát, ale po odchodu do penze jsem si konečně sedl a napsal tuto knihu. Tvoří ji soubor esejí ukazujících, jak různě se obyvatelé Berlína a Prahy až dosud vyrovnávali s náročnými podmínkami demokracie a fašizmu, komunismu a totální války.“ Pátrajúc po charaktere ľudí, ktorí prežili dva totalitné režimy, môže nezaujato skladať svoju mozaiku. A tak sa pýta, čo bolo horšie: žiť za nacizmu, či za komunizmu. Cituje robotníka – komunistu, ktorý zažil koncentrák i komunistické väzenie: „Za nacistů. Pozabýjeli nás tisíce a tisíce. Na druhé straně ale v nacistickém koncentračním táboře člověk vždycky věděl, kdo je nepřítel. U komunistů člověk nikdy netušil, kdo je kamarád a kdo policejní práskač.“

Zložitost doby, s ktorou sme sa nevyšporiadali podnes, dokumentuje výrok českého Žida, ktorý sa po nesmiernych útrapách vrátil z koncentráku: „Když jsem se vrátil do Prahy z koncentračního tábora, viděl jsem, jak u Wilsonova nádraží týrají Němce. Chtěl jsem tomu zamezit. Takhle se Češi nechovají. Varovali mě ale: Nemíchej se do toho. Mohlo by tě to stát život.“ Niekoľkí Židia „shodně prohlásili, že vyhnání Němců nijak nesouviselo s nacistickým pronásledováním Židů. Pojilo se s bojem, který Češi a Němci po staletí vedli o území Čech a Moravy.“

To nás privádza k ťažisku celej knihy: Liang vidí dejiny priestoru vymedzeného dvoma hlavnými mestami predovšetkým ako odveký zápas Čechov a Nemcov. Epizódka z Wilsonovej stanice mala široký

Bismarck opět žádal české nacionalisty o pomoc v nadcházející rakousko-pruské válce. Češi ovšem nabídnutou ochranu odmítli... V devadesátých letech 19. století ovšem Berlín varoval Vídeň, že pokud v blízké budoucnosti Češi získají samosprávu, německo-rakouské spojení se ocitne v ohrožení. Britský historik A. J. Taylor Čechům ve 20. století vytýkal, že v roce 1848 zmařili jedinou šanci Německa na národní sjednocení v liberálních podmínkách. Zazlíval jim i to, že svým odtržením v roce 1918 přivodili pád habsburské monarchie právě ve chvíli, kdy bylo zapotřebí, aby celé Podunají jednotně čelilo chaosu šířícímu se z bolševického Ruska. Ať už si o Taylorových názorech myslíme cokoliv, rozhodně potvrdil vojenský význam Čech pro bezpečnost střední Evropy.“ Na iných miestach autor konštatuje, že Češi sa v moderných dejinách často usilovali vyvážiť silný nemecký vplyv intenzívnymi stykmi s francúzskou, ruskou, anglickou a americkou kultúrou. Z viacerých kapitol knihy vyplýva, že sa Liang domnieva, že česká viera v spojencov sa zakladala na ilúzií, pretože veľmoci sa k Československu vždy správali podľa svojich strategických záujmov.

Liang tvrdí, že Hitler zabil Rakúsko najmä preto, aby mohol rozmiestniť vojsko pozdĺž nechráneného južného boku Čiech. Po stáročia ťažko prekročiteľná západná hranica Čiech bola, pravdaže, aj hlavným dôvodom koncepcie Mníchovskej dohody. V tomto zmysle Francúzi a Briti politikou appeasementu otvorili Hitlerovi dvere do Európy.

Ak by sme akceptovali tézu, že stredo-európsky priestor možno vymedziť zápasom o nemecký vplyv najmä nad územím Čiech, potom je podtitul knihy oprávnený. Nemyslím si však, že je akceptovateľné takéto zúžené ponímanie jedného, i keď dôležitého aspektu histórie.

Napokon: Čo sú naše dejiny, ktoré vnímame tak, akoby otriasli celou zemegulou, v očiach vzdialených národov? Spomínam si na moju návštevu Číny. Čašník v jednej malej šanghajskej reštaurácii sa ma pýtal, odkiaľ som. Vedel som, že mu slovo Slovensko nič nepovie. Hovorím teda: „Z Európy.“ Zадумал sa, bolo zjavné, že tento fľiačik na glóbose musí chvíľu hľadať, potom sa usmial a odpovedal: „Ah, to je tam, čo je Kreml, však?“

Liang v závere knihy konštatuje čosi podobné, keď spomína svoju prednášku na Taiwane. „Národní krize, které postihly trojici východoevropských říší (Rusko, Rakúsko-Uhorsko, Turecko, pozn. J. A.) před rokem 1914, nikoho v podstatě nezajímaly, nikdo se neroztrpčoval nad vojenskou hrozbou nacistického Německa vůči Evropě ani nad pádem Československa v roce 1938. Pokud se Evropa nakonec vrátila k míru a špěla nyní k harmoničtější spolupráci, co záleželo na tom, která země v uplynulých stoletích vyhrála kterou válku?“

Juraj Alner

Ak by sme akceptovali tézu, že stredoeurópsky priestor možno vymedziť zápasom o nemecký vplyv najmä nad územím Čiech, potom je podtitul knihy oprávnený. Nemyslím si však, že je akceptovateľné takéto zúžené ponímanie jedného, i keď dôležitého aspektu histórie.

otec pôsobil ako diplomat. Bez zmienky o otcovi nie je možné porozumieť vzťahu syna k témam kníh. Hsi Huey sa na otca odvoláva na mnohých miestach, no nijaký súvislý životopis v tomto vydaní nie je – rovnako ako nie je ani o autorovi. Preto zhrniem aspoň stručne chronológiu oboch mužov. Lone Liang bol „čínsky mandarin, který se pracně osvobodil z područí mandžuské vlády tím, že se

– Střední Evropa ve vzpomínkách čínského historika. Treba však povedať, že o tom kniha nie je. V historiografii (aj kultúrnej) sa pojem „stredná Európa“ zvykne používať pre označenie priestoru niekdajšej habsburskej monarchie. O strednej Európe existuje množstvo literatúry, množstvo definícií; napr. americko-maďarský historik George H. Hodos píše, že „stredná Európa sa narodila ako

Lubica Lacinová, Moskva 1983 – 1989

Aerobik mysle

- ▲ Brian Greene
- ▲ **Struktúra vesmíru. Čas, priestor a povaha reality**
- ▲ Preklad Oldřich Klimánek
- ▲ Paseka 2006
- ▲ 482 strán
- ▲ 639 Sk

Máte doma starú videokazetu s nahrávkou aerobického cvičenia? „Raz, dva, tri, predklon! Štyri, päť, šesť, záklon! Sedem, osem, deväť, výskok doľava! Desať, jedenásť, dvanásť, výskok doprava!...“ Usmiata slečna na obrazovke sa ani nezadýchala, ani nespôtla, a človek verí, že by zvládla zároveň výskok doľava i doprava. Tí z nás, čo sa pre nasledovanie podobného cvičenia nadchneme iba občas, máme už dávno mokré tričko a podozrenie na vyklbenú nohu. Ale to nič. Celé cvičenie naraz nie je pre netrénovaných. No i pre nich, ba práve pre nich je kazeta určená. Koniec koncov prestať možno kdekolvek. Aj pridať sa možno takmer kdekolvek, hoci niektoré neskoršie cviky možno zďaleka nezvládame tak, aby sme sa nemuseli hanbiť pred prizerajúcimi sa deťmi. Dôležité je primerane svojej kondičke si zašportovať. Prináša to nielen lepšie zdravie, ale aj plnšie prežitý život, duchovné obohatenie. Ak nahrávku po týždennej svalovej triaške opäť zasunieme do prehrávača, určite dokážeme so slečnou držať krok dlhšie ako minule...

Kniha teoretického fyzika Briana Greena predstavuje podobné aerobické cvičenie pre myseľ. Kapitola jedna, dve, tri – priestor a gravitácia. Kapitoly štyri a sedem – paradoxy kvantovej mechaniky. Kapitoly päť a šesť – čas a jeho smer. Kapitoly osem, deväť, desať a jedenásť – dejiny rozpínajúceho sa vesmíru. Kapitoly dvanásť a trinásť – teória strún. Kapitola štrnásť – chystané mnohomiliónové experimenty (hľadanie pevnej pôdy na pristátie po dlhom lete padákom v hustých oblakoch predchádzajúcich kapitol). Kapitoly pätnásť a šestnásť – vzlietnutie naspäť do hustých oblakov v snahe preletieť cez ne a uvidieť, ako vyzerajú pri pohľade zhora.

Ak slečna telesného aerobiku pôsobí dojmom, že dokáže vyskočiť doľava i doprava zároveň, Greene za ňou o nič nezaostáva a vo svojom zaničení pre teóriu strún vysvetľuje, ako sa on a jeho kolegovia už odrazili na podobný výskok zahŕňajúci zároveň gravitáciu i kvantovú fyziku, sen všetkých teoretických fyzikov po Einsteinovi. Paralel je viac, aj čo sa týka konzumnej verejnosti na druhej strane obrazovky.

Predovšetkým čítanie Greenovej knihy nie je oddychovým čítaním, aj keď hlavný text neobsahuje nijaké matematické vzorce. Greene sa nám naozaj snaží laickým jazykom vysvetliť, ako ďaleko sme zašli v porozumení prírody – priestoru, času, hmoty a energie – a porozumieť prírode nie je ľahké. Treba si pritom namáhať myseľ. Je pravda, že u málo trénovaných môže prísť pri povrchnom čítaní až na octanové či studené oblaky, zdôraznime tu však predovšetkým úžasný pocit intelektuálneho uspokojenia z hlbšieho porozumenia štruktúry priestoru, ak sme ochotní predvčítať Greena pozorne nasledovať. Iste, aj tu možno prestať čítať kdekolvek. I kapitoly preskakovať. Čítanie jeho podnetnej knihy nám stále obohätí ducha i pri malom vynaložení námahy.

S populárnymi knihami o vesmíre sa v poslednom desaťročí akoby vrece roztrhlo. Elegantný vesmír (áno, je to bestseller od toho istého autora), Výstredný vesmír (viac v Knihy a spoločnosť 2/2006) a mnohé ďalšie. Prečo je to tak? Je to opodstatnené? Aj suchári realisti musia priznať, že áno. Kozmológia, veda o vesmíre, prežíva v súčasnosti svoj zlatý vek. Ešte pred nejakými 20 – 30 rokmi sa mohlo o vesmíre tvrdiť skoro hocičo. Relevantné experimentálne údaje boli dohromady tri: súčasná rýchlosť rozpínania vesmíru (takzvaná Hubblova konštanta), súčasná teplota vesmíru (teplota takzvaného reliktného žiarenia) a množstvo hélia, ktorého pôvod bolo treba vysvetliť syntézou v počiatočnom štádiu vesmíru. Aj tieto tri najpresnejšie merania mali pomerne veľké chyby, o pokusoch namerať niečo iné už ani nevravíme. Ak pri odvodení predpovedí z kozmologických modelov bolo treba násobiť alebo deliť dvoma, jednoducho sa nenásobilo a nedelilo.

Experimentálne výsledky navzájom zapadajú do konzistentnej mozaiky veľkého tresku a všetko to dáva zmysel! Ale to nie je hlavný dôvod na vydávanie jedného populárneho titulu o vesmíre za druhým. Prvoradé je to, že zo záplavy experimentálnych pozorovaní sa vynára obraz iného vesmíru, ako by sme všetci, trénovaní či netrénovaní, čakali.

Experimentálne údaje boli často také nepresné, že to doslova nestálo za námahu. Prešlo však zhruba pol kariéry teoretického fyzika a všetko je ináč. Odrazu máme záplavu presných experimentálnych meraní, kozmológia sa stala pre fyziku Klondikom. Hubblova konštanta nie je ani 50, ani 100, ale 71 (v bežných kozmologických jednotkách) s chybou menšou ako 10 percent. V teplote vesmíru rozoznávame časti oblohy, ktoré sú navzájom o stotisícinku teplejšie alebo chladnejšie. A z jadrovej syntézy v ranom vesmíre vieme vystopovať lítium, ktorého vtedy vzniklo menej ako tisícina z milióntiny množstva vodíka. Navyše máme množstvo ďalších presných meraní iných nezávislých veličín. Ba čo viac, táto záplava experimentálnych výsledkov navzájom zapadá do konzistentnej mozaiky veľkého tresku a všetko to dáva zmysel! Nemuselo by, no skutočne dáva.

Ale to ste akoby ešte nič nepočuli! To totiž stále nie je hlavný dôvod na vydávanie jedného populárneho titulu o vesmíre za druhým. Prvoradé je to, že zo záplavy experimentálnych pozorovaní sa vynára obraz iného vesmíru, ako by sme všetci, trénovaní či netrénovaní, čakali. Dnes pod ťarchou experimentov musíme pokorne prijať, že hmota, ktorú poznáme, teda „elementárne častice“ atómov, z ktorých sme a ktorých sa dotýkame, tvorí iba nejaké 4 percentá energie vesmíru. Hmota,

ktorú vonkoncom nepoznáme a nikto ju nikdy v ruke či pod mikroskopom, či v urýchľovači nedržal a nevidel (odtiaľ názov „tmavá hmota“), ale stále ešte hmota s prítiažlivým gravitačným pôsobením, tvorí asi 23 percent energie vesmíru. No a zvyšných vyše 70 % predstavuje neznáma energia, ktorú nielenže nikto nedržal a nevidel, ale ktorá ani nespôsobuje prítiažlivé gravitačné pôsobenie. Naopak, gravitácia tejto energie sa prejavuje odpudivou silou, ktorá je taká veľká, že vyhráva nad prítiažlivosťou všetkej vesmírnej hmoty, známej atomárnej i neznámej tmavej, a je tak hnacím motorom zrýchľujúceho sa rozpínania vesmíru, v ktorom žijeme.

Žasneme? Greene určite áno. Ak to pre istotu čítate ešte raz, nie, nepomýlili sme sa: väčšina energie vesmíru, prakticky takmer všetka „objektívna realita“ univerza až na mizerné štyri percentá (a v tom je okrem atómov hviezd, planét a voľného plynu a prachu zarátaný aj nepatrný príspevok elektromagnetického žiarenia vrátane svetla, a odhad ešte nepatrnejšieho príspevku ľahučkých neutrín), je pre nás neviditeľná a zatiaľ celkom neznáma. A to stále ešte nie je od súčasných kozmologických meraní všetko. Mozaika obrazu o veľkom vesmírnom tresku dáva zmysel len vtedy, ak vesmír vo svojej prvej sekunde (v skutočnosti v čase, ktorý bol oveľa kratší ako jediná sekunda) prešiel štádiom prudkého nafukovania, exponenciálneho rastu, ktorého zrýchľovanie má len blédú analógiu v exponenciálnom „bobtnaní“ množiacich sa baktérií za optimálnych biologických podmienok, alebo v exponenciálnom uvoľňovaní energie pri výbuchu atómovej bomby. Toto inflačné štádium vesmíru tvorí približnú hranicu, po ktorú nás priviedli dnešné kozmologické experimenty.

že relacionistický postoj je s jeho teóriou nezlučiteľný. Nie všetko je relatívne v teórii relativity. Ešte jasnejšiu odpoveď o absolútnej existencii nášho trojrozmerného priestoru ponúka bránový svet teórie strún, podľa ktorého je náš vesmír trojrozmernou štruktúrou vnorenou do viacrozmerného sveta, kam od nás uniká iba gravitácia. Ale pozor, relacionisti ožívajú, ak sa začneme zaujímať o povahu tohto viacrozmerného, presnejšie desaťrozmerného sveta. Ten dnes nevieme fyzikálne popísať a ani len dať poriadny názov teórii, ktorá by ho popisovala. Teória tohto mnohorozmerného sveta tak nesie meno „M-teória“, pričom – a to nie je pokus o vtip – nikto z jej krstných otcov nevie, čo to „M“ presne znamená. Iba tušíme, že spomínaná M-teória sa bude musieť zaobiť bez priestoru a času, ktoré z nej budú

Väčšina energie vesmíru, prakticky takmer všetka „objektívna realita“ univerza až na mizerné štyri percentá, je pre nás neviditeľná a zatiaľ celkom neznáma.

vyplývať ako odvodené fyzikálne veličiny, zatiaľ čo primárne fyzikálne objekty, možno „nulabrány“ (ale to si už naozaj treba prečítať v knihe samostatne) budú spĺňať pôvodné relacionistické predstavy.

Okrem témy expanzie vesmíru a reality časopriestoru kniha stavia do popredia aj ďalšie idey modernej fyziky. Podstatným novým sklíčkom mozaiky, novým druhom výskokov v aerobickom cvičení mysle, je pokrok na poli kvantovej teórie. Kvantové vlastnosti, odvodené z tých princípov kvantovej mechaniky, ktoré sú najviac vzdialené našej každodennej intuícii, vedú k ideám teleportácie, čiže k prenosu na diaľku v priestore a k cestovaniu v čase. Greene pritom ponúka triezvy pohľad: sústreďuje sa na úspešné laboratórne výsledky prenosu jednej častice na makroskopicky vzdialenosť a varuje pred komplexitou podobných pokusov s mnohočasticovými systémami.

Nakoniec sa spustíme na pevnú zem a zacvičme si s Greenom trochu časťicovej fyziky. Aké sú možné dôvody na bizarné explozívne nafukovanie vesmíru? Aký je pôvod tmavej gravitačne odpudivej energie? Čo tvorí gravitačne prítiažlivú tmavú hmotu? Darí sa časticovým fyzikom fušovať do kozmológie? Časticová fyzika vysokých energií hrá dôležitú úlohu, lebo jej experimenty na urýchľovačoch, a to máme na mysli predovšetkým ten najväčší „Large Hadron Collider“ v laboratóriu CERN pri Ženeve s plánovaným spustením do prevádzky v roku 2007, majú veľký potenciál posunúť naše predstavy správnym smerom. Medzi

odborníkmi panuje veľké očakávanie, že zrážky častíc bežnej hmoty (protónov) v CERNe budú priamo generovať doposiaľ nepozorované Higgsove častice (teoretikmi predpovedané Higgsove pole kondenzuje do stavu s vlastnosťami podobnými tmavej energii). Pravdepodobným objavom sú aj častice tmavej hmoty. S obrovskou dávkou šťastia by sme dokonca mohli v roku 2007 umelo vyrobiť miniatúrne čierne diery a inú exotiku svedčiacu o viac ako troch priestorových rozmeroch. Nechajme sa teda prekvapiť samotnou prírodou.

Hodnota Greenovej knihy nie je len v odpovediach, ale aj v otázkach, ktoré kladie a ktoré zostávajú nezodpovedané súčasnou fyzikou. Greene je pozitívny: pri otvorených fyzikálnych otázkach upozorňuje na svoje profesionálne zaťaženie a dáva priestor aj

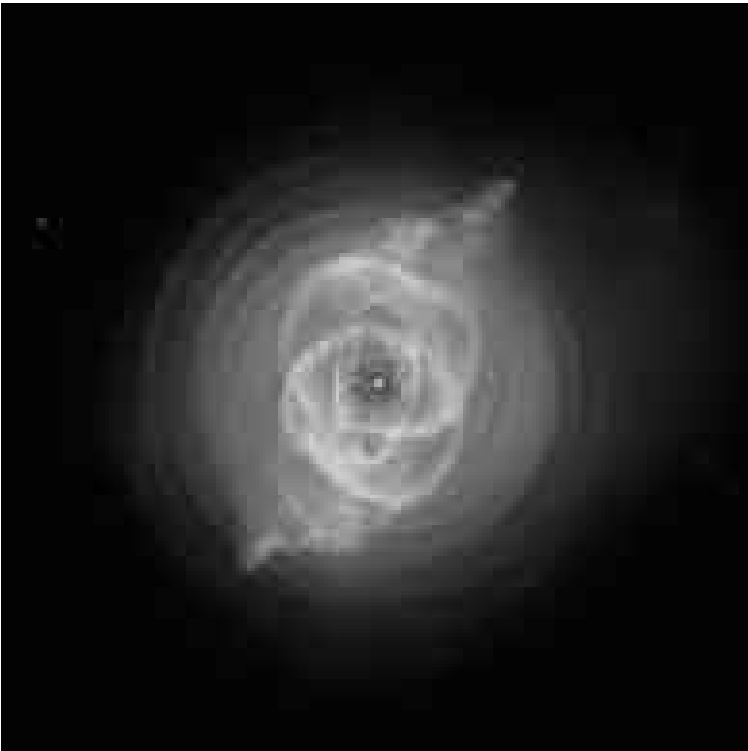
odlišným názorom. Nebojí sa zabrnúť i do filozofie a ponúka svoje odpovede, pričom si dáva záležať na vymedzení hranice medzi rigoróznosťou prírodnej vedy a voľnosťou metafyziky.

Knihe azda možno vyčítať, že napriek zrejmej snahe o odľahčenie textu je ešte stále ťažšou, ako by možno mohla ideálne byť. Nielen v detailoch, ako napr. mätúce zváženie od obr.8.2(a) k obr.8.2(b), ale aj v absencii úsmevných historiek, ktoré zvyknú byť korením tohto typu literatúry a najmä v prepracovanosti častí náročných na porozumenie. Osobitnou témou je preklad, ktorý to podľa môjho názoru s voľnosťou a analógiou s českými realiami viac preháňa. Domnievam sa, že čitateľ pristupuje ku knihe s vedomím, že je od autora z USA, a od prekladateľa neočakáva, a ani to nepotrebuje, aby mu odrazu začal spomínať svätých Václavov na českej dvadsaťkorunovej minci, keď je priamo k tomuto textu dopĺňujúci obrázok s Abrahámi Lincolnami na jednocentovej minci USA. Podobne rušivo a nekonzistente pôsobí „mišung“ z králikov Boba a Bobeka, Itchyho, Scratchyho, pánov Zeleného a Mírumilovného, rakúskych zelených a Temelína, a to všetko na jednej dvojstrane 54 – 55. Slovenský čitateľ je navyše dezorientovaný množstvom pseudocelebrit českých televíznych staníc a sústredil by sa asi lepšie, ak by text odľahčovali pôvodné americké mená.

Záverom už len prajem vytrvalosť v čítaní a aby vám kniha Machom nezarástla.

T o m á š B l a ž e k

Výbuchy hviezdy v Hmlovine mačacieho oka. S poďakovaním NASA, ESA, HEIC, and The Hubble Heritage Team (STScI/AURA)

Láska na dva spôsoby

- ▲ Frédéric Beigbeder
- ▲ 39,90.
- ▲ Neununddreissig neunzig
- ▲ Rowohlt 2001
- ▲ 271 strán
- ▲ 19,90 Euro

- ▲ Pauline Réageová
- ▲ Příběh O / Návrat do Roissy
- ▲ Preklad Matěj Turek
- ▲ Host 2005
- ▲ 237 strán
- ▲ 399 Sk

Ani jedna z týchto kníh nie je klasickým ľubostným románom. Napriek tomu hovoria obidve jedinečným spôsobom o láske. Začnem novšou z nich. Knihou francúzskeho spisovateľa, ktorý po niekoľkých menej úspešných románoch „prerazil“ manifestom o reklame s neveľmi výpovedným názvom 39,90. Príbeh je obsahovo málo bohatý. Skutočne je najmä pamfletom. Manifestom proti reklame, ktorá symbolizuje tzv. konzumný život. Manifestom síce mimoriadne vtipným, ale málo objavným. Autor, sám dlhodobý zamestnanec parížskej reklamnej agentúry, má so svetom reklamy očividne bohaté skúsenosti, ale skúsenejší čitateľ už dopredu vie, čo a akým spôsobom bude autor kritizovať. Okrem toho sa akoby sám chytil do pasce, ktorú sa ako pascu pokúša odhalit. Na jednej strane sa totiž snaží sprostredkovať čitateľovi svoje opovrhovanie svetom nezmyselného bohatstva, kde tridsiatnici zarábajú milióny, sveta, kde sa niekoľko šikovne poskladaných slov odmení vilou v Kari-biku či kde sa zamestnanci reklamných agentúr hrajú so športovými autami ako s „angličákmi“. Na druhej strane však sám za mierku považuje peniaze. Tak niekoľkokrát zdôrazňuje výš-

Všetko sa končí smrťou a zločinom, hyperbolizáciou, ktorá Beigbederov príbeh mení na podobenstvo. Na podobenstvo o tom, že kto uteká pred blízkosťou, nakoniec jej skutočne – a možno navždy – ujde.

ku platu hlavného hrdinu, za názvami najvýznamnejších parížskych reklamných agentúr je v zátvorke uvedený ich ročný obrat. Všetko sa krúti okolo cien. Hoci peňažné sumy nemajú vyjadrovať hodnotu, ale v tomto prípade skôr bezcennosť vecí, ostáva meradlo stále rovnaké. Stále sú to len peniaze. Beigbeder stavia príbeh na predpoklade, že čitateľa ohúri obrovskými sumami. A rozhnevá. Cieľom Beigbederovho počínania má byť zrejme pocit: Tak oni tam dostávajú milióny za to, že sa bav-ia vymýšľaním nezmyselných viet, a ja ako poctivý krajčír (predavačka, sústružník, automechanik) nezarobím ani desaťtinu z toho! Beigbeder tak kritizuje svet svojimi vlastnými prostriedkami. Jeho cieľovou skupinou nie sú

tí, čo dobrovoľne nesúhlasia. Skôr zatrpknutí outsideri, ktorí by sa veľmi radi dostali do sveta, ktorý je pre nich nedostupný. A tak ho radšej kritizujú. Hnacou silou Beigbederovho čitateľa je tak najmä závisť. Keby myslel svoju kritiku vážne, museli by mu byť peniaze ľahostajné. Čitateľ, ktorý by skutočne úprimne nesúhlasil so svetom, ktorý si autor berie na mušku, by si pri čítaní musel pomyslieť: No a čo?

Ale vráťme sa k láske. Hoci je kniha azda primárne najmä veľmi mainstreamovou, veľmi „trendy“ a veľmi predviateľnou kritikou všetkého možného, za najvydarenejšiu považujem periférnu epizódu, o ktorej sa domnievam, že má za úlohu skôr zabezpečiť aký-taký dej. Postaraj sa, aby kniha skutočne nebola len pamfletom, ale príbehom. Hlavný hrdina Octave, tridsaťtriročný zamestnanec úspešnej parížskej reklamnej agentúry, mimoriadne bohatý a (ako väčšina jeho kolegov) závislý od kokainu, rozpráva príbeh rozchodu s bývalou partnerkou, ktorá mu pri večeri oznámi, že čaká dieťa. Nasleduje to, čo Octave sám označí za „všetky tie vety, ktoré muži ženám v takejto chvíli hovoria“, ako napríklad, že je sám ešte dieťa a nemôže sa teda starať o ďalšie dieťa, že neunesie toľkú zodpovednosť, že sa ešte nechce viazať, že chce, aby mu partnerka zmizla zo života, teraz hneď a nenávratne. Priateľka jeho želaniam vyhovie a jedine, čo Octavovi po nej ostane, je poštou poslaný ultrazvukový obrázok dieťaťa s poznámkou: Prvý a poslednýkrát, čo vidíš svoju dcéru. Celý nasledujúci príbeh nie je potom len kritikou sveta, v ktorom má reklama rozhodujúce slovo, ale aj Octavovou lamentáciou za stratenou láskou. Tak žije Octave prázdny život poskladaný z práce a zo vzťahov s luxusnými prostytutkami. Takmer neopustiteľné je klíšé priateľstva s krásnou call girl, ktorej sa Octave nikdy „ani nedotkne“, stačí mu dlho ju bozkávať a nechávať jej na odkazovači siahodlhé vyznania lásky, o ktorých obaja vedia, že nič neznamenajú. Nechce sa mi veriť, že by bol takýto platonický vzťah s prostitutkou v „skutočnom živote“ rovnako častý ako v literatúre, kde sú takéto nevinné stretnutia takmer štandardom. Autora však ospravedlňuje, že správaniu svojho hrdinu rozumie. Octave sám priznáva, že intimitu s krásnou prostitutkou si „môže dovoliť“ práve preto, že je to prostytutka. Takáto blízkosť nie je nebezpečná, veď obaja vedia, že nikam nevedie. Na jednej strane stoja Octavove priznania ako napríklad „Ak máš chuť vidieť nejaké dievča druhýkrát, rýchlo sa zbav jej telefónneho čísla.“ či „Viem, prečo behám za toľkými krásnymi ženami. Aby som ani s jednou z nich nemusel ostať.“, na druhej strane neustály smútok za matkou jeho dcéry, ktorý ako tichá hudba tvorí pozadie príbehu. Toto protirečenie vyjad-

ruje atmosféru súčasnosti lepšie ako údaje o zárobkoch a ročných obratoch bohatých spoločností. Intimita láka Octava ako plameň sviečky nočné motýle, ostrážito však robí všetko preto, aby sa jej vyhol. Príbeh sa nekončí šťastne a záver ho istým spôsobom zachraňuje. Ukáže sa, že Octavova bývalá priateľka nadviazala po rozchode vzťah s jeho nadriadeným, čím sa všetky zlé sveta spájajú proti nemu. Všetko sa končí smrťou a zločinom, hyperbolizáciou, ktorá príbeh mení na podobenstvo. Na podobenstvo o tom, že kto uteká pred blízkosťou, nakoniec jej skutočne – a možno navždy – ujde.

Druhý z „kníh o láske“, Príbeh O, je v tomto zmysle zrkadlovým obrazom Beigbederovho príbehu. Podoben-

stvom s presne opačným posolstvom. Románom, v ktorom k smrti vedie, naopak, absolútne odovzdanie sa. Príbeh O s dodatkom Návrat do Roissy napí-sala v 50. rokoch dvadsiateho storočia (Návrat do Roissy je asi o desať rokov mladší) žena používajúca pseudonym Pauline Réageová. Kniha je opatrená upozornením na obálke, že je nevhodná pre čitateľov mladších ako 25 rokov, a informáciou na záložke, že máme do činenia s „najlegendárnejším sado-masochistickým románom modernej doby“. Spolu s vetou na zadnej strane, že Príbeh O sa stal po Malom princovi najčítanejšou francúzskou knihou súčasnosti, má teda všetko, aby priťahla čitateľskú pozornosť. Hlavnú hrdinku, bezmennú O, parížsku fotografku, odvezie René, jej milenec, ako ho O sama tituluje, hneď v úvode prvej kapitoly do domu v Roissy, akéhosi vidieckeho klubu, v ktorom je počas nasledujúcich týždňov pre jeho radosť bezhranične prístupná ktorémukoľvek z návštevníkov. Dievčatá sa po dome pohybujú

Po Malom princovi najčítanejšia francúzska kniha súčasnosti je opatrená upozornením, že je nevhodná pre čitateľov mladších ako 25 rokov, a informáciou, že máme do činenia s „najlegendárnejším sado-masochistickým románom modernej doby“

nahé s koženými náramkami na zápästiach a obojkami na krku, súčasťou programu je bičovanie, vešanie dolu hlavou, priväzovanie reťazami k stene a predovšetkým neustála dostupnosť komukoľvek, kedykoľvek a na čokoľvek. Toto je podmienkou členstva v spoloč-čenstve aj potom, ako René O z Roissy opäť odvezie: V posledný deň dostáva O železný prsteň, ktorým sa dá vždy a všade identifikovať. Vždy a všade musí byť odvtedy komukoľvek a kdekoľvek k dispozícii. Pod Reného dohla-dom si mení šatník, odteraz smie totiž nosiť len také kusy odevu, pod ktorými môže byť nahá a v ktorých je ľahko dostupná. Nijakú spodnú bielizeň, nijaké upäté roľáky. O sa tak na jednej strane stáva súčasťou spoločného majetku, na druhej strane ostáva však René jej konečným pánom a predmetom, ktorý všetkému dáva zmysel.

Napriek tomu (či práve preto) je Prí-beh O predovšetkým príbehom o láske. Toto všetko je totiž ako v náleve pono-

rené do neobmedzenej, odovzdanej lásky O voči Renému. O sa všetkého zúčastňuje dobrovoľne, s dôverou, bez hrôzy z bolesti. Počnúc prvou scénou, v ktorej O nasadne s Reném do nezná-meho auta, v ktorom si bez akéhokoľ-vek vysvetlenia nechá zobliecť spodnú bielizeň a podväzky, sa čitateľ nedo-zvie o akejkolvek inej emočnej reakcii hlavnej hrdinky okrem obsedantného, divého strachu zo straty Reného lásky. O zavesená dolu hlavou, O priviazaná reťazou k posteli, O s krvavými ranami po bičovaní má len jedinú starosť: Aby ju René neprestal milovať. Tento vtie-ravý strach sa na okamih rozplynie len vtedy, keď ju pri čoraz zriedkavejších návštevách ubezpečí, že ju má stále rovnako rád a všetko, čo od nej žiada, žiada z lásky. Asi v polovici príbehu vstupuje do deja sir Stephen, Reného dávnny starší priateľ. René si sira Ste-phena veľmi ctí, spája ich akési takmer mystické priateľstvo, o ktorom O rých-lo pochopí, že je silnejšie ako akékoľvek erotické puto medzi mužom a ženou.

René svoju O sirovi Stephenovi najprv požíčia, neskôr úplne daruje. Odteraz nemusí O na slovo poslúchať Reného, ale sira Stephena. Mení sa však nielen jej pán, ale aj predmet jej odovzdanosti a lásky. Tak, ako doteraz lipla na Re-ném, príľne teraz k sirovi Stephenovi. Pri ľubovoľnej krutosti ostáva jej myslenie upriamené na jeho náklonnosť, jeho blízkosť, naplnenie jeho potrieb a túžob. Okrem v románe všadeprí-tomnej sexuálnej slasti je takáto láska jedinou emóciou sprevádzajúcou celý dej. Príbeh, ktorý sa odohráva výlučne v luxusných interiéroch (krby, francúzske okná, výhľady do starých parkov) a krásnych exteriéroch (francúzske stredomorské pobrežie zaliate letným slnkom, útulný jesenný Paríž), sa končí, podobne ako Beigbederov manifest, smrťou a zločinom. Autorka ponúka dve alternatívy konca. Jedna je jad- -ne zhrnutá v dvoch posledných vetách pred Návratom do Roissy. Dozvieme sa v nich, že O dá prednosť smrti, keď si

uvedomí, že ju sir Stephen opustí. A ešte, že on s tým súhlasí. Druhá verzia konca pozostáva z dodatku, Návratu do Roissy. Tu sa O vracia, teraz pod vládou sira Stephena, do Roissy, kde sa však tentoraz úplne vytráca akékoľvek tajomstvo. Teraz je už jasné, že dom v Roissy je len luxusným verejným do-mom a O len jednou z dobre vycviče-ných prostitútok. Autorka sa nesnaží viac o mystickú atmosféru, ale oboz-namuje nás s konkrétnymi pravidlami fungovania nevestinca, s podmienkami vstupu pre členov a návštevníkov, s ce-nami výkonov a dokonca s otázkami prevencie pohlavných chorôb a gravidi-ty. Napriek tomu, že príbeh sa doteraz hemžil explicitnými opismi najrôzne-jších častí tiel, nástrojov a sexuálnych praktík, má čitateľ po prvýkrát pocit vulgárnosti. O sa uprostred tohto všet-kého pohybuje ako v mrákotách, zne-istená náhlým mlčaním sira Stephena sa dožaduje ubezpečenia, že sa vráti, že ju neopustí, že ešte smie (!) robiť všetko výlučne preňho. Prenasledujú ju vtieravé obavy, že nie je viac hodná toho, aby ju trápil, že mu nestojí viac za bičovanie, že stratil pôžitok z toho, že jej spôsobuje bolesť. Strach pôsobí ako narkotikum, pod ktorého vplyvom O mechanicky vykonáva všetky poža-dované činnosti. Zo sira Stephena sa nakoniec skutočne vyklúje podvodník a pasák, ktorý celý čas O jednoducho predával. Tak sa Beigbederov príbeh dotkne príbehu O. Oba príbehy sa kon-čia smrťou a zločinom, v oboch prípa-doch je príčinou smrti aj zločinu láska.

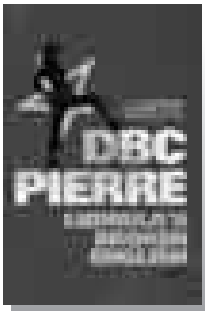
Obidva príbehy by sa pri povrchnom čítaní dali označiť za vulgárne. Octave v prvom z nich má zo šnupania ko-kaínu natoľko krehkú sliznicu, že mu z nosa podchvíľou tečie krv. Na jednom z mítingov v bohatej potravinárskej spoločnosti v záchvate zlosti vybehne na toaletu, kde krvou popíše steny na-dávkami. Po absolvovaní liečenia šnupe popol svojho spolopleneného šéfa, ktorý krátko predtým spáchal samovraždu. V príbehu O sa bičuje, ženám sa do tela vypaľujú horúcim železom iniciály ich pánov. V pozadí tejto nahoty je však hlboký smútok. Octavov smútok z to-ho, že ako prototyp súčasného hrdinu nedokáže prekonať jeden z najsúčas-nejších strachov a akceptovať blízkosť druhého človeka. A smútok O, poskla-daný z mnohých čiastkových smútkov zakaždým, keď sa René či sir Stephen oneskoria, keď mlčia, keď sa jej zdá, že ju bičujú menej oddane ako pred pár dňami. Hoci je výpoveď jedného príbe-hu zrkadlovým obrazom druhého, tvo-ria spolu plochu, ktorá je ako koža spä-lená slnkom. Bolí, nech sa jej dotknete na ktoromkoľvek mieste.

Svetlana Žuchová

Iveta Purská, Festival Pohoda, 2006

Špinavá, ale čistá realita fikcie

- ▲ DBC Pierre
- ▲ **Ludmila's Broken English**
- ▲ Faber and Faber 2006
- ▲ 318 strán
- ▲ 17 Euro

- ▲ DBC Pierre
- ▲ **Vernon's Bunch**
- ▲ Preklad David Petrů
- ▲ Odeon 2005
- ▲ 288 strán
- ▲ 259 Sk

V čase zverejnenia zoznamu románov, z ktorých jednému náročná porota začiatkom októbra udelí prestížnu Man Booker Prize, sa v médiách opäť objavuje meno Petra Finlayho. Finlay, známejší pod francúzsky znejúcim pseudonymom DBC Pierre, získal v roku 2003 Bookera v konkurencii takých známych mien ako Margaret Atwoodová, Martin Amis alebo Graham Swift, za svoj románový debut Vernon Bůh Little, ktorý sa vzápätí stal bestsellerom.

Kreslíč komiksov, pašerák, režisér a Dirty But Clean Pierre (špinavý, ale čistý), teda vyliečený narkoman bez akéhokoľvek literárneho vzdelania, ktorý sa narodil v Austrálii, vyrástol v Mexiku, mladosť strávil v Texase až sa nakoniec usadil v Írsku, oslovil porotu originálne napísanou a dokonale premyslenou satirou či skôr, ako hovorí podtitul knihy, komédiou 21. storočia za účasti smrti.

S nožom v chrbte Vernonov príbeh sa začína na policajnej stanici tri dni po tragédii na strednej škole v texaskom Martiriu. „Ne že bych měl nákej malér, to si zas nemyslete. S úterkem já nemám nic společného,“ hovorí Vernon, hoci úrady, advokátov a nakoniec aj čitateľa o tom dokáže len ťažko presvedčiť. V spomínaný utorok jeho najlepší kamarát Jesus zastrelil šestnásť spolužiakov a nakoniec aj seba a Vernon je jediný, kto prežil. Martirium potrebuje martýra, vinníka, ktorý bude zodpovedný za všetko, čo sa v meste, či dokonca v celom Texase deje. Pätnásť- či šestnásťročný Vernon je však prislabý, aby v televíziou zmanipulovanom svete dokázal svoju nevinu, a navyše sa vo svojej chronickej zmätenosti nešikovne zaplieta do vlastných aj cudzích poloprávd. Jedinou možnosťou záchrany je, podľa vzoru gangsterských filmov, útek do Mexika.

Svojím postojom k okolitému svetu a spoločnosti, z ktorých fungovania je, mierne povedané, sklamaný, k priateľom, škole alebo peniazom, ktoré, keď ich má, svetácky mŕňa, pripomína Holdena Caulfielda zo Salingerovho Kto chytá v žite. Vernon je cynický, často tragický a trochu sentimentálny smoliar. Na rozdiel od Holdena nechce Ameriku „zachrániť“, na rozdiel od Holdena žije v bushovskej „podvojičkovskej“ Amerike a uvedomuje si svoje

nedostatky a nevyspytateľnosť osudu, a preto chce v prvom rade zachrániť svoju úbohú existenciu. Vďaka jazyku, v ktorom odkazuje na súčasnú kultúru a v ktorom zistenia a závery znejú ako z kreslených úst Barta Simpsona, sa z Vernona Littla stáva presvedčivý nahneváný lúzer. Samého seba nedokáže definovať v rámci spoločnosti a uvedomuje si priepasť, ktorá ho delí od ostatných konzumentov americkej reality, keď tvrdí, že len hlupáci, ktorí sa nad ničím nezamýšľajú, sú za vodou.

Obyvatelia mestečka sú správne hyperbolizovanými postavkami, prostredníctvom ktorých sa Finlaymu podarilo dokonale skarikovať charakteristiky a posadnutosti amerického životného štýlu, súdnictva, školstva či médií. Vernonova matka je prototypom neustále nešťastnej ženy v stredných rokoch, ktorá trpí učebnicovou tínedžerskou traumou. Nikdy sa totiž nestala kráľovnou školského plesu alebo hlavnou roztľieskavačkou. V snahe byť aspoň v dospelom živote dokonaľšia sleduje, čo nakupujú susedia alebo koľko gramov pribrali či schudli jej kamarátky, s ktorými ustavične súperí v skúšaní najnovších diét. Svoju frustráciu prenáša na Vernona, ktorý „len medzi nami“ hovorí, že sa cíti ako-by mu hneď po narodení zapichla do chrbta nož a každým svojím slovom ho otáča. Z noža sa stáva oštep, keď všetko jeho snaženie obhájiť sa, zmarí niekoľkokrát zopakovaným vyhlásením v prítomnosti kamier, že predsa „ani vrahov neprestávajú ich matky milovať“.

Me ves y sufres

Vernonovi sa útek do Mexika podarí a kým sa čitateľ zabáva nad jeho naivným snom o dome na pláži a nohavičkách Taylor Figuerasovej, DBC Pierre idealizuje Mexiko, v ktorom sa ľudia, ktorí si dokážu pomáhať, tešia z tých najjednoduchších vecí v protiklade k individualizmu Ameriky a Texasanom, ktorí sa cudzincom prihovoria len preto, aby ich vyhodili z vlastného pozemku. Vernonovo víťazstvo však netrvá dlho.

Spisovatelia sa podľa DBC Pierra praveľmi snažia vo svojich textoch vytvárať niečo dôveryhodné a prezentovať paralelnú realitu k svetu, v ktorom žijeme. Dôsledkom toho je, že realita, ktorú čakáme od každodenného života, existuje len vo fikcii a každodenný život sa stáva nepravdepodobným.

Eulalio Ledesma, pôvodným povolaním opravár zo zapadnutého mestečka niekde pri mexických hraniciach, chce totiž z jeho príbehu vybudovať svoju mediálnu a neskôr aj politickú kariéru. Po tom, čo sa nastáhoval k Vernonovej matke, dostal všetky podstatné, hoci útržkovité informácie, a zlomil jej srdce, dokonca prišiel aj na to, kde má Vernonov plán úteku slabé miesta. Čo asi nebolo ťažké, keďže Vernon veľmi strategicky neuvažoval. Eulalio pošle do Acapulca Taylor, ktorá Vernona zvedie a odovzdá najskôr médiám a potom polícii.

Román, ktorý je podľa vzoru antickej tragédie rozdelený do piatich dejstiev, sa končí vo väzení a Peter Finlay dokazuje, že je majstrom absurdity. Náš hrdina sa stáva súčasťou reality show, v ktorej diváci hlasujú, v akom poradí budú väzni čakajúci na trest smrti popravení.

Vernon však nerezignoval. Práve naopak, vo veľkom zmätku konečne našiel pravdu. Vďaka Lasalloví – vrahovi, ktorého omylom pokladá za kňaza, si uvedomí, že svoj život má vo vlastných rukách a nemôže čakať na to, že za ne-

ho budú rozhodovať iní, že mu niekto pomôže, pretože len on sám je Vernon God/Boh Little. Na popravu teda príde bez trička s veľkým nápisom „Me ves y sufres – Dívajte sa na mňa a trpte“ vytetovaným na hrudi.

Vo veľkom finále to paradoxne nie je Vernon, kto zvráti sled udalostí, ale vyššia moc, čiže deus ex machina, aby sme zachovali terminológiu antickej drámy.

DBC Pierre si naozaj svojho Bookera zaslúžil a nielen preto, že sa vďaka finančnej odmene spojenej s touto cenou zbavil dlhov. V čase, keď sa množstvo autorov snaží nájsť tému, formu a nekonformný spôsob prezentácie reality, v čase textov napísaných v konvenčnom až klišéovitom jazyku, ponúkol čitateľom formálne a najmä jazykovo originálny román, ktorý sa dá vnímať nielen ako výsmech konzumnému spôsobu života alebo príbeh o hľadaní samého seba, ktorý je pútavý vo všetkých svojich rovinách.

Východ – Západ

V rozhovore pre britskú BBC sa Finlay vyjadril, že väčšinu času, ktorý venuje písaniu, netrávi premýšľaním o tom, čo bude písať, ale akým spôsobom to napíše. Spisovatelia sa podľa neho praveľmi snažia vo svojich textoch vytvárať niečo dôveryhodné a prezentovať paralelnú realitu k svetu, v ktorom žijeme. Dôsledkom toho je, že realita, ktorú čakáme od každodenného života, existuje len vo fikcii a každodenný život sa stáva nepravdepodobným.

Vo svojom druhom románe Ludmila zlá angličtina sa DBC Pierre rozhodol experimentovať. Opustil súčasnú Ameriku a rozprávača v prvej osobe a svoj príbeh umiestnil do Londýna blízkej budúcnosti a chladnej fiktívnej bývalej sovietskej republiky Kužnisko, konkrétne do 41. administratívneho okrsku, kde zúri občianska vojna a kde rodina Derevovcov rieši existenčné problémy. Jediným majetkom jej piatich členov je traktor a staré stravné lístky, ktoré nemá kto podpísať, pretože Ludmila nedopatrením zabila

níctvo prevedené do súkromných rúk, a tak dôvodom Blairovej a Bunnyho „dovolenky“ môže byť skutočne psychologická príprava na život v spoločnosti alebo fakt, že médiá dostanú prístup k zložkám pacientov a niektoré, najmä pre dane platiacu verejnosť, zaujímavé skutočnosti môžu byť medializované. V každom prípade ani jedno z dvojčiat sa veľmi nezaujíma o dôvody svojho prepustenia, keďže obidve sú zamestnané objavovaním nového sveta a protichodnými citmi, ktoré k sebe prechovávali. Na jednej strane je to túžba žiť

Dva romány DBC Pierra sú také rozdielne, že porovnávať ich nie je možné a nemá význam. Napriek tomu má čitateľ pocit, že jazykovo jedinečná Ludmilina zlá angličtina nemôže konkurovať kvalitám prvého románu.

konečne samostatne, na druhej pocit fyzickej spolupatričnosti. Predsa len strávili tridsaťtri rokov spojení brušnou dutinou. Nie celkom náhodne sa dostanú k nápoju zvyšujúcemu sebavedomie a adrese internetovej stránky s vydajactivými dievčatami. Nie je veľmi ťažké uhádnuť, do ktorej sa Blair – fyzicky silnejšie z dvojčiat – na prvý pohľad zamiluje.

Chcem tým, do kelu, povedať...

DBC Pierre si podobne ako v prvom románe neodpustil nepravdepodobnú sériu bizarných udalostí, ktoré vedú k stretnutiu Blaira a Bunnyho s Ludmilou. A ak bol Vernon komédiou, Ludmila je najabsurdnejšou fraškou. Víziou globalizovaného sveta, v ktorom nás už nič nemôže prekvapíť a zároveň nás dokáže zaskočiť všetko.

Napriek tomu, že dej nie je veľmi dynamický a autor spája príbehy trošku neskôr, ako by mal, je Ludmilina zlá

angličtina románom, v ktorom využíva všetky možnosti jazyka a posúva hranice anglickej gramatiky a syntaxe až na prah nezrozumiteľného. Na jednej strane je to paródia verbálneho prejavu premiéra Tonyho Blaira a ministra financií Gordona Browna, konkrétne jazykových zlovykov a klišé, ktoré používajú. Blair každú tretiu vetu začína tvrdením, že „je mu ľúto, ale...“ a Gordon „tým chce povedať...“.

Na druhej strane je to groteskná zlá angličtina, ktorou rozprávajú obyvatelia Kužniska. Znie ako frazeologický slovník vymysleného jazyka, doslovne preložený do angličtiny. DBC Pierre si vytvoril fiktívny jazyk – ubliskčinu s vlastnou slovnou zásobou, metaforickými frázami, gramatikou a syntaxou a slovo po slove dodržiavajúc svoje vlastné pravidlá ho preložil do angličtiny. Za každým jazykovým prejavom stojí koncept, ktorý pomenúva. Za jazykom ako celkom stojí kultúra. Autor tak ušetril priestor, ktorý by inak

venoval opisom miestneho prostredia a venoval ho pikantným slovným prestrelkám členov rodiny Derevovcov, ktorí napríklad namiesto slovesa „zohaliť“ povedia celkom poeticky „stratiť kukučky“.

Dva romány DBC Pierra sú také rozdielne, že porovnávať ich nie je možné a nemá význam. Napriek tomu má čitateľ pocit, že jazykovo jedinečná Ludmilina zlá angličtina nemôže konkurovať kvalitám prvého románu. Možno je to spôsobené časovým a psychologickým tlakom, pod ktorým autori vynikajúcich debutov píšú druhé romány. Nič to však nemení na skutočnosti, že DBC Pierre je jedným z najtalentovanejších anglicky píšucich autorov, ktorého romány vedia čitateľov rozosmiať aj na miestach a v situáciách, nad ktorými by sa smiať nemali. Ak sú Vernon a Ludmila len malou ukážkou toho, čo môžeme čakať, máme sa na čo tešiť.

Aňa Ostrihoňová

Lubica Lacinová, Kijev 1986 – 1989

Osudová voľba

- ▲ Noam Chomsky
- ▲ **Hegemonie alebo prežití**
- ▲ Preklad Adéla Vopěnková
- ▲ Mladá fronta 2006
- ▲ 344 strán
- ▲ 479 Sk

Pred časom jednej slovenskej noviny uverejnili článok o súčasných svetových diktatúrach. Zhruba osemdesiat riadkov textu ponúkalo čitateľský zážitok hodný intelektuálnej gubernie. Účelový výber vzorky krajín, klišé miesto analýz – výsledkom bol verne vykreslený „obraz nepriateľa“. Približne v tom istom čase pokračovalo zastrašovanie a zabíjanie ľudskoprávných aktivistov, novinárov, odborárov v Kolumbii, zastrašovanie pôvodných obyvateľov, ktorí sa dožadujú svojich práv v Hondurase, väznenie politických odporcov v Saudskej Arábii, alebo ich zatýkanie v Emirátoch. Tie sa však do článku nedostali.

Tento pomerne bežný obraz zo života slovenských čitateľov zapadá do chvíľami takmer apokalyptickej práce profesora lingvistiky a filozofie Noama Chomského Hegemónia alebo prežitie. Svetoznámy intelektuál sa v nej vracia k svojim obľúbeným témam: kontrola verejnej mienky prostredníctvom médií, motívy a dôsledky zahraničnej politiky Spojených štátov. Pomerne nedávne udalosti – príprava na vojnu a následná okupácia Iraku – zaraďuje do svojich starších analýz a ponúka tak cynický obraz stavu sveta, v ktorom žijeme. Sveta, ktorý sa stal striktne jednopolárnym, a tak sa prakticky všetky subjekty – štáty, organizácie, ale aj jednotlivci – stali jednoduchšie kontrolovateľnými jednou vládou. No kým je

verejná mienka vo vlastnej krajine kontrolovaná pomocou PR, na odporcov za jej hranicami sú použité „priamejšie spôsoby“. Táto forma uplatňovania moci je univerzálna – nie je vôbec dôležité, či sú práve pri moci demokrati alebo republikáni.

Hoci je Chomsky jeden z najznámejších radikálnych kritikov politiky Spojených štátov, neponúka nijaké emocionálne výlevy. Hegemónia alebo prežitie je chladnou analýzou zahraničnej politiky, ktorej prioritou je zachovenie dominancie a presadzovanie ekonomických záujmov, čo – ako sa autor obáva – nemusí byť zlučiteľné s prežitím. Vojna proti terorizmu, vojna v mene demokracie a slobody nie je v histórii USA nijakou novinkou. Ich zahraničná politika je formovaná troma zásadami. Je nutné udržať kontrolu nad dodávateľmi energií; bojovať proti nepriateľným formám nacionalizmu, čiže nadmerného presadzovania nezávislosti podriadených krajín; a riešiť „krízy demokracie“ – teda keď sa situácia vymkla elitám z rúk.

Vďaka takejto analýze je možné ľahšie pochopiť, ako sa v priebehu krátkeho času stanú zo spojencov nepriateľa, ako sa z vecí dovtedy bezvýznamných stávajú principiálne otázky. Príkladom sú represie voči Kurdom v Turecku. Nepredstavovali nijakú prekážku pri čerpaní rozsiahlej zahraničnej pomoci USA až do okamihu, kým sa Turecko nerozhodlo, že bude rešpektovať vôľu 95 percent svojich občanov a nedovolí, aby bol útok na Irak vedený z jeho hraníc. „To bol moment, keď médiá začali prinášať šokujúce správy o tom, ako Turecko postupuje proti kurdskému obyvateľstvu, o terore v tejto krajine, o tom, čo sa stalo s tromi tisíckami kurdských dedín...“ Ešte triviálnejším príkladom je bývalý iracký diktátor podporovaný počas iránsko-irackého konfliktu, ale aj rumunský vládca Nicolae Ceausescu. Kým boli užitoční, vysluhovali si zo strany USA aj v čase svojich najväčších zločinov podporu a chválu – verejne sa zločincami stali až vtedy, keď svoju úlohu z rôznych dôvodov plniť prestali.

Takýto typ politiky vyvoláva frustráciu u ľudí, ktorí sa angažujú za dodržiavanie ľudských práv, a odpor tých, ktorí v krajine spriateleneho diktátora trpia. Američania, ktorí sem-tam cestujú do iných častí sveta na kongresy, študijné pobyty či služobné cesty sa skôr či neskôr – najmä počas politických diskusií – nevyhnu neprijemnému precitnutiu. „Oni našu krajinu neznášajú!“ Na otázku „Prečo“ si odpovedajú dvojako. Buď unissimo s prezidentom Bushom poznamenajú, že je to preto „čím sme“, alebo sa priklonia ku kritickému prúdu, kam patrí aj Chomsky, a vyhlásia, že je to preto, „čo robíme“. Ak vás niekto nenávidí len pre vašu identitu, veľa s tým nenarobíte – ak máte moc, môžete s tým však bojovať. Trebárs aj „vojnu proti teroru“. Zmeniť prax a správanie by možno bolo humánnejšie a menej krvavé, ale v politike sú prioritné iné záujmy.

Z hľadiska záujmov nastala veľmi nebezpečná situácia koncom 60. rokov v Latinskej Amerike. Kontinent bol – a stále je – známy priepastnými sociálnymi rozdielmi. V tom čase sa v jed-

nej z krajín, ktorá mala „väčšie porozumenie pre záujmy kubánskeho ľudu a Spojených štátov“. Malo dôjsť k vytvoreniu paramilitárnych jednotiek mimo územia ostrova a k podpore vojenského zásahu. V roku 1961 uvalili Spojené štáty ekonomické embargo a zintenzívnili útoky. Na operáciu pozostávajúcu z polovojenských akcií a sabotáží dohliadal brat vtedajšieho prezidenta Robert Kennedy. Podľa plánu mal po represiách nasledovať priamy vojenský úder. Útoky údajne pokračovali aj počas tzv. kubánskej krízy a k útokom na španielske hotely na Kube došlo aj v 90. rokoch. Pri vysvetľovaní týchto aktivít Chomsky odkazuje na prácu Thomasa Patersona, ktorý tvrdí, že hlavné nebezpečenstvo pre Spojené štáty spočívalo vo vplyve, ktorý by Castrova politika mala na krajinu Latinskej Ameriky.

Z hľadiska vytvárania obrazu nepriateľa je zaujímavý prípad ďalšej krajiny – Nikaraguy. Došlo k nemu v rámci tzv. prvej „vojny proti terorizmu“. Krajina sa mala podľa predstaviteľov Reaganovej administratívy stať útočiskom teroristov a podvrtných živlov.

Chomsky ponúka cynický obraz stavu sveta, ktorý sa stal striktne jednopolárnym, a tak sa prakticky všetky subjekty – štáty, organizácie, ale aj jednotlivci – stali jednoduchšie kontrolovateľnými jednou vládou.

notlivých krajinách začali objavovať lídri, ktorí požadovali spravodlivejšiu distribúciu majetku a usilovali sa o zvýšenie životnej úrovne stredných a nižších vrstiev. Toto hnutie však ohrozovalo záujem Spojených štátov o latinskoamerické zdroje, ktoré boli prameňom zisku amerických investorov.

Špecifickým prípadom bola Kuba. Ostrov je dnes na Slovensku známy najmä tým, že vážni disidentov a obmedzuje občianske práva a slobody. Bolo by však nesporné zaujímavé sledovať, aký vplyv na vznik a upevnenie diktátorských praktík mala politika systematických útokov, organizovaná od konca 50. rokov americkou CIA. Opierajúc sa o sprístupnené archívy, Chomsky ponúka takýto príbeh: Cieľom Eisenhowerovho plánu na zvrhnutie Castrovho režimu bolo vybudovanie novej vlády,

Sandinovskí partizáni zvrhli proamerický režim diktátora Somozu a rozpustili Národnú gardu zodpovednú za represie. Vyhlásili, že dúfajú, že sa ich vlast postaví na nohy a stane sa vzorom pre ďalšie štáty. Nasledovali útoky bandami „contras“, financovanými, organizovanými a cvičenými USA. Došlo pri nich k početným zverstvám, stratám na životoch civilistov a k oslabeniu nikaragujskej ekonomiky. Nikaragua sa obrátila na Medzinárodný súdny dvor, ktorý skonštatoval, že Washington porušil medzinárodné právo – protiprávne použil silu. Rozsudok, pravdaže, USA ignorovali.

Označovanie – veľmi často – nevinných ľudí za „teroristov“, ich unášanie, väznenie a vraždenie je dnes rozšírenou praxou v Kolumbii, tiež poberaateľke rozsiahlej zahraničnej pomoci

Spojených štátov. Podľa potreby sú zo spoločenstva s „teroristami“ obviňovaní odborári, ktorí chránia zamestnancov nadnárodných korporácií, komunitní pracovníci, či pôvodní obyvatelia. Veľmi účinná zbraň, ktorá na vývoz nepotrebuje licenciu. Dnes sa málokto poztaví nad tým, že sa ju v rámci „protiteroristickej koalície“ podarilo exportovať do Číny, ktorá mohla legitimizovať represie proti separatistickým Ujgurom, do Ruska, ktoré bojom proti terorizmu zdôvodňuje útoky na civilistov v Čečensku. Štáty Golsfkeho zálivu, ktoré v 90. rokoch začali pomaly pristupovať na myšlienku, že si ľudské práva prave toto je moment, keď by mala človeka premknúť hrôza. Hrôza z toho, že žije vo svete, z ktorého sa vytráca aj sloboda a schopnosť kritického myslenia.

Chomsky v Hegemónii alebo prežití dokazuje, že napriek všeobecnému presvedčeniu sú útoky, pri ktorých dochádza k porušeniu medzinárodného práva, predovšetkým zbraňou mocných. Vojna v Iraku nemala za cieľ odstránenie zbraní hromadného ničenia, ani zavedenie demokracie, ale zmenu pravidiel – Spojené štáty teraz vedia, že útok voči inej suverénnej krajine môžu, kedykoľvek to bude potrebné, ospravedlniť ako reakciu na prípadné ohrozenie. To nastane vtedy, ak bude ohrozená kontrola nad dodávkami energií, alebo vtedy, ak budú bujniť neprijateľné formy nacionalizmu, alebo...?

Podľa Chomského by pozorovateľ z vesmíru mohol nadobudnúť dojem, že ľudstvo v priebehu celej existencie pracuje na svojom zničení. Pesimistický záver sa snaží odľahčiť tvrdením, že rastie záujem verejnosti o problematiku ľudských a občianskych práv. Hegemónia alebo prežitie však nenaznačuje, že by mal tento pozitívny trend vplyv na konkrétne rozhodnutia politických elít. Nevedno teda, či ide o falošné vlievanie nádeje, alebo autorovu úprimnú vieru v silu hnutia, ktorého je súčasťou.

Barbora Černušáková

ArsPoetica 2006

11.10 STREDA

A4 19.00 Večer poézie autorov UK: Brian Johnstone, Ken Cockburn, Leontia Flynn, Paul Grattan, Ciaran Carson, Prezentácia knihy Ted Hughes: **Krá Mladost'** **17.00** Libertine. Laurence Dunmore, Veľká Británia 2005, 115 min., hrajú: Johnny Depp a John Malkovich

12.10 ŠTVRTOK

Knihkupectvo Pania Rei, Aupark 17.00 Popoludnie s bieloruskou poéziou: Marija Martysičevič, Andrej Chadanovič, Sergej Smatryčenko **A4 17.00** Urban Electronic Poetry. 14 videopoém, Nemecko 2005, 66 min. **19.00** Večer poézie: Simona Racková /CZ, Jana Bodnárová /SVK, Krisztina Tóth /HU, Otto Grundström /FIN, Sylvia Geist /D, Sabine Eschgfäller /AT, Peter Gizzi /USA **22.00** Valeri Scherstjanoi /D/RUS: sound poetry performance **Mladost'** **17.00** Marketa Lazarová. František Vlácil, Československo 1967, 162 min.

13.10 PIATOK

A4 16.00 Pásmo poľských dokumentárnych a krátkych filmov: Antikvariát. Maciej Cuske, Poľsko 2005, 45 min., Krystyna Miłobędzka - wszystko jest dziecko. Ewa Pytko, Poľsko 1996, 30 min., Czesława Miłosza historia literatury polskiej XX wieku. Ewa Pytko, Poľsko 1999, 58 min. **19.00** Večer poézie poľských a višegrádskych autorov: Endre Szkarosi /HU, Darek Foks /PL, Tobiáš Jirous /CZ, Marcin Baran /PL, Agnieszka Wolny-Hamkało /PL, Peter Macsovszky /SVK, Bohdan Zadura /PL **21.00** Koncert Matplaneta /PL **Mladost'** **17.00** Údolie Issy. Tadeusz Konwicki, Poľsko 1983, 110 min.

14.10 SOBOTA

A4 16.00 Pásmo filmových básní FAMU. Zostavil Martin Čihák, Česko 2006, Josef Božek. Šimon Špidla, FAMU 2005, 12 min., Čakanie na noc. Vladimír Kovář, FAMU 2005, 8 min., Sukničár. Miloš Tomič, FAMU 2005, 3 min., Svetlík. Adam Olša, FAMU 2005, 3 min., Bardo. Ondřej Ševčík, FAMU 2006, 25 min. **19.00** Večer poézie: Peter Milčák /SVK, Armelle Leclercq /F, Roger Lecompte /F, Elisa Biagini /I, Marc Woodworth /USA, Xóchil A. Schütz /D, Kersten Fleiter /D **21.30** Koncert Pink Freud /PL **Mladost'** **17.00** Cyril Lepetit. Pásmo experimentálnych videí hviezd londýnskych galérií. Veľká Británia, 80 min.

15.10 NEDEĽA

A4 16.00 Poézia pre deti: Daniel Hevier & Petra Fornayová **19.00** Zebra Poetry Film Award, Pásmo experimentálnych filmov festivalu Zebra, Berlín /prezentuje riaditeľ festivalu Thomas Wohlfart **20.00** Multimedialne predstavenie: Skalen /F **22.30** Vyhlásenie najobľúbenejšej básne festivalu a zrebovanie výhercov. **Mladost'** **18.00** Farba granátového jablka. Sergej Paradžanov, Rusko 1969, 70 min. **20.00** Tiene zabudnutých predkov. Sergej Paradžanov, Rusko 1964, 97 min.

16.10 PONDELOK

A4 17.00 Muž s kinoaparátom. Dziga Vertov, Rusko 1929, 26 min. **20.00** Poid/Závažie. Premiéra francúzsko-slovenskej multimedialnej produkcie /F/SVK **Mladost'** **18.00** Spomienka na V. Vysockého. Vladimír Saveliev, Rusko 1989, 93 min. **20.00** Zrkadlo. Andrej Tarkovskij, Rusko 1975, 102 min.

17.10 UTOROK

A4 17.00 Slávnosť osamelej palmy. Marko Škop, Juraj Johanides, SR 2005, 40 min., Iné svety. Marko Škop, SR 2006, 78 min. **20.00** Tanec Debris Company: Soliloquy /SVK **21.00** Koncert Double Affair /SVK **Mladost'** **18.00** Slávnosť v botanickej záhrade. Elo Havetta, SR 1970, 95 min. **20.00** Esalje poľné. Elo Havetta, SR 1972, 77 min.

18.10 STREDA

Knihkupectvo Ex Libris 17.00 Soirée Zadura Belkovej **A4 17.00** Mesto lietajúcich slov. Martina Diosi, SR 2006, 56 min., Deň. Jozef Vlk, SR 2004, 21 min., Únik. Jana Bodnárová, SR 2006, 10 min., Mój rozhovor s rastlinami. Jana Bodnárová, SR 1999, 7 min., 11 sek., Ktosi číha. Jana Bodnárová, SR 1999, 2 min., 7 sek., Včerajšky /Zátišie s lebkou v priestore a čase. Jana Bodnárová, SR 2001, 6 min., 7 sek. **Mladost'** **18.00** Factotum. Bent Hamer, USA/Nórsko 2005, 64 min. **20.00** Thang Shi. Zhang Lu, Južná Kórea/Čína 2003, 86 min.

Recitujú Lucia Hurajová a Ľuboš Kostelný, VJ Ján Šicko

MEDZINÁRODNÝ FESTIVAL POÉZIE
POÉZIA /PERFORMANCE /FILMY /KONCERTY
/TANEC /EVENTY

BRATISLAVA 11. – 18. OKTÓBRA
KLUB A4 /NÁMESTIE SNP
KINO MLADOST' /HVIEZDOSLAVOVO NÁMESTIE

ars'poetica
international poetry festival

www.arspoetica.sk

Štrukturalizmus ako prejav národnej identity

Neodmysliteľnou súčasťou dejín európskych národov je koncentrované úsilie vedecky poznávať skutočnosť a dosiahnutú úroveň poznania komunikovať aj za hranice danej odbornej sféry. Účinnou platformou v oblasti humanitných vied bol v 20. storočí štrukturalizmus, ktorý svojou metodologickou čistotou, konštruktívnym záujmom o vnútornú skladbu a charakter materiálu, funkčným zreteľom skúmania i dialektikou kolobehu noriem (K. Chvatík: Štrukturalismus a avantgarda) natrvalo ovplyvnil povahu svetového vedeckého myslenia. Dôkaz o tom, že ku svetovosti štrukturalistickej koncepcie nie zanedbateľnou mierou prispeli aj Slováci, prináša antológia literárnej vedy, ktorú jej zostavovatelia F. Matejov a P. Zajac nazvali Od iniciatívy k tradícii.

Úvod publikácie predstavuje štúdiá Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede, prostredníctvom ktorej si môže čitateľ urobiť obraz o vývinových peripetiách slovenského štrukturalizmu, osobitne s ohľadom na počiatočné vplyvy českého štrukturalizmu, ruského formalizmu a viedenského scientizmu, ale aj s ohľadom na neskoršie, už svojbytné a metodologicky autonómne postavenie nitrianskeho Kabinetu literárnej komunikácie a experimentálnych metodík na čele s F. Mikom a A. Popovičom. Jadro antológie tvorí reprezentatívny výber textov orientovaných na problémy literárnej vedy tak, ako

poznámke súčasne pripomínajú výnimočné postavenie štúdie F. Miku Od textu k literárnemu dielu, ktorá prekračuje literárnovedný a štylistický aspekt výrazovej teórie štýlu a literárneho diela a prezentuje ju cez funkčný model textu ako príspevok k ontológii komunikačného procesu. Filozofiu Mikovej štúdie (prvý raz bola publikovaná v roku 1989 v práci Aspekty literárneho textu) možno vystopovať oveľa skôr, keďže prvé jej metódy a formy boli prezentované vo vysokoškolských skriptách Sloh z roku 1955. Výnimočnosť postavenia F. Miku ako kľúčovej vedeckej autority inšpirovanej štrukturalistickou filozofiou potvrdzuje aj fakt, že sa jeho osobnosť a s ňou spätý vedecký prínos stal témou ďalších dvoch textov – J. Števíček: Estetika a lingvistik (František Miko) a L. Plesník: František Miko a príbeh „nitrianskej školy“. Okrem týchto explicitných dokumentov významu Mikovej koncepcie pre slovenskú literárnu vedu, jazykovedu a estetiku sú jej vplyvy presvedčivo zreteľné jednak v štúdií A. Popoviča Teória umeleckého prekladu (1975), P. Zajaca Štylistika, poetika, rétorika (1997), jednak v prácach ďalších autorov, ktorí sa do výberu nedostali (J. Kopál, Š. Knotek, P. Plutko, T. Zsilka a ďalší). Dá sa preto povedať, že spomedzi

Práce slovenských štrukturalistov majú niekoľko vskutku pozoruhodných vlastností: tematická varieta, vedecká detailnosť, pojmová precíznosť, neodolateľná inšpiratívnosť.

sa kryštalizovali v rokoch 1938 (M. Bakoš – K. Šimončíč: Áno a nie) až 2000 (S. Rakús: O výraze a význame v komunikačnej estetike, L. Plesník: František Miko a príbeh „nitrianskej školy“). Koncepčným pôdorysom výberu sa zrejme nestalo (iba) hľadisko chronologické. Zostavovatelia si pri edičnej príprave rozdelili texty na tri tematické pásma: 1. texty programové a teoretické; 2. texty analytické alebo interpretačné; 3. texty diskusné, kritické, bilančné a historizujúce, pretože „vecný zreteľ pri ich problémovom zoskupovaní situačne prevážil nad striktné časovým“. V edičnej

všetkých vybraných autorov je to práve celoživotná výskumná snaha a teoretická fundovanosť Františka Miku (v mennom registri sa pri mene F. Miku nachádza štyridsať odkazov, čo je spoločne s J. Mukařovským najviac zo všetkých hesií!), ktoré v dialektickej syntéze najvýraznejšie vystihujú tematický rozkmit vyznačený titulom celej antológie. Mimoriadne cennými časťami publikácie sú Poznámky k textom, Bibliografické poznámky a Biografické poznámky k autorom textov. Z hľadiska edičnej koncepcie brnianskeho vydavateľstva Host – konkrétne

ne ide o ustálenú a osvedčenú edíciu Štrukturalistická knižnica – sú tieto zložky antológie štandardnou výstavou (obdobnú knižnú štruktúru nájdeme vo výbere z prác recepcnej estetiky Čtenář jako výzva či vo výbere poľskej literárnej vedy 70. – 90. rokov Od poetiky k diskursu), no záujemcovia o humanitne orientované vedy i o štúdium slovenských štrukturalistických prístupov k jazyku, literatúre a umeniu vôbec môžu účinne poslúžiť ako prameň pri hľadaní vlastného pohľadu na fenomény medzilidskej komunikácie s estetickými ambíciami.

Práce slovenských štrukturalistov majú niekoľko vskutku pozoruhodných vlastností: tematická varieta, vedecká detailnosť, pojmová precíznosť, neodolateľná inšpiratívnosť. Z hľadiska ostatných štrukturalistických škôl (predovšetkým českej, ruskej, poľskej a francúzskej) to nie je nič nezvyčajné, no práve takto štruktúrovaná stabilita i pružnosť vedeckého myslenia a jazyka umožnila literárnym vedcom priniesť špecificky slovenský vklad do európskeho humanistického bádania. S tým bezprostredne súvisí kultúrny, a preto vari najdôležitejší rozmer štrukturalizmu. Kultúrnu tradíciu si spoločensťvo vytvára tak, že si z minulosti vyberá tie predmety a idey, ktoré mu dnes majú čo povedať a v ktorých nachádza významy pre lepšie chápanie svojej prítomnosti a minulosti (E. Mistrík: Integrujúca sa Európa, občan a kultúra). Aby teda mohol byť fenomén kultúrnej tradície ontologicky možný, musia sa jeho aktuálni nositelia iniciatívne kontaktovať s východiskami i závermi minulých generácií, inak riskujú opakovanie omylov a objavovanie objaveného. Pre národné spoločenstvo s aspiráciami existovať v 21. storočí z toho vyplýva povinnosť poznávať a rozvíjať ten rozmer národnej kultúry, ktorý súhrnne nazývame vedeckým poznaním. Kniha Od iniciatívy k tradícii v tomto zmysle slova napĺňa podstatu kultúry ako permanentnej výmeny znakov a významov medzi generáciami spoločenstva. Treba preto dúfať, že svojím obsahom a zmyslom prispeje ku vzniku nových impulzov na poli slovenskej literárnej vedy a príbuzných výskumných oblastí. Cestu k dynamickej národnej identite v perspektíve vyše šesťdesiatročného štrukturalistického výskumu na Slovensku je dnes možné a potrebné chápať aj v opačnom smere: ako cestu od tradície k iniciatíve.

Karel Dvořák ml.

Téma čísla:
POVRCHOVOST
KALENDÁRIUM
Súťaže
Výstavy
ROZHOVOR
Obvodový plášť ako svedectvo doby

REKONŠTRUKCIA
OBVODOVÉHO PLÁŠŤA
A POŽIARNYCH ÚNIKOVÝCH
CIEST KOMPLEXU BUDOV
MINISTERSTVA PRÁCE,
SOCIÁLNYCH VECÍ
A RODINY, BRATISLAVA
KATARÍNA ANDRÁŠIOVÁ Moderné budovy
v modernom štáte

PRESTAVBA
PRESSBURGCENTRA,
PRIBINOVA ULICA,
BRATISLAVA
MATÚŠ DULLA Obal z dvoch priečelí.
K fasáde obnoveného Presscentra

FAKULTA INFORMAČNÝCH
TECHNOLÓGIÍ VUT, BRNO
– KRÁLEVO POLE
KAREL DOLEŽEL Fakulta informačných
technológií VUT v Brně aneb mezi
klášterem a pivovarem

VZDELÁVACIE CENTRUM
CAMPUS, KREMS
ROBERT ŠPAČEK Transparentnosť non
plus ultra

NOVOSTAVBA
ADMINISTRATÍVNEJ
BUDOVY, PŠENIČNÁ ULICA,
BRATISLAVA-PODUNAJSKÉ
BISKUPICE
PETER DANIEL Zmyselná sivá

PROJEKTY
Zelená kocka. Polyfunkčný objekt,
Hodžovo námestie, Bratislava
Polyfunkčný mestský blok, Sadová ulica,
Trenčín
Zimný štadión O. Nepelu – parter,
Bratislava
Urbanisticko-architektonická súťaž
Slovany, Bratislava

K TEÓRII ARCHITEKTÚRY
Rozhovor cez modem: Greg Lynn
a Ben van Berkel

FORUM
Praž 2006: Obchodní dům Máje,
komerční zájmy vlastníka a „věc
architektury“
ve společnosti masové spotřeby
10. bienále architektúry Benátky 2006
Vizuálne čaro priemyselnej architektúry.
Výstava fotografií Industriálna Bratislava
Dejiny slovenskej modernej architektúry
z perspektívy avantgardy
Myslivečkova Antígona v ND Praha

INÁ KULTÚRA

rumbo

7/2006

myslím si, že... /
Peter Michalovič

Viera Prokešová: Páva (poézia)
Marta Žilková: Vplyv médií na kultúru (nielen
mediálnu)
Ivan Žucha: Románik (próza)
Szilárd Borbély: Sekvencia prázdnoty a iné
básne (poézia)
Arpád Tozsér: Lebo jazyk je ako noc
Lajos Grendel: Masový hrob (ukážka z románu)
Xénia Činčurová: Syzifos v našich končinách:
slabosť sily, sila slabosti (esej)

anketa romboidu
Miroslav Brück: Spisovateľ je vždy tak trochu
outsider (anketa)
Július Vanovič: Listy zo starého dvora
Tomáš Janovic: Smutné anekdoty

voľným okom
Juraj Mojžiš: Cyprián Majerník

recenzie
Igor Hochel: Aj o tom, čo sa ukrýva pod pa-
tinou (Pavel Vilikovský: Silberputzen.
Leštenie starého striebra)
Derek Rebroy: Opona stále zdvihnutá (Marcela
Veselková: Najzvláštnejšie je neľúbiť ťa)
Miroslav Dudok: Básnik ticha, krehkého nepo-
koja a naratívnej nostalgie (Jozef Leikert:
Iz dubine trave neba – Z hĺbokej trávy neba)
Andy Turan: Spoznať otca, syna i Satana
(Viktor Jerofejev: Dobrý Stalin)

cool/túra
Miloslava Kodoňová: V koži Oskara Matzen-
ratha
Ivana Kupková: Negatívny posun ako preklada-
teľská metóda
Derek Rebroy: Na filmy bohatá, na pohodu
skúpejšia

úklady jazyka alebo slovgličina
Pavel Branko: Žltý kontinent???

z poznámok Ivana Žuchu

z voľnej nohy
Dušan Mitana: Trampoty s Kafkom

KNÍHKUPECTVO
ARTFORUM
Dočasný domov vašich kníh.

Bratislava | Košice | Žilina | Banská Bystrica | Trnava | www.artforum.sk

OBJEDNÁVKA PREDPLATNÉHO ČASOPISU – Knihy & spoločnosť
Objednávam si:
..... ks ročné predplatné (240,- Sk), ks polročné predplatné (120,- Sk)
Platbu za predplatné vykonám týmto spôsobom:
• Poštovou poukážkou typu „H“ na adresu: L.K. Permanent, spol. s r. o., pošt. prieč. 4 (Monika Herbergerová) 834 14 Bratislava 34
• Preplatením vystavenej faktúry: IČO/DIČ:
Meno/Firma: Ulica/Číslo: Mesto/PSČ:
Telefón: Dátum: Podpis:
L. K. Permanent, spol. s r. o., tel.: 02/44453711, fax: 02/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk, www.lkpermanent.sk
(L. K. Permanent vybavuje objednávky na Slovensko a do zahraničia - okrem Českej republiky.)
Objednávky do Českej republiky: call centrum: +420/234 09 28 51, fax: +420/234 09 28 13,
e-mail: predplatne@predplatne.cz, web: www.predplatne.cz
(ročné predplatné 240,- Kč + poštovné v rámci ČR, polročné predplatné 120 Kč + poštovné v rámci ČR)

Autori čísla

Juraj Alner
zakladateľ Slovenskej sekcie Asociácie európskych novinárov,
generálny tajomník Paneurópskej únie na Slovensku, autor prvej
publikácie o Slovákoch v zahraničí (1969), zbierky próz a zbierky
poézie

Tomáš Blažek

fyzik, vedecký pracovník a prednášajúci na Fakulte matematiky,
fyziky a informatiky UK v Bratislave, zaoberá sa teoretickou fyzikou
vysokých energií (supersymetria, modely veľkého zjednotenia)
a kozmológiou

Barbora Černušáková

vyštudovala politológiu a žurnalistiku na FF UK, niekoľko rokov pracovala
v Amnesty International, v súčasnosti koordinuje mediálnu prácu slovenských
Priateľov Zeme, ktorí sledujú pôsobenie korporácií, politiku medzinárodných
finančných inštitúcií a zameriavajú sa na udržateľné alternatívy rozvoja

Karel Dvořák

učiteľ slovenského jazyka, literatúry, dejepisu a dejín kultúry na Súkromnej
hotelovej akadémii HaGMa v Bratislave, publikuje v časopise Slovenský jazyk
a literatúra v škole, jeho štúdie, eseje a články vyšli napr. v periodikách Český
jazyk a literatura, Rodina a škola, Mosty, Učiteľské noviny, Historická revue

Jozef Kovalčík

vyštudoval filozofiu a estetiku, pracuje na Katedre dejín a teórie
umenia na VŠVU, venuje sa súčasnej francúzskej filozofii a teórii
populárneho umenia

Ladislav Kováč

profesor biochémie na Prírodovedeckej fakulte Univerzity
Komenského v Bratislave, venuje sa kognitívnej biológii, po
novembri 1989 bol deväť mesiacov ministrom školstva

Ľubica Lacinová

biofyzička a fotografka, na Ústave molekulárnej fyziológie
a genetiky sa zaoberá tým, kedy, ako a prečo prechádza vápnik cez
bunkovú membránu, spolupracuje so Sedmou Generácií, Mostami,
Aspektom a ďalšími

Darina Malová

prednáša na Katedre politológie Filozofickej fakulty Univerzity
Komenského, zaoberá sa demokraciou a politickým vývojom na
Slovensku a otázkami európskej integrácie

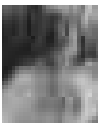

Ján Milčák

dramatik, rozprávkar a prozaik, jeho hry boli vysielané vo
viacerých európskych štátoch

Aňa Ostrihoňová

vyštudovala žurnalistiku a modernú filológiu na UKF v Nitre a UK
v Prahe, žije v novodobom Babylone a pracuje na dizertačnej
práci v oblasti translatológie, venuje sa kritike a prekladu
audiovizuálnych diel

Gabriel Pirický

arabista, turkológ a historik islamu, autor knihy Islám v Turecku:
Fethullah Gülen a Nurcuovia (2004), v rámci edície Stručná historie států
knihy Turecko (v tlači), spolu s Martinom Slobodníkom vydal zborník
Fascinácia a (ne-) poznanie: kultúrne stretý Západu a Východu (2003)

Michal Polák

vyštudoval ekonómiu a analytickú filozofiu na London School
of Economics, kde v súčasnosti dokončuje doktorát na tému
spoločenské triedy

Štefan Šrobár

biológ a teológ, dnes sa venuje predovšetkým teologickej
publicistike a biblickej exegéze, autor viacerých odborných článkov
a dvoch knižných publikácií, v ktorých hľadá podobu moderného
kresťanstva a rozhovor so súčasným svetom

Milan Zemko

historik zaoberajúci sa dejinami Slovenska v medzivojnovom období
a stredoeurópskou problematikou, vo vydavateľstve Kalligram vydal
knihu Slovensko – krajina v medzičase

Svetlana Žuchová

vyštudovala psychológiu a medicínu, pracuje na psychiatrickom oddelení,
je v psychoanalytickom výcviku na viedenskej Univerzite Sigmunda
Freuda, prekladá beletriu a odborné knihy z angličtiny a nemčiny, vo
vydavateľstve Drewo a srd jej vyšla zbierka poviedok Dulce de Leche

Celoživotní sprievodcovia

Metafora v próze

Ozýval sa smiech. V kupé sedeli dvaja muži. Ten s pomádovými vlasmi rozprával, za každou vetou sa smial. Druhý mal kamennú tvár, hľadel do neznáma a mlčal. Pri okne bolo voľné miesto. Posadil som sa a otvoril knihu.

– Do kníhkupectva treba chodiť s pravítkom, – smial sa muž.

Začal som čítať jednu zo 49 poviedok Ernesta Hemingwaya. Zvykol som si ju nosiť na cesty. Vyšla v roku 1961, prečítal som ju niekoľkokrát. Možno dvadsať, alebo tridsaťkrát som v nej obracal listy.

– Potreboval som knihu s triaplo centimetrovou hrúbkou. Našiel som ju v oddelení politickej literatúry, – smial sa muž. Smiech bol hlasný, vzrušený, muž ochkal.

– Kývala sa mi skriňa, nezodpovedná práca nábytkárskeho priemyslu, – smial sa muž.

Hemingway akoby písal reportáž z miest, kde sa všetci pohybujú na hrane noža. Vojna prináša jednotaj hraničné, zlomové situácie. Poviedkar a románopisec Hemingway majstrovsky pracuje s metaforou v reálnom prozaickom texte. Akoby všetko bolo prirodzené. Akoby vo všetkom reálnom bolo tajomné.

Čitateľovi ponúka konkrétnu vizuálnu predstavu. Ten, kto číta, si ju priamo neuvedomuje, zbiera omrvinky majstra, aby z nich opäť vznikol krajec. Starček pri moste z rovnomennej poviedky sa mi dokonca prisnil.

Mužovi vo vlaku medzitým narástla brada, vtip, ktorý hovoril sám sebe, bol naozaj bradatý.

Hemingwaya si predstavujem ako muža s bujnou bradou a puškou. Lovec! Aký rozdielny význam má brada!

Nehanbím sa priznať, že strohá a krátka ve-

ta, ktorú Hemingway uplatňuje vo svojich textoch, významne vplývala aj na podobu mojich poviedok.

„Čo si vypijeme?“ opýtalo sa dievča. Sňalo si klobúk a položilo ho na stôl.

„Och, či je teplo!“ povedal muž.

Tento krátky úryvok dokumentuje, prečo si ma Hemingway podmanil. Tak sa začína dramatický rozhovor muža a ženy pri nápo-

joch, keď muž hľadel na dievča a stôl, a žena na pole, ponad ktoré preletela oblačná tóňa.

Nebyť Hemingwaya, nevolala by sa jedna z mojich rozprávkových postáv Kilimandžáro. Kocúr čierny ako noc v knihe Rozprávka o Marianke sa totiž volá Kilimandžáro.

Ján Milčák

Foto archív autora

Č o s a k u p u j e

ARTFORUM

fiction

1.

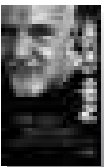
Mireille Guilianová:
Prečo Francúzky
nepriberajú
(Sofa)

2.

Boris Filan:
Wewerka
(Slovart)

3.

Paulo Coelho:
Ako rieka, ktorá
plynie
(Ikar)

nonfiction

1.

Ignác Romsics:
Trianonská
mierová zmluva
(Kalligram)

2.

Maya Rothenbühler-
Korcová:
Július Satinský
Fantasia con amore
(Kalligram)

3.

Stephen Hawking,
Leonard Mlodinow:
Ešte stručnejšia
história času
(Slovart)

IKAR

Elizabeth Kostrovová:
Historička
(Ikar)

Petra Nagyová -
Džerengová:
Za to mi zaplatíš!
(Ikar)

Táňa Keleová -
Vasilková:
Kvety pre Lauru
(Ikar)

Henrik Eberle,
Mathias Uhl:
Kniha Hitler
(Ikar)

Najlepšie recepty
ľudovej medicíny
(Ikar)

Edita Sipeky:
Leháro
(Ikar)

martinus.sk

Ľudmila Podjavorinská:
Žabiatko
(Mladé letá)

Arthur Golden:
Pamäti gejšy
(Ikar)

Gitka Pažitná:
Deti môjho srdca
(Nexus)

Breda Hrobat,
Mojca Poljanšek:
90-dňová
rozlišovacia diéta
(Vydavateľstvo
Trysk)

Viliam Dobiáš:
Urgentná
zdravotná
starostlivosť
(Osveta)

Cristopher S.
Kilham:
Päť Tibeťanov
(Evos)

Knihyaspoločnosť (K&S) Vydáva: Ing. Frederik Nemeth, *FAN studio Redakcia: Damas Gruska (&šfredaktor), Martina Nemethová (vedúca redakcie) Redakčný kruh: Egon Gál, Damas Gruska, Tatiana Jajcayová, Dana Kršáková, Zuzana Kusá, Martina Nemethová, Imrich Sklenka, Ľubomír Tomáška, Milan Zemko Adresa: Stará vinárska 3, 811 04 Bratislava tel.: +421/2/5463 0088, 5441 5036 fax: +421/2/5463 0089 e-mail: kas@fan.sk Internet: www.knihyaspolocnost.sk Jazyková úprava: Marta Hollá Vizuálna koncepcia: Layout JS. Grafická úprava: *FAN studio Tlač: OFPRINT, Magnetová 11, 831 04 Bratislava Rozširuje: Mediaprint-Kapa a knižní distribútori Registračné číslo: MK 3240/2004, ISSN 1336-5584. Uvádzané ceny kníh sú orientačné. Príspevky bez uvedenia mena autora a uverejnené pod skratkou (K&S), s výnimkou reklamných bannerov a inzercie, sú stanoviskom redakcie. Nevýžiadané rukopisy nevraciam. Rebríčky predajnosti kníh sú zostavené na základe údajov za predchádzajúci mesiac. Objednávky na predplatné prijíma: L.K. Permanent spol. s r. o., pošt. prieč. 4, 834 14 Bratislava 34, tel.: +421/2/44453711, fax: +421/2/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk

Časopis vychádza s láskavým príspevkom WINTERTHUR a Ministerstva kultúry SR.